

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Gamze AKSAN

ÖNSÖZ

Bu çalışma sosyal, kültürel ve ekonomik birçok farklı boyutundan bahsedebileceğimiz yoksulluğu hem olgu hem de sorun boyutu ile ortaya koyma niyeti taşımaktadır. Tarihin her döneminde olduğu gibi günümüzde de insanlığın baş etmek zorunda kaldığı en önemli toplumsal sorunlardan birisi olan yoksulluk, geçmişten bu güne birçok çözüm yolu üretilmesine ve uygulanmasına karşın, giderek daha karmaşık bir yapıya bürünerek artan refah seviyesi ile birlikte günümüzde daha şiddetli yaşanır olmuştur. Somut göstergeleri sebebiyle daha çok ekonominin problemi olarak görünen yoksulluğun son yıllarda farklı boyutlarıyla ele alınması, konu ile ilgili önemli açılımlara sebep olarak yeni araştırmalara olanak sağlamıştır.

Şüphesiz yoksulluk olgusu sadece teorik düzlemde ele alınabilecek bir olgu değildir. Yoksulların kendi anlam dünyalarından yaptıkları okumalar, teorik bilgi ve gözlem ile birleştğinde çok daha anlaşılır sonuçlar vermektedir. Bu düşünceden hareketle bu çalışmada, yoksul insanların yaşadıkları süreçten kesitler sunan bir alan araştırmasına da yer verilmiştir.

Bu çalışmanın her aşamasında burada adını zikredemeyeceğim kadar kişinin emeği vardır. Öncelikle lisans döneminden beri öğrencisi olmaktan gurur duyduğum ve sadece bir akademisyen olarak değil her yönü ile örnek almaya çalıştığım danışman hocam Prof. Dr. Abdullah Topçuoğlu'na bu bilimsel aşamadaki katkılarından öte, hayatımın her alanında yol göstermesi sebebiyle müteşekkirim. Bütün yoğunluğuna rağmen çalışmamda ufuk açıcı görüşlerini benden esirgemeyen hocam Prof. Dr. Yasin Aktay'a ve her türlü acemiliği tekrar tekrar yaşadığım bu süreç içerisinde deneyimlerini ve imkânlarını benimle içtenlikle paylaşan hocam Öğr. Gör. Dr. Ertan Özensel'e minnetim sonsuzdur.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasına katkı sağlayarak neredeyse çalışmanın her anında yardımlarını esirgemeyen ve acemiliklerime katlanan değerli hocalarım Arş. Gör. Dr. Mahmut Hakkı Akın, Arş. Gör. Mehmet Ali Aydemir ve Arş. Gör. Uğur Çağlak'a ve çalışma boyunca her türlü hüznle sevince ortaklık eden can arkadaşım Arş. Gör. Duygu Alptekin'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Türlü emekleri vererek

hem öğrenciliğimde hem de çalışma hayatımda bana yardımcı olan hocalarım Doç. Dr. Mustafa Aydın'a, Doç Dr. Ramazan Yelken'e ve Doç. Dr. Köksal Alver'e teşekkürü bir borç bilirim. Tüm emeklerin yanı sıra, bir sosyolog olarak önemseydiğim sosyolojik basireti, süreç boyunca her ne kadar korumaya çalışmış olsam da, bu çalışmada tamamen bana ait eksik yönlerin olduğunu belirtmem gerekir.

Tecrübesine ve bilgisine her zaman saygı duyduğum hayat arkadaşım Dr. Murat Aksan'a da, öğrenciliğin hayat boyu bitmeyeceğini bana düşündürten bu süreçte her türlü akademik ve teknik bilgiyi benden esirgemediği için çok teşekkür ederim. Son olarak bugüne kadar benden emeğini esirgemeyen ve yetişmemde her türlü imkânı özveriyle sunan annem İkbâl Eroğlu'na, ablam Didem'e ve maneviyatını her zaman hissettiğim rahmetli babam Tahsin Eroğlu'na sonsuz teşekkürler...

Gamze Aksan

ÖZET

Yoksulluk ve yoksulluk kültürünün toplumsal görünümüleri konusunda yapılmış olan bu çalışma teorik ve uygulamalı olmak üzere, genel olarak iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde yoksulluk kavramının mahiyeti, toplumsal görünümüleri, literatürde ele alınış biçimleri ile Türkiye’deki boyutları tartışılmıştır. Bu bağlamda, yoksulluk ile ilgili temel kavramlar ve süreçler aktarılmış, yoksulluk çalışmalarının tarihsel gelişimi ile Türkiye’de yoksulluk ve yoksulun profili analiz edilmiştir. Ayrıca sosyolojide yoksullukla ilgili kuramsal perspektiflerin yanı sıra yoksulluğu bir yaşam tarzı olması boyutu ile ele alan “yoksulluk kültürü” kuramı değerlendirilmiştir.

Çalışmanın diğer bölümünde ise genel olarak yoksulluğu, özelde de bir yaşam tarzı olarak yoksulluğu betimlemeye çalışan bir alan araştırmasına yer verilmiştir. Uygulama süreci sonrasında 1080 görüşme cetvelinden elde edilen veriler istatistikî testler kullanılarak yorumlanmıştır. Bu bölümde özellikle resmi kurumlar ve sivil toplum kuruluşlarından yardım alan yoksullara ilişkin önemli bulgular elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Yoksulluk Çalışmaları Tarihi, Türkiye’de Yoksulluk, Yoksulluk Kültürü.

SUMMARY

The present study, which was conducted on poverty and the social aspects of the culture of poverty, is as a whole comprised of two parts, as theoretical and practical. In the first part of the study, the nature of the concept of poverty, its social aspects, the ways it is addressed in the literature and its dimensions in Turkey were discussed. In this context, the basic concepts and processes regarding poverty were presented; the historical development of poverty studies and poverty and the profile of the poor in Turkey were analyzed and the concept of “culture of poverty” was evaluated through discussing from the point of poverty being a lifestyle and the theoretical perspectives regarding poverty in sociology.

In the second part of the study, a field research which aims to describe poverty in general and poverty as a lifestyle in particular was presented. Following the implementation process, the data obtained from 1080 interview scales were interpreted by using statistical tests. In this section, significant findings were obtained regarding the poor who receive support particularly from government agencies and non-governmental organizations.

Key Words: Poverty, History of Poverty Studies, Poverty in Turkey, Culture of Poverty.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET.....	v
SUMMARY	vii
TABLolar LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
YOKSULLUK VE YOKSULLUK KÜLTÜRÜNÜN TOPLUMSAL GÖRÜNÜMLERİ	4
1.1. Yoksulluk Nedir?	4
1.2. Yoksulluk Çalışmalarının Kısa Tarihinden Bir Kesit: Öncül Yoksulluk Çalışmaları	7
1.3. Türkiye’de Yoksulluğun Ele Alınışı ve Yoksulluk Profili	13
1.3.1. Tarihsel Süreçte Türkiye’de Yoksulluk Sorununun Genel Hatları	14
1.3.2. Türkiye’de Yoksulluğun Profili	23
1.4. Yoksullukla İlgili Temel Kavramlar ve Tanımlar.....	25
1.4.1. Mutlak ve Görelî Yoksulluk.....	26
1.4.2. Yoksulluk Sınırı	27
1.4.3. Birincil ve İkincil Yoksulluk.....	28
1.4.4. Subjektif Yoksulluk	29
1.4.5. Gelir Yoksulluğu	29
1.4.6. Ultra/Olağanüstü Yoksulluk.....	30
1.4.7. Kronik Yoksulluk.....	30
1.4.8. Döngüsel Yoksulluk ve Kalıcı Yoksulluk.....	30
1.4.9. İnsani Yoksulluk	31
1.4.10. Kırsal Yoksulluk	32
1.4.11. Kentsel Yoksulluk.....	33
1.4.12. Çalışan Yoksullar	36
1.4.13. Yeni Yoksulluk	37
1.4.14. Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi	38

1.5. Sosyolojik Olarak Yoksulluğun Ele Alınışı.....	40
1.5.1. Toplumsal Tabakalaşma ve Yoksulluk İlişkisi	41
1.5.1.1. Aşağı Sınıflar	43
1.5.2. İşlevselci Teori ve Yoksulluk.....	44
1.5.3. Marxist Düşüncede Yoksulluğun Ele Alınışı.....	46
1.5.4. Weber Düşüncesinde Yoksulluğun Ele Alınışı.....	48
1.6. Bir Yaşam Tarzı Olarak Yoksulluk.....	50
1.6.1. “Yoksulluk Kültürü” Kuramı	50
1.6.2. Yoksulluk Kültürü Kuramı İle İlgili Eleştiriler.....	54
İKİNCİ BÖLÜM	57
METODOLOJİ	57
2.1. Araştırmanın Amacı	57
2.2. Araştırmanın Evreni	58
2.3. Sınırlılıklar	58
2.4. Araştırmanın Tipi ve Tekniği.....	59
2.5. Örneklem Tekniği Tasarımı	59
2.6. Görüşme Cetvelinin Özellikleri	60
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	62
ARAŞTIRMA BULGULARININ ANALİZİ.....	62
SONUÇ	129
EK: ANKET	134
KAYNAKÇA.....	141

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. Görüşülen Kişi Dağılımı	62
Tablo 3.2. Görüşülen Kişi Meslek Dağılımı	63
Tablo 3.3. Görüşülen Kişilerin Aylık Gelir Dağılımları	63
Tablo 3.4. Görüşülen Kişilerin Aylık Gelir Dağılım Ortalaması	64
Tablo 3.5. Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	64
Tablo 3.6. Hanede Çalışan Kişi Sayısı	65
Tablo 3.7. Hanenin Toplam Aylık Geliri	65
Tablo 3.8. Hanenin Aylık Toplam Gelir Ortalaması.....	65
Tablo 3.9. Hanede Yaşayanların Yaş Dağılımları.....	66
Tablo 3.10. Hanede Yaşayanların Yaş Dağılımları.....	67
Tablo 3.11. Hanede Yaşayanların Cinsiyet Dağılımları.....	68
Tablo 3.12. Hanede Yaşayanların Cinsiyet Dağılımları.....	68
Tablo 3.13. Hanede Yaşayanların Medeni Durumu.....	69
Tablo 3.14. Hanede Yaşayanların Medeni Durumu.....	69
Tablo 3.15. Hanede Yaşayanların Doğum Yeri Dağılımları.....	70
Tablo 3.16. Hanede Yaşayanların Doğum Yeri Dağılımları.....	70
Tablo 3.17. Hanede Yaşayanların Eğitim Durumu Dağılımları.....	71
Tablo 3.18. Hanede Yaşayanların Eğitim Durumu Dağılımları.....	72
Tablo 3.19. Hanede Yaşayanların Çalışma Durumu Dağılımları.....	73
Tablo 3.20. Hanede Yaşayanların Sosyal Güvence Dağılımları	75
Tablo 3.21. Görüşülen Kişilerden Çalışmayanların Çalışmama Nedeni.....	76
Tablo 3.22. Hanenin Ek Gelir Dağılımı	76
Tablo 3.23. Hanenin Ek Gelir Kaynağı Dağılımı.....	77
Tablo 3.24. Hanelerin Aylık Harcama Dağılımları	78
Tablo 3.25. Aylık Harcama Dağılımı Ortalaması	78
Tablo 3.26. Hanenin Aylık Gider Dağılımı.....	79
Tablo 3.27. Görüşülen Kişilerin Giderleri Ödeyebilme Durumu Dağılımı.....	79
Tablo 3.28. İhtiyaç Duyulan Asgari Para	80

Tablo 3.29. İhtiyaç Duyulan Asgari Paranın Ortalaması	80
Tablo 3.30. Ekonomik Sıkıntı Yaşandığında Başvurulan İlk Üç İsim	82
Tablo 3.31. Kredi Kartı Kullanım Dağılımı	83
Tablo 3.32. Kullanılan Kredi Kartı Sayısı.....	84
Tablo 3.33. Borçlu Olma Durumu.....	84
Tablo 3.34. Borç Dağılımı.....	85
Tablo 3.35. İkamet Edilen Ev	85
Tablo 3.36. İkamet Edilen Evle İlgili Sıkıntılar	86
Tablo 3.37. Evde Kullanılan Eşya Dağılımı.....	87
Tablo 3.38. Yakın Geçmişteki Yaşam Şartları	88
Tablo 3.39. Yakın Gelecekteki Yaşam Şartları İle İlgili Beklentiler	89
Tablo 3.40. Sağlık Durumu Dağılımı	90
Tablo 3.41. Ruhsal Sağlık Durumu Dağılımı	90
Tablo 3.42. Herhangi Fiziksel/Ruhsal Rahatsızlık Durumunda İzlenen Yol	91
Tablo 3.43. Çevredekilerle Görüşme Sıklığı Dağılımı.....	92
Tablo 3.44. Yakın Çevre İle İlişkilerde Sosyal Dışlanma İle İlgili Genel Düşünceler	93
Tablo 3.45. Oturulan Mahallenin/Semtin Genel Durumu	94
Tablo 3.46. Oturulan Mahallenin/Semtin Genel Problemleri	95
Tablo 3.47. Şahıslardan Yardım Dağılımı.....	95
Tablo 3.48. Dindarlık Düzeyi.....	96
Tablo 3.49. Dindarlık Düzeyi Ortalaması	96
Tablo 3.50. Siyasi Tercihler	98
Tablo 3.51. Gündelik Hayat Tercihleri.....	99
Tablo 3.52. Dünya Görüşü ve Memnuniyet	100
Tablo 3.53. Hayal Edilen Meslek	101
Tablo 3.54. Çocuklar İçin İstenilen Meslek	102
Tablo 3.55. Çocukların Geleceğine Dair Umutlar.....	103
Tablo 3.56. Toplumda Kimler Daha Dürüst, Doğru ve Ahlaklı?	104
Tablo 3.57. Yoksulluk İle İlgili Genel Yargılar	105
Tablo 3.58.1. Görüşülen Kişi Değişkeni İle Geçmiş İki Yıldaki Yaşam Şartlarının Dağılımı Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo.....	108

Tablo 3.58.2. Görüşülen Kişi Değişkeni İle Yakın Gelecekteki Umutlar Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo	109
Tablo 3.58.3. Görüşülen Kişi Değişkeni İle Görüşülen Kişilerin Ruh Sağlığı Durumu Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo.....	110
Tablo 3.58.4. Görüşülen Kişi Değişkeni İle Görüşülen Kişilerin Dini Tutumları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo.....	111
Tablo 3.58.5. Görüşülen Kişi Değişkeni İle Görüşülen Kişilerin Memnuniyet Tutumları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo.....	112
Tablo 3.58.6. Görüşülen Kişi Değişkeni ve “Yoksulluk Kaderdir” Yargısı İle İlgili Görüşler Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo.....	113
Tablo 3.58.7. Görüşülen Kişi Değişkeni İle Yoksul İnsanların Dışlandığı Yargısı Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo.....	114
Tablo 3.59.1. Hanedeki Kişi Sayısı Değişkeni İle Hanenin Toplam Geliri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo	115
Tablo 3.59.2. Hanedeki Kişi Sayısı Değişkeni İle Görüşülen kişilerin Geçmiş İki Yıldaki Yaşam Şartları ile İlgili Düşünceleri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo	116
Tablo 3.59.3. Hanedeki Kişi Sayısı Değişkeni İle Gelecek İki Yıldaki Yaşam Şartları İle İlgili Beklentileri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo.....	117
Tablo 3.59.4. Hanedeki Kişi Sayısı Değişkeni İle Memnuniyet Tutumları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo	118
Tablo 3.59.5. Hanedeki Kişi Sayısı Değişkeni İle Görüşülen Kişilerin Çocuklarının Geleceğine Dair Beklentileri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo.....	119
Tablo 3.60.1. Hanede Çalışan Kişi Sayısı Değişkeni İle Görüşülen Kişilerin Borç Dağılımı Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo.....	120
Tablo 3.60.2. Hanede Çalışan Kişi Sayısı Değişkeni İle Görüşülen Kişilerin Aylık Toplam Geliri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo.....	121
Tablo 3.60.3. Hanede Çalışan Kişi Sayısı Değişkeni İle Asgari İhtiyaç Duyulan Para Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo.....	121
Tablo 3.61.1. Toplam Gelir Değişkeni İle Kredi Kartı Kullanımı Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo.....	122

Tablo 3.61.2. Toplam Gelir Değişkeni İle Görüşülen Kişilerin Borç Dağılımı Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo.....	123
Tablo 3.61.3. Toplam Gelir Değişkeni İle Görüşülen Kişilerin Gelecek İki Yıldaki Yaşam Şartları İle İlgili Beklentileri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo ...	124
Tablo 3.61.4. Toplam Gelir Değişkeni İle Görüşülen Kişilerin Maddi Durumlarından Dolayı Akrabaları Tarafından Dışlanma Dağılımı Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo	125
Tablo 3.61.5. Toplam Gelir Değişkeni İle Görüşülen Kişilerin Gıda Yardımı Dağılımı Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo.....	126
Tablo 3.61.6. Toplam Gelir Değişkeni İle Görüşülen Kişilerin Memnuniyet Tutumları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo.....	127
Tablo 3.61.7. Toplam Gelir Değişkeni İle “Yoksulluk Kaderdir” Yargısı Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo.....	128

GİRİŞ

Yoksulluk, toplumların hemen hepsinde görülen, birçok sosyal problemin hem nedeni hem de sonucu olarak karşımıza çıkan ve özellikle de son yıllarda üzerinde sıkça tartışılıp çözüm yolları üretilmeye çalışılan evrensel bir olgudur. Bilindiği gibi yoksulluk, tarihin her döneminde olduğu gibi günümüzde de birçok ülkenin baş etmek zorunda kaldığı en önemli toplumsal sorunlardan birisidir. Bu toplumsal sorunu önleme ile ilgili olarak tarih boyunca çeşitli çözüm yolları üretilmiş ve uygulanmış olmasına karşın değişen toplumsal şartların sonucu olarak farklılaşan ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve psikolojik faktörlerin etkisi ile yoksulluk sorunu gün geçtikçe daha karmaşık bir hal almıştır. Her şeyden önce iktisadi faaliyetlerin en önemli yapı taşlarından birisi olan nitelikli iş gücü gereksinimine katkıda bulunamayan yoksullar, içinde bulundukları toplumda özellikle de ekonomik yönden risk faktörü olarak görülmektedir. Toplumsal emek sürecine katılmayıp sadece yardımlarla geçinmeleri de yine ülke ekonomisi için önemli bir problem kaynağıdır.

Yoksulluğun sadece toplumdaki diğer insanlar için problem taşıdığını söylemek imkânsızdır. Şüphesiz yoksulluk, içinde bulunan herkesi etkilemektedir. Etki boyutları yoksullukla yüzleşen bireylere göre farklılaşsa da toplumda kendisi olarak var olmayı ve iyi bir geleceğe sahip olmayı sağlayan imkânlardan yoksun kalan çocukların, yoksulluğu diğer bireylere göre daha şiddetli yaşadığı apaçık bir gerçektir. Günümüzde her ne kadar bu durum sosyal devlet uygulamaları ile aşılmaya çalışılıyor olsa da her geçen gün refah seviyesi artması ile aradaki uçurumun kapanması olanaksızlaşmaktadır.

Yoksulluk olgusunun günümüzün en önemli sorunlarından birisi haline gelmesinde belirginleşen diğer bir nokta ise yoksul insanların yaşadıkları sosyal dışlanma süreci ile yakından ilgilidir. Artan refah seviyesi ile birlikte ekonomik, sosyal, kültürel, mekânsal olarak birçok açıdan toplumda yaşanan ayrışmalar sebebiyle yoksullarla iyice farklılaşan hatta birbirini tanımayan birçok birey günümüzde aynı toplumda yaşamaktadır. Temel meselesi toplumsal düzen olan sosyolojinin, toplumda dışlanma gibi boyutlarıyla her şeyden önce dayanışmayı

zedeleyebilecek olan yoksulluk problemini analiz etmesi, toplumsal açıdan önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkar.

Bu çalışma, yoksulluğun hem olgu hem de sorun boyutlarını sosyolojik olarak ortaya koyma amacı ile şekillenirken “yoksulluğun yaşam tarzına dönüşmesi” görüşlerini temellendiren “yoksulluk kültürü kuramı”na da değinilmiştir.

Yoksulluğun toplumsal görünümü, teorik düzlemde ele alındıktan sonra, içinde bulundukları durum ve kendileri ile ilgili olarak bol miktarda yorum yaptığımız yoksul insanların pratikteki durumlarının tespiti için kendileri ile görüşülmüştür. Resmi kurumlar ve sivil toplum kuruluşlarının yardımı ile bu kurumlardan sürekli yardım alan yoksullarla yapılmış olan alan araştırması, sadece yardım alan yoksulları kapsamı dolayısıyla Konya’da bu konu ile ilgili yapılmış bilimsel araştırmalardan ilki olma özelliği göstermektedir. Bu araştırma, Türkiye’nin en önemli şehirlerinden biri olan Konya’daki yoksulluk profilinin kapsamlı biçimde ortaya konması ve analiz edilmesi açısından ayrıca önem taşımaktadır.

Genel olarak üç bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde, öncelikle yoksulluk kavramının mahiyeti tartışılmıştır. Daha sonra literatürde yoksulluk olgusunun bilimsel açıdan ele alınmasına ve öncül yoksulluk çalışmalarına değinilmiştir. Bir sonraki başlıkta ise yoksulluk ile ilgili Türkiye üzerinden tespitlerde bulunulmuş ve Türkiye’deki yoksulların profiline ilişkin yapılan araştırma sonuçlarından elde edilen istatistikî veriler yansıtılmıştır.

Daha sonra yoksulluğun toplumsal görünümüne ilişkin nitelermeler, genel kavramlar, tanımlar ve süreçlere yer verilmiştir. Bu bağlamda yoksulluk sorunu genel hatları ile betimlenmeye çalışılmıştır. Birinci bölümde yer alan diğer bir kısımda ise yoksulluğun sosyolojide ele alınış biçimleri konu edilmiştir. Bu bağlamda toplumsal tabakalaşma ve yoksulluk arasındaki ilişki, işlevselci teoride yoksulluk sorunu ile Weberyan ve Marksist perspektifler açısından yoksulluğun ne anlam ihtiva ettiği irdelenmiştir.

Yoksulluk kültürü kuramına dair analizler de ilk bölümde bulunmaktadır. Bilindiği gibi yoksulluğun var ettiği yaşam tarzının yoksul bireyler arasında yerleşik bir kültür haine gelmesi, şüphesiz farklı toplumsal problemlerin nedeni olabilmektedir. Fakat diğer taraftan yoksulluk kültürü tezi, yoksulları değerlendirme bağlamı noktasında büyük eleştirilere de kaynaklık etmiştir. Bu bölümde yoksulluk

kültürü kuramı, genel olarak kuramın mahiyetine ilişkin tanımlamalardan sonra, bahsedilen tartışmalar ekseninde analiz edilerek yorumlanmıştır.

“Metodoloji” bölümü ise bu çalışmanın ikinci bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde ise toplumda somut bir biçimde gözlemlenebilen yoksulluk sorununu ile ilgili alan araştırmasına yer verilmiştir. Alan araştırmasının amacı, evreni, sınırlılıkları, tipi ve tekniği, örneklem tekniğinin belirtilmesinin yanı sıra araştırmada kullanılan soru cetvelinin özellikleri aynı bölümde aktarılan bilgilerdir.

Son olarak üçüncü bölümde, alan araştırması bulguları doğrultusunda ortaya çıkan sonuçlar, teorik bölümde ele alınan kuramlar ışığında değerlendirilmiştir. Tespit edilen sınırlılıklar ekseninde Konya ilindeki  büyük ile olan Meram, Karatay ve Selçuklu ilçelerinde ikamet eden toplamda 1080 kişinin görüşlerinden elde edilen veriler SPSS programı yardımıyla bu bölümde analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK VE YOKSULLUK KÜLTÜRÜNÜN TOPLUMSAL GÖRÜNÜMLERİ

1.1. Yoksulluk Nedir?

Yoksulluk, insanlık tarihinin en eski toplumsal sorunlarından birisidir. Ancak yoksulluğun geçmişi her ne kadar çok eskilere dayanıyor olsa da literatürde üzerinde görüş birliğine varılmış bir yoksulluk tanımından söz etmek güçtür. Yoksulluk literatürü de genellikle yoksulluğun ne kadar tartışmalı bir konu olduğundan bahsederek giriş yapar. Zira tanımlar, yoksullara bakış açılarına göre farklı değerler sistemine sahip bir toplumsal yapıdan diğerine, zaman faktörünün de etkisi ile değişkenlik göstermektedir. Yoksulluk olgusunun mahiyetinde bulunan bu çok çeşitli ilişkiler ağı sebebiyle de tek tip bir tanım ve reçete ortaya koymak mümkün değildir (Özuğurlu, 2002: 175; Şenses, 2006: 62; Oktik, 2008: 26). Yoksulluk ile ilgili kavram ve tanımlamalarda öne çıkan husus ise genellikle araştırmacının yoksulluğu anlatmada neyi baz aldığı ile yakından ilgilidir. Dolayısıyla, araştırmacının analiz etmek istediği asıl öğeler, oluşturdukları tanımın belirleyici unsurları olmaktadır.

En genel ifade ile yoksulluk, maddi kaynaklardan, bazen de kültürel kaynaklardan yoksun kalındığını ifade eden bir durumdur (Marshall, 1999: 825). Bu tanım “yoksunluk” kelimesinin de tanımlanmasını gerekli kılar. Yoksunluk ise asıl anlamı ile bir şeyin bir insanın elinden alınması ya da mülksüz bırakılmayı karşılarken esnek bir biçimde (daha önce o şeye sahip olunsun ya da olunmasın) herhangi bir şeye sahip olamama durumunu anlatmak için kullanılmaktadır. Ancak bu tanımlama söz konusu kişinin o şeye sahip olmayı makul bir biçimde bekleyebilmesini de içerir. Diğer yandan yoksunluk, yoksulluk gibi herkes için nesnel bir kritere bağlı değildir. Sevgiden, ilgiden ya da saygıdan mahrum kalma yoksunluğa yol açmakla birlikte bu durum yoksulluk nedeni olmaya da bilir. Tam anlamı ile nelerden yoksun olunduğu, kişinin içinde bulunduğu değişik durumlara göre farklılık gösterebilmektedir. Ancak kavram “yoksulluk” ile ilişkili olarak

düşünüldüğünde üzerinde durulanlar genel olarak, yiyecek, konut, eğitim ve duygusal ilgi gibi temel insani gereksinimlerin karşılanamamasıdır (Marshall, 1999: 828; Demir/Acar, 2002: 441).

Dünya Bankası ise (2000) yoksulluğu “refah durumundan belirgin bir biçimde mahrum olma” şeklinde açıklar. Refah durumunun ne olduğunu tanımlayacak olursak, bir yaklaşıma göre genellikle bu, bütündeki mallar üstünde hak iddia edilmesi ile ilgilidir. Dolayısıyla insanlar kaynakları iyi yönetirlerse eğer, daha iyi durumda olurlar. Söz konusu düşüncedeki temel nokta, hane halkı veya bireylerin kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kaynaklara sahip olup olmadığıdır. Bu durumda tipik olarak yoksulluk, bireyin geliri veya tüketimi ile fakirlik alt sınırı olarak kabul edilen eşiği karşılaştırarak ölçülür. Bu, en genel manzaradır, yoksulluk böylelikle finansal bir terim olarak görülür ve birçok yoksulluk analizinin başlangıç noktası olarak karşımıza çıkar. Refaha dair ikinci yaklaşım ise, insanların belirli iyi tüketim tarzları bağlamında, yeterli yiyecekler, sığınacak yer veya sağlık güvenceleri ya da eğitim imkânlarını elde edip edemediklerinin sorgulanması şeklindedir. Bu görüşteki analistin yoksullukla ilgili daha geleneksel finansal ölçütlerin ötesine geçmesi gerekir, örneğin besin yoksunluğu, çocukların yeterince tüketip tüketemediklerinin test edilmesi; eğitim yoksunluğu ise okur yazar olup olmadığına bakılarak ya da aldıkları formel eğitim miktarının test edilmesi ile ölçülebilir¹. Yoksulluğu, salt maddi kaynaklardan yoksun kalınmasının yanında, günümüz toplumlarında var olabilmenin ön koşulları arasında sayabileceğimiz belirli öğelerden, belirli hizmetlerden de yoksun olunması bağlamında açıklayan bu yaklaşım, yoksulluk olgusunun ekonomiyle ilgisine ek olarak önemli sosyal boyutlara da işaret ettiğini açıkça göstermektedir.

Yoksulluk kavramının anlamına ilişkin açıklayıcı veriler sunan tanımlamalardan birisi de Friedman’ın (2002: 148) konu ile ilgili analizlerinde öne çıkan “yetkinsizlik teorisi”dir. Yetkinsizlik teorisi, yoksul insanların kendi çabalarıyla örgütlenme ve politik mücadeleye dâhil olmak üzere gıda, güvenlik ve barınma gibi ihtiyaç duyulan temel gereksinimlerini ifade etmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Söz konusu teoriye göre yoksulluk, yetkinsizliğin bir biçimi olarak tarif

¹ Bkz. Poverty Manual, All, JH Revision of August 8, 2005, page, 8 (siteresources.worldbank.org/PGLP/Resources/PMch1.pdf)

edilmektedir. Yetkinsizliğin ise üç boyutu vardır: Sosyal boyut, görelî olarak yoksul insanların geçimlerini sağlamak üzere üretim için gerekli kaynaklara ulaşmadaki yetersizliği şeklinde tanımlanmaktadır. Politik boyut, yoksul insanların politik alanda yeterli biçimde temsil edilememelerini içermektedir. Psikolojik boyut ise yoksul insanların değersizlik düşüncesini içselleştirerek otoriteye pasif bir şekilde boyun eğmeleri durumunu ifade etmektedir².

Peki, yoksullar kimlerdir? Giddens'a göre (2005: 313-314) yoksulları tasvir eden bir profil ortaya koymak pek de olanaklı değildir. Zira yoksulluk devamlı değişerek farklılıklar gösterir. Yine de bazı kategorilerdeki insanların yoksulluk içinde yaşıyor olma ihtimalleri yüksektir. Bunlar; işsizler, yarım zamanlı ya da iş güvenliği olmayan işlerde çalışanlar; yaşlılar, hastalar ve özürlüler; büyük ailelerin ve/veya tek anne babalı ailelerin üyeleri, etnik azınlık grupları üyeleridir. Giddens, ileri yaştaki emeklilerin yaklaşık yarısının yoksulluk içinde olduğunu ifade eder. Söz konusu bireyler çalışma yaşamları boyunca kabul edilebilir derecede yüksek ücret elde etseler de birçoğu emeklilik yıllarında, gelirlerinde hızlı bir düşüş yaşamaktadırlar.

Anglo-Amerikan ülkelerinde ise yoksullukla ilgili olarak en az dört görüş öne çıkmaktadır. Genel olarak değinecek olursak, bunlardan ilki olan bürokratik görüş, çoğunlukla gelir gibi nesnel ölçütleri uygulayarak, düşük gelirli nüfus, mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk kategorilerine kimlerin girdiğini belirler. Moralistik görüş ise yoksulluğun sorumluluğunu yoksula mal etmektedir. Görüşlerden bir diğeri olan akademik görüşte, “yapısal yoksulluk, dışlanma, marjinalleşme, istismar” kavramları ve bunlarla bağdaştırılmış teoriler ile genel olarak yoksulların kendilerini aşan güçlerin kurbanı olduğu iddia edilir. Stratejik görüşte ise yoksulluk doğrudan doğruya yoksulların sosyal aktivite yokluğuna bağlanmaktadır. (Friedman, 2002: 144-148).

Görüldüğü gibi yoksullukla ilgili tanımlar çeşitlilik gösterse de yoksula ilişkin belirli özellikler hemen hemen aynıdır. Yoksul, belirli ekonomik kaynaklardan yoksundur, dolayısıyla da yaşam standardı ekonomik kaynaklara sahip olanlardan

² Söz konusu teori ile yoksulluğu yetkinsizliğin üç boyutu olarak tanımlayan Friedmann, konuyla ilgili makalesinde “yetkinleştirme modeli” ile alternatif bir çözüm önerisinde bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. John Friedmann, “Yoksulluğu Yeniden Düşünmek: Yetkilendirme ve Yurttaşlık Hakları”, Doğu-Batı Düşünce Dergisi, yıl: 4, sayı: 17, 2002.

önemli ölçüde farklıdır. Yoksullar tüketim toplumunun tüketemeyenidir. Özellikle bilginin, bilimsel bilginin çok önemli bir yer tuttuğu günümüz modern dünyasında, yoksul bireyler, eğitim imkânlarından tümüyle yararlanamadıkları için yaşadıkları toplumda normal bir yaşam standardına sahip olamamaktadırlar. Sağlık güvencelerine de sahip değillerdir ya da var olandan en düşük seviyede fayda görürler. İmkânlarının yetersizliğinin yanında günümüzde ileri teknolojilerin etkisi nedeniyle hayatlarını sürdürdükleri mekânlar da normalin oldukça altındadır. Her şeyden önce var oldukları toplumlarda birçok açıdan tehdit unsuru olarak görülen yoksullar, yoksul olmalarının bedelini hayatın her alanında ödemek durumunda kalırken şüphesiz, üretimin artması ve çeşitlenmesi gibi nedenler dolayısıyla bugün, dünden daha yoksul bir yaşam sürmektedirler.

1.2. Yoksulluk Çalışmalarının Kısa Tarihinden Bir Kesit: Öncül Yoksulluk Çalışmaları

Tarih boyunca insanlar genellikle kendi kötü ilişkileri ve geçmişlerinden uzak dururken, hükümdarları, savaşları, yüksek politikayı ve diplomasiyi yazmayı tercih etmişlerdir. Yoksulluğun sistematik olarak çalışılması ise ancak son yüzelli yıl içerisinde olmuştur. Bu durum, toplumsal tarih için büyük bir bölünmeyi ifade etmektedir. 19. yüzyıl Avrupa'sında sosyal şartların ürünü olan sosyal problemler, merkezi konuma taşınır (Zukas, 2006: 482). Söz konusu sistematik ilginin kökenleri, 18. yüzyılda kitlesel yoksulluk görünür hale gelmeden önce, 17. yüzyılın başlarında ana hatlarıyla kendisini göstermiştir. Başta John Locke olmak üzere 17. yüzyıl düşünürlerinin mülkiyet hakları bağlamında başlattığı tartışmalar liberalizmin gelişmesine katkı sağlamakla birlikte bu zaman diliminde, liberal siyasal kuramlar içindeki gerilimi, yoksulluk kavramından okumak mümkündür. Bir taraftan özel mülkiyeti savunan kuramcılar, aynı zamanda yoksullara yardım geleneğinin dışlanmaması gerektiği düşüncesiyle, kişisel refahın yanında sosyal refahın önemini vurgulamışlardır (Şenses, 2006: 63). Dolayısıyla farklı birçok bağlamı olan liberal düşüncenin aksine liberallerin söz konusu dönemde toplumsal yapının düzenini koruma amacı güderek yoksulluk ile ilgilendikleri söylenebilir.

Yoksulluğa dair ilk yaklaşımlarda hakim düşünce, yoksulluğun bir kader olduğu ve bir grup insanın iyi yaşamak için seçildiği yönündedir. Bu kaderci

yaklaşımında, doğuştan gelen özelliklerin ve coğrafyanın yazgı olduğuna inanılmıştır (Oktik, 2008: 27). Bunların yanı sıra 18. yüzyıl filozoflarının en önemli problemi, yoksulların nereden geldiğidir ve o yıllarda yoksulluk, ücret farklılığından geleneksel beslenme alışkanlıklarına kadar birçok nedene bağlı olarak açıklanmıştır (Polanyi'den akt. Oktik, 2008: 27).

19. yüzyıla gelindiğinde, toplumsal tarih açısından farklı bir değere sahip olan bu yüzyılın en etkili sosyal teorisyenlerinden bazıları, değişen toplumsal şartların bir ürünü olarak daha fazla görünür şekilde ortaya çıkan yoksulluğu daha dikkate değer bulmaya başlamışlardır. Bu duruma paralel bir biçimde, o zamana kadar ilerleme ile pek bağlantısı kurulamayan yoksulluk olgusunu, birbirine yakın kavramlar olarak görme eğilimi de yavaş yavaş kendisini gösterir. Zira klasik iktisadın kurucusu sayılan Adam Smith, “Ulusların Zenginliği” adlı eserinde çoğunluğunun yoksul olduğu bir toplumun gelişme gösteremeyeceğini ifade ederken bir bakıma toplumun insani kaynaklar açısından zengin olması ile ilerleme arasında anlamlı bir ilişki olduğuna işaret etmiştir. Yine aynı dönemin müessir düşünürlerinden Malthus, yoksulluğu doğa kanunlarının değiştirilemez bir sonucu olarak görürken nüfusun yöneliminin var olan serveti yarıştırmaya geçeceğini ifade eder. Marx ise genel olarak yoksulluğun, kapitalist ekonominin yaradılışında olduğunu düşünmekte ve yoksulluğu yoksul insanı sömürme ve insanlığın büyük çoğunluğunda ekonomik istikrarsızlığı sürdürme metodu olarak görmektedir. Diğer taraftan Herbert Spencer, tamamen Darwin'den etkilenerek yoksulluğu var oluş için mücadele veren doğal güçlerin sonucu olarak ele almıştır. Bu durumda en güçlü olan yaşamını sürdürecektir, güçsüz olan ise yok olup gidecektir (Straus, 1969: 9).

Yoksulluğa önem verme sürecinin başlaması ile birlikte 19. yüzyılın sonlarına doğru, dünyanın çeşitli ileri sanayi toplumlarındaki sosyal bilimcilerin yoksulluk problemini bilimsel zemine oturtma çabasına girdikleri görülmektedir. Örneğin dönemin düşünürlerinden Henry George'un oldukça popüler kitabı “Gelişme ve Yoksulluk” ile işaret ettiği merkezi paradoks, “büyük servet ve emsalsiz üretim kapasitesinin yoksulluk artışını da beraberinde getireceği” fikri ile şekillenirken ciddi yankılar uyandıran bu düşünce, söz konusu dönemde yoksulluk problemi ile ilgili görüşlerin hareket noktası haline gelir. Bu suretle de dönemin bazı düşünürleri dizginlenemeyen serbest piyasa kapitalizmine ortak olarak kişisel çıkarlar, eşitsizlik

ve zenginliğin o dönemde bir parça gerekçesi olarak görülen sosyal bilimlerin yükselişi ile birlikte “laissez faire”³ in emirlerine ilgi duymaya başlamışlardır. Ancak yoksullukla ilgili oluşan bu yeni bilgi birikimi ahlaki hükümlerden bağımsız değildir ve değerli olan, bir şeylere layık olan ve olmayan yoksullar arası ayrım önemsenir (O’Connor, 2001: 25, 26). Aynı dönemde “mülkiyeti emekten yola çıkarak açıklayan ve meşrulaştıran yaklaşımlar” da bulunmaktadır (Buğra, 2008: 30). Bu açıdan düşünüldüğünde söz konusu ahlaki hükümlerin, “eski” yoksulları, modern dünyanın çalışan yoksullarına dönüştürmede, en etkili meşruiyet araçlarından birisi olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan bu zaman diliminde, batıda sosyo-kültürel ve siyasal anlamda da yoksulluk konusu önem kazanmaya başlamıştır. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere ağırlıklı olarak, “Yoksulluk Yasaları”⁴ eksenindeki yoğun tartışmalarla birlikte yardım kuruluşlarının, sendikaların ve Kilise’nin artan ilgi ve etkinlikleri ile başta edebiyat⁵ olmak üzere, yoksulluk konulu sanat eserlerinin ön plana çıktığını söylemek mümkündür (Şenses, 2006: 63). Şüphesiz devrim çağının etkisi ile ortaya çıkan bu yeni düşünce tarzı ve bu düşünce tarzının toplumsal alandaki yansımaları, tüm düşün dünyasını etkilemiş ve 19. yüzyılda yapılan yoksulluk araştırmalarını öncekilerden farklı kılmıştır.

1830 ve 1840’lı yıllarda İngiltere ve Fransa’da Endüstri Devrimi ile nihayet akademik olarak rüştünü kazanan yoksulluk, sosyal bilimlerin yeni disiplinleri sosyoloji ve istatistiğin ilk çalışma alanlarından birisi olmuştur (Zukas, 2006: 482). Genel olarak modern tarihin en eski uğraşı alanlarından olan yoksulluk araştırmaları, gazetecilik deneyimlerinden başlayıp romanlara uzanan, daha sonra da bir analiz nesnesine dönüşerek sosyolojinin ve diğer tüm modern bilimlerin yükselişine imkân

³ Fransızca “serbest bırakmak” anlamına gelen bu deyişle dönemin düşünürleri, iktisadi anlamda, devletin ekonomi üzerinde olabildiğince az etkisi bulunması gerektiğini, böylece özel sektörün ve piyasa ekonomisinin ticaretin serbest kalmasıyla birlikte ekonomik refahın oluşacağını ifade etmeye çalışmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz; Mark Skousen, Modern İktisadın İnşası, çev: Toprak/Acar/Erdem, Liberte Yay., Ankara, 2003.

⁴ İngiltere’de 1800’lü yıllarda, yardıma layık olan ve olmayan yoksullar arasındaki ayrımı ortaya çıkarma düşüncesi ile ilgili yasal uygulama olan “Yoksullar Yasası” için bkz: Onur Kovancı, İngiliz Yoksul Yasaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002.

⁵ Özellikle İngiliz yazar Charles Dickens, romanlarında, söz konusu dönemdeki yoksulları, yoksullara bakış açısını ve yoksulluğu en çarpıcı biçimde anlatan en önemli 19. yüzyıl yazarlarından birisidir. Birçok romanının ana teması yoksulluk olan yazarın belirgin biçimde yoksulluğu işlediği romanları “Antikacı Dükkânı”, “Oliver Twist”, “David Copperfield” ve “Yedi Yoksul Gezin” olarak sıralanabilir.

tanıyan bir geçmişe sahiptir (Özügurlu, 2008: 53). Yoksulluğun tam anlamı ile toplumsal bir sorun olarak ele alınıp üzerinde çalışılması ise 1899 yılına dayanmaktadır. İlk yoksulluk çalışması Charles Booth tarafından (Life and Labour of The People in London) 1899 yılında Londra’da yapılmıştır. Booth’un geçim konusu üzerinde durduğu ve gelir düzeyini yoksulluğu belirlemede kriter olarak kullandığı (Erdem, 2006: 325) araştırması, sosyal araştırmalar geleneğinin ilk büyük ampirik çalışması olarak kabul edilir (O’Connor, 2001: 27).

Booth’un yaptığı çalışmanın sonuçları, başka önemli yoksulluk araştırmacısı olan Rowntree tarafından 1902’de yayımlanır. Booth’un araştırmasının bir benzerini İngiltere’nin farklı bir şehrinde uygulayan Seebohm Rowntree öncülünün aksine, çalışmasını sadece geçim ile sınırlamamıştır. Geçinmek için temel yiyecekler ve bu yiyecekleri temin için gereken gelir, bunların yanı sıra giyim ve barınma gibi ihtiyaçlar göz önüne alınarak daha kesin bir yoksulluk tablosu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır (Erdem, 2006: 325). Booth’un Londra’da, Rowntree’nin York’ta yaptığı ve genel olarak kimin gerçekten yoksulluk çektiğini belirleme amacı taşıyan bu ilk iki girişim, o tarihe kadar işçi sınıfı anlamına gelen yoksulluğu, sınıfla klasik özdeşliğinden koparıp niceliksel hale getirerek yoksulluk literatürüne “ayrı bir kategori olarak yoksullar algısı ve amprisizm” mirasını bırakmıştır (Novak’dan akt: Özügurlu, 2008: 58).

1936’da ise Rowntree’nin değişik ölçütler kullanarak işsizlikle ihtiyarlığı da önemseddiği araştırmalarında, kendi belirlediği kıstaslara göre, yoksulluk oranı bir önceki araştırmalara nazaran azalmış ve nihayet 1950’lere gelindiğinde Britanya’da yoksulluk, refah devletinin ortaya çıkması ile neredeyse yok olmuştur (Marshall, 1999: 826). 1950’lerde artan refah seviyesi ile birlikte yoksulluk, önemsiz bir problemdir artık. Yine de yoksulluğun toplumda kalıntıları olsa da kalıntıların refah seviyesinin artması ile birlikte defedileceği düşünülür. Yoksulluğun engellenmesiyle kazanılan bu zafer ekonomik anlamda genişlemeye de katkı sağlar. Zira 1950’ler refah devletinin başarılı olduğu ve hükümet politikalarıyla istihdamın tam olarak sağlandığı “refah toplumu” yıllarıdır ve bu süreçte kaynakların zenginden yoksula yeniden dağıtılarak yoksulların önemli ölçüde çalışan sınıfın yaşam standardına yükseleceğine inanılmıştır (Haralambos, 1985: 145). Daha sonraki yıllarda ise

yoksulluk olgusuna dair daha göreceli yaklaşımların ve farklı değerlendirmeler içeren çalışmaların ön plana çıktığı söylenebilir.

Yoksulluk ile ilgili olarak yapılmış olan önemli çalışmalardan bir diğeri de Brian Abel-Smith ve Peter Townsend'in 1965 yılında yayımlanan⁶ araştırmalarıdır. "Refah devleti" görüşünün, yoksulluğun engellenebileceği düşüncesini pekiştirdiği yıllara denk düşen bu yoksulluk araştırmaları ile yoksulluğun yok olabilecek bir problem olmadığı sonucu ortaya çıkmış ve yoksullukla ilgili hakim görüşlerde değişimler olmuştur. Diğer yandan yoksulluğun nasıl ölçüleceğinin ve ölçmede kullanılacak araçların açık bir biçimde izah edildiği çalışmalarında yoksul nüfusun azımsanamayacak bir oranda olduğunu öne süren araştırmacılar yoksulluğun çok çeşitli ve göreceli yapısına da dikkati çekerek kavrama yeni bir tanım getirmişlerdir (Haralambos, 1985: 146). Diğer yandan bu araştırmacılara göre Rowntree gibi araştırmacıların kullanmış olduğu ölçütler, gelirlerin satın alma gücünde zamanla ortaya çıkan değişimleri karşılamaya tam uygun değildir ve geçim sıkıntısı, gerçekte olduğundan daha düşük seviyede gösterilmiştir. Dolayısıyla Brian Abel-Smith ve Peter Townsend'in fikirlerine göre göreceli yoksulluk tanımı mutlak yoksulluk tanımından daha kapsayıcı özelliktedir (Marshall, 1999: 828).

Öncül yoksulluk araştırmaları her ne kadar İngiltere'de yapılmış olsa da yoksulluğu tanımama ve özellikle de ölçme bağlamında, genel itibariyle Amerika kökenli araştırmalar öne çıkmaktadır. Her iki ülkede de yoksulluğun giderilmesi hususunda kurumsal çalışmalar yapılmış olsa da, söz konusu zaman diliminde ne İngiltere ne de Amerika'da yapılan çalışmalarda göreceli yoksulluk ölçülmemiş, uzmanlar temel ihtiyaçları değerlendirerek geçim sınırı, yoksulluk sınırı gibi yoksulun maliyetine ilişkin belirlemelerde bulunmuşlardır (Haralambos, 1985: 149-51).

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz.; B. Abel-Smith & P. Townsend,, The Poor and The Poorest, G. Bell and Sons, London, 1965.

Dünyada, ülkeler bazında düşünüldüğünde, yoksulluk sorununun⁷ ortaya koyma ve çözüm önerileri üretme anlamında öncül çalışmalardan günümüze, devletlerin kendi özgül politikaları ile şekillenen ve sayısı bir hayli fazla olan resmi çalışmalar ve bireysel yoksulluk çalışmaları veya araştırmalarının yanı sıra bu konuyu oldukça önemseyen uluslararası kuruluşlardan da bahsetmek mümkündür. Bu kuruluşlar genel anlamda, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve Dünya Bankası olarak sıralanabilir. Söz konusu kuruluşlardan en fazla öne çıkanları ise Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'dir⁸. Yoksulluğun gelire veya tüketim harcamalarına indirgenemeyecek kadar geniş ve çok boyutlu olduğunun keşfi ile oluşan yeni arayışlarda en kayda değer atılım, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından İnsani Gelişme Endeksi⁹'nin geliştirilmesi ile gerçekleşmiştir. Bu suretle, UNDP'nin yoksulluk yaklaşımında etkili rol oynayan eğitim ve sağlık göstergelerinin, gelir düzeyi ile birebir yansıtılamayacağı göz önünde tutularak, bu üç değişkenin bir arada kullanılması sağlanmıştır (Önder/Şenses, 2006: 205).

UNDP'nin bir diğer katkısı ise yaptığı geniş yoksulluk tanımı olarak karşımıza çıkar. Bu sayede yoksulluk, insani gelişme için zorunlu olan fırsatlardan (hayat boyu sağlık, yaratıcı bir hayat, ortalama bir hayat standardı, özgürlük, kendine güven, saygınlık) mahrum olma şeklinde tanımlanarak kavramın parasal bir içeriğe hapsedilmesi engellenmiştir (Uzun, 2003: 157). 1944 yılında uluslararası para sisteminin esaslarını belirleyen Bretton Woods anlaşması gereğince kurulan (Öztürk,

⁷ Genel olarak yoksulluk literatüründe büyük çoğunluğun, politika oluşturma merkezli olduğu ve yoksulluğu azaltıcı veya önleyici programlar ya da stratejiler geliştirmeyi hedeflediği söylenebilir. Yoksulluğun yönetilmesine hizmet etme eğilimde olan bu çalışmalarla yoksulluk ve yoksullar en genel anlamda "polise edilmeye", düzenlenmeye, kodlanmaya "sağlık kazandırılmaya ve sermayenin mantığına göre üretkenleştirilmeye çalışılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz., Necmi Erdoğan, "Garibanların Dünyası Türkiye'de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine İlk Notlar", Yoksulluk Halleri, Ed: Necmi Erdoğan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 31.

⁸ DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2001.

⁹ Özellikle 1980'li yıllardan itibaren bazı iktisatçıların gayri safi yurt içi hasılanın kalkınma ölçütü olarak kullanılmasını, iktisadi ve sosyal hastalıkların derinliğini ve genişliğini yansıtabilmesi bakımından eksik bularak, kalkınmayı, tek başına iktisadi performanstan ziyade insanların kaliteli bir yaşam sürebilmesinde gerekli olan etmenler bağlamında açıklama düşüncesi ile oluşturulan göstergeler ve endekslerin genel ifadesidir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Şevket Tüylüoğlu ve Burak Karalı, "İnsani Kalkınma Endeksi ve Türkiye İçin Değerlendirilmesi", SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt:6/12, 2006, s. 59-89.

2006: 36) ve yoksulluğun önlenmesi ile ilgili uluslararası faaliyetlerde bulunan öncül kurumlardan birisi olan Dünya Bankası ise yoksulluğu, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren, gelişmekte olan ülkelerle ilgili gündem maddelerinden birisi haline getirmiştir. Dünya Bankası, nüfusunun önemli bir kısmı yoksulluk sınırı altında bulunan ülkelere kaynak, teknik yardım ve politika önerileri sağlayan ve kalkınma amaçlı bir kurum niteliğindedir (Uzun, 2003: 161). Yaptıkları güncel araştırmalarla ülke içi ve ülkeler arası yoksulluk, gelişmişlik düzeyleri gibi birçok değişkenle ilgili oransal veriler ortaya koyan ve analizlerde bulunan bu kuruluşlar, özelde yoksulluk konusu ile ilgilenen araştırmacılara önemli veriler sunmaktadırlar.

Günümüzde ise yoksullukla ilgili olarak yapılan birçok çalışmada yoksulluğun nedenlerine dair önemli bir çeşitlilik ortaya çıkmıştır. Yapılan öncül araştırmaların da etkisi ile farklı üsluplar oluşmuştur. Literatürde yoksulluğu, sistemin, devletin, yönetimin, siyasetin, ekonominin problemi olarak görme eğiliminin yanı sıra liberal politikaların önemli etkisi ile birlikte yoksulun kendi bireysel özelliklerinden ötürü yoksullaştığını ifade eden yaklaşımlara da rastlanabilmektedir. Söz konusu çeşitliliğin oluşmasında, yoksulluğun göreceli doğasının etkisi büyüktür. Ancak yoksulluğun bu göreceli yönünün vurgulanmasının tarihi çok eski değildir. Yoksulluğun birey tarafından “hak edildiği” ve “kader” olduğu düşüncesin tarihi ise yukarıda da değindiğimiz gibi oldukça eskiye dayanmaktadır. Tüm bunlarla birlikte günümüzde yoksulluğun “kent”le karakterize olan bir sorun olması atfı, yoksullukla ilgili analizlerde önemli bir eksen oluşturmaktadır. Diğer taraftan yoksulun kendisi ile çevresi arasındaki ilişki biçimini “sosyal dışlanma” kavramı bağlamında açıklayan çalışmaların yanında, belirli bir yaşam tarzı, alışkanlıklar bütünü oluşturması gibi yönlerinin vurgulandığı “yoksulluk kültürü” kavramı da yoksullukla ilgili literatürde ele alınan ve farklı tartışmalara zemin oluşturan temel kuramlar arasında yer almaktadır.

1.3. Türkiye’de Yoksulluğun Ele Alınışı ve Yoksulluk Profili

Bilindiği gibi yoksulluk, şiddeti mekansal olarak farklılık gösterse de en gelişmişinden geri kalmışına, tüm toplumların yaşadığı, büyük ölçüde modernleşmenin etkisi ile yine tüm toplumların yüzleşmek ve çözüm önerileri getirmek zorunda kaldığı toplumsal bir sorundur. Sorunun “gelişmekte olan ülke”

statüsündeki Türkiye için ayrı bir önemi olduğunu söylemek mümkündür. Zira gelişmiş ülke statüsüne gelebilmesi, yoksulluk gibi “ilerleme”yi engelleyen toplumsal problemlerini çözme yolunda aldığı tedbirlerin olumlu sonuçlar vermesi ile yakından ilgilidir. Kuşkusuz Türkiye’de yoksulluk olgusunu ele almak, yoksulluk ile ilgili devlet uygulamaları ve yoksulluğun toplumsal görünümü de hesaba katıldığında, başlı başına bir çalışmayı gerektirecek ölçüde geniştir. Bu çalışmada ise yoksulluğun Türkiye’deki tezahürünün tarihsel analizine genel olarak değinilecektir.

1.3.1. Tarihsel Süreçte Türkiye’de Yoksulluk Sorununun Genel Hatları

Tarihsel açıdan ele alındığında, Osmanlı Devleti döneminde yoksulluk sorunu, temel üretim biçiminin tarım ve savaş ekonomisine dayanması sebebiyle, devletin sorumluluğunda olmaktan çok, aile ve geleneksel akrabalık ilişkileri ile toplumsal yardımlaşma ve dayanışma ilişkileri bağlamında ele alınmış, aile kurumunun yanı sıra dinsel yönü ağır basan fitre ve zekat uygulaması, toplumda ihtiyaç içinde olanlara ve yoksullara yardım yapılmasını dini ve ahlaki bir sorumluluk haline getirmiştir. Söz konusu dönemde loncalar yardıma muhtaç bireylerin ihtiyacını karşılama rolü üstlenirken, düşkün ve hastalara bakım ve yardım hizmeti sunan imarethaneler (aşhaneler) ve şifahaneler (hastaneler)in yanı sıra vakıflar da yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine, yemek temini, geçim yardımı ve barınma gibi konularda destek sağlamıştır (Çelebi’den akt. Ergun, 2005: 34). Osmanlı döneminde devlet her ne kadar yoksulluk konusunda sorumluluğu başka kurumlara yüklemiş gibi görünse de bu toplumsal sorun konusunda kayıtsız kalmayıp toplumsal örgütlenmeler aracılığı ile yoksulluğun iyileştirilmesine yönelik birçok işlevi yerine getirdiği söylenebilir.

Yoksullukla mücadelenin uzun süre gündeme gelmediği, geleneksel dayanışma ilişkilerinin bireyi yaşam risklerine karşı koruyacağı düşüncesinin egemen olduğu Türkiye’de yoksulluk (Sallan-Gül, 2002: 112), hem devletin konuya bakış açısı hem de yoksulluğun ortaya çıkma süreçleri bağlamında diğer ülkelerden önemli ölçüde ayrılmaktadır¹⁰. Her ne kadar konuyla ilgili yaklaşımlar açısından -

¹⁰ Türkiye de yoksulluk olgusu ve siyasi mekanizma ile ilişkisinin tarihsel analizine dair, Tek Parti dönemi, II. Dünya Savaşı sonrası dönem, kapitalistleşme ve küreselleşme süreçleri, konu ile ilgili devlet politikaları ve karşılaştırmalar dahil olmak üzere ayrıntılı bilgi için bkz: Ayşe Buğra, Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika, İletişim Yay., İstanbul, 2008.

örneğin “dilencilığe karşı kesin bir tavır alışı” gibi- modern yoksulluk tartışmaları ile benzerlikler taşısa da özellikle cumhuriyet dönemindeki yoksulluk, bir dizi savaş ve onu izleyen politik olaylar sonucunda ortaya çıkması dolayısıyla kendi özgül şartları ile ele alınması gereken bir olgudur. Savaş ve zorunlu göçler sebebiyle zor şartlarla yüzleşmek zorunda kalmış bir tarım ülkesi profili çizen Türkiye’de, Cumhuriyet dönemi yoksulluğu, Avrupa’da 16. yüzyıldan başlayarak kapitalist gelişme dinamiklerine bağlı bir biçimde kendisini gösteren ve tarımsal verimliliğin düşmesinin yanında sanayileşmenin ivme kazanması ile şekillenen yoksulluktan farklı bir olgudur (Buğra, 2008: 97-101). Ancak tek partili dönemde Türkiye’deki yoksulluğun köylülere mal edilmesi, gerçek yoksul tipinin köylü olarak görülmesi ve yoksullukla mücadelenin köylüyü köyde tutma amacı ile biçimlenmesi (Buğra, 2008: 105), şekil için özden nasıl vazgeçildiğinin açık bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçi o dönemde “muasır medeniyet” olmak için sanayileşmeye, kentleşmeye ve kentliliğe ayrı bir önem atfedildiğini düşündüğümüzde söz konusu özden kopuş, çok da anlaşılabilir değildir. Nüfusunun çok büyük bir oranını köyün oluşturması dolayısıyla işe köyü kalkındırma ile başlama niyeti, dönemin politikalarının temel karakteristiği olmuştur.

Türkiye’de yoksulluk olgusunun II. Dünya Savaşı sonrası dönemdeki yapılanmalarla öncekinden farklı bir bağlama taşındığını söylemek mümkündür. Bu dönemden itibaren Türkiye, ithal ikameci ve ihracata dayalı olmak üzere iki ana kalkınma stratejisi izlemiş ve bu durum toplumsal ve siyasal yapının biçimlenmesinde etkili rol oynamıştır. Böylelikle yoksulluğun görüntüsü de değişip dönüşerek, Türkiye’de konu ile yeni tanımlamalar yapılmasının zemini hazırlanmış ve yoksulluğu hafifletmeye yönelik stratejiler önem kazanmıştır (Taçyıldız, 2006: 48).

Türkiye’de geçmişte genellikle köy yoksulluğu bağlamında ele alınan yoksulluk olgusu 1950’lerde yaşanan makineleşme ve ticarileşme gibi sebeplerden ötürü kentlerin problemi olmaya başlamıştır. Ancak bu durum yoksulluk sorununun kırsalda bitmesi demek değildir. Kırsaldaki yoksulluğu etkileyen temel faktörler ise tarım kesiminin geleneksel yapısı ve 1980 sonrası değişen tarım politikaları şeklinde sıralanabilir. Kırsalda yaşanan, işletmelerin gittikçe küçülmesi ve topraksızlaşma süreci ile birlikte teknoloji kullanımı ile ilgili problemler, 1980 öncesinde kırsal

refahı arttırıcı politikalar ile kısmen önlenmeye çalışılmıştır. Fakat 1980 sonrasında neo-liberal politikaların etkisi ile bu uygulamaların ortadan kalkması yani kıra olan desteğin azalması ile kır yoksulluğunun daha şiddetli bir duruma geldiği görülmektedir. Bu durum, kentlere göçün hızlanmasında itici bir güç olarak karşımıza çıkarken aynı zamanda yoksulluğun kentlere taşınmasının da temel nedenlerinden birisi olmaktadır (Taçyıldız, 2006: 48-50).

1970'lere kadar olan dönemde, çalışanların sosyal güvenceye alınmasını sağlayan kurumların dışında kamusal bir sorumluluk olarak ele alınmayan yoksulluk konusu ile ilgili olarak yalnızca çocuklara yönelik politikalar geliştirilmiştir (Ergun, 2005: 34). Kalkınma için gerekli olan beşeri sermayenin sıhhi şartlarının iyileştirilmesi amacı güden bu politikalar ise sosyal yardımdan çok nüfus ıslahı niteliğinde olmuştur (Buğra, 2008: 119). 1976'da ise hiçbir sosyal güvencesi bulunmayanlara yönelik olarak ilk kez, kimsesiz yoksul yaşlılar da sisteme dâhil edilmiştir (Ergun, 2005: 35).

Bilindiği gibi yoksulluk yardımlarından yararlanma, refah devletlerinin büyük çoğunluğunda bir vatandaşlık hakkı olarak görülmektedir. Türkiye, her ne kadar sosyal devlet ilkesini benimsemiş¹¹ bir ülke olsa da devletin vatandaşlarına refah sağlaması hak olarak kabul edilmemiş, kendi olanakları ölçüsünde vatandaşlarına olanak sağlayacağı anlayışı benimsenmiştir. Siyasi mekanizma, sorumluluğunu devletçe bakım ve geçici yardımlar biçiminde sürdürdüğü yoksulluk sorununa ise, 1980'lerin ikinci yarısından sonra kurumsal açıdan yaklaşmış ve bu doğrultuda belirli politikalar geliştirmeye başlamıştır (Sallan-Gül, 2002: 112, 113). Bu aşamaya gelinmesinde, yaşama geçirilen bazı politikaların işsizlik ve gelir dağılımındaki dengesizliği arttırması, toplumsal ve mekansal kutuplaşmaların belirmesi, sosyal adalet sürecinin gerilemesi, kamusal hizmet alanının daraltılması gibi yoksulluk olgusunu besleyen süreçlerin yaşanması da etkili olmuştur (Kaygalak, 2001: 137).

¹¹ Genel olarak toplumdaki eşitsizlikleri olabildiğince gidererek vatandaşlarına insan onuruna yaraşır bir yaşam düzeni sağlamayı amaçlayan sosyal devlet anlayışı 1961 Anayasası ile Türk Anayasa Hukukuna girmiş, 1982 Anayasası'nda Cumhuriyetin değiştirilemez nitelikleri arasında sayılarak geniş bir biçimde düzenlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz., Yavuz Sabuncu, Anayasaya Giriş, Ek:1982 Anayasası, 11. Bası, İmaj Yay., Ankara 2005, s. 151-168; Sosyal haklar, devletin rolü ve kavramın tarihsel bağlamları için bkz.: Bülent Tanör/Necmi Yüzbaşıoğlu, 1982 Anayasasına göre Türk Anayasa Hukuku, Beta Yay., İstanbul 2004, s. 87, 167.

1980’lerin ikinci yarısında, yoksulluk ile yoksunluğu giderme amacı taşıyan ve kamusal sosyal güvenlik hizmetlerine yönelik olarak geliştirilen Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumunun (SHÇEK) kurulması ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonunun (SYDTF) oluşturulması, Türkiye’de yoksulluk konusu ile ilgili ilk kapsamlı uygulamalar olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu, korunmaya muhtaç çocuklar, yaşlılar ve özürllüler ön planda olmak üzere yoksul kesimin yaşamsal ihtiyaçlarını karşılama amacındayken, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu yine muhtaç durumda olanlara yardım etmenin yanında gelir dağılımında adaleti sağlama maksadı da taşımıştır (Ergun, 2005: 35). 1986’da Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu kurulmuş, 1987 yılından itibaren de vakıflar aracılığıyla yoksullara yardım edilerek, süreç devam etmiştir. Başlangıçta popülist bir anlayışla bilimsel içerik ve kurumsal eşgüdümlelerinden uzak bir nitelik kazandırılarak tesis edilmiş olan bu kurumlar, yoksulluk olgusu ile ilgili açılımlar sağlamada önemli roller üstlenmişlerdir (Sallan-Gül, 2002: 112).

1980’ler, Türkiye’nin hızla neoliberal küresel ekonomiye entegre olması ile birlikte, özellikle sosyal devlet anlayışının şiddetle eleştirildiği ve “her şeyi devletten beklemeye alışmış” bir milletin piyasa ile terbiye edilmesi görüşünün benimsenmeye başladığı yıllar olarak karşımıza çıkar (Buğra, 2008:198). Bu süreçte, 1970’lerde büyük ölçüde tıkanan ithal ikameci¹² sanayileşme modeli (İçli, 2002: 249) terk edilmiş ve dış ticaret eğilimi artış göstermiştir. Yaşanan gelişmeler, Türkiye’de yoksulluğu kontrol altında tutmaya hizmet eden mekanizmaların çözülmesinde etkili rol oynayan bu mekanizmalardan özellikle tarım ve küçük köylülük ile ilgili olanların ortadan kalkması ve tarım ürünlerinde ticari liberalizasyon uygulamalarına başlanması, kentlere göç ediş sürecinin hızlanması problemini beraberinde getirmiştir. 1980’lerin ortasında şehir nüfusu ve köy nüfusunun eşitlenmesi, bu durumun somut göstergesidir (Buğra, 2008: 197, 201).

¹² İthal ikameye dayanan sanayileşme modeli genel olarak, iç piyasaya yönelik üretim yapan sermaye çevrelerinin yatırımlarının büyük oranda kamu kesimi tarafından finanse edilmesi ve yabancı rekabetten korunmuş bir piyasanın oluşumu gibi sermaye birikiminin yetersizliğini ortadan kaldırmaya yönelik devlet müdahaleleri şeklinde açıklanabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Aylin Topal, “Küreselleşme Sürecindeki Türkiye’yi Anlamaya Yarayan Bir Anahtar: Yeni Sağ”, Praksis, sayı:7, 2002, s. 63-84.

Kentlerde enformel sektörün büyümesi sonucunu doğuran göçlerin, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki güvenlik sorunuyla beslenmesi, aynı dönemin temel karakteristiklerinden birisidir. Belirli bir iş, sermaye ya da vasıftan yoksun olarak kentsel hayata katılan ve göçün psikolojik, sosyolojik tüm etkilerini bünyesinde taşıyan bu kesim, enformel sektörlere yönelerek bu alanın oransal açıdan yükselmesine sebep olmuşlardır (Peker'den akt. Kaygalak, 2001: 140). Diğer taraftan gelir dağılımında da dengesizliklerin artması, kentlerde yaşayan bireylerin toplumsal, kültürel ve ekonomik açıdan giderek birbirlerinden uzaklaşması ve farklılaşması sonucunun doğmasında etkili olmuştur. Böylelikle de, sermaye mantığı tarafından belirlenen kentler, giderek metropol yaşamın lüks mekanlarının asıl tüketicileri ile bu mekanlara uzak yoksul kesimlerin karşılaşmadığı alanlar haline gelmiştir (Kaygalak, 2001: 140-41). Günümüzde ise bu durumun daha şiddetli yaşandığını söylemek mümkündür. Tüm bunların yanı sıra, 1980 sonrası izlenen vergi politikaları ile yoksulluk arasında da anlamlı bir ilişki göze çarpar. Uygulanan vergi politikalarında az kazanan ile çok kazanan arasındaki ayrımın önemsenmemesi, gelir vergilerinin ücretliler üzerinde yoğunlaşarak zaten düşük olan ücretleri daha da düşürmesi ve bu faktörün etkisi ile enformel sektörlere eğilimin artması, özellikle de söz konusu dönemde kentlerdeki yoksulluğun artışında belirleyici rol oynamıştır (Taçyıldız, 2006: 72).

1990'lı yıllara gelindiğinde ise yapılan araştırmalar Türkiye'de yoksulluğun sadece yoksulu ilgilendirmeyen, toplumu siyasi ve politik anlamda da etkileyen boyutlarına dair önemli ipuçları vermektedir. Vergi sistemindeki adaletsizliklerin de etkisiyle kayıt dışı ekonominin yüksek oranlara ulaştığı bu dönem, gelişmiş ülkelerdekini tam tersi bir sürece işaret etmekle birlikte devletin siyasi ve politik olarak güç bir duruma düşmesini beraberinde getirmiştir. Söz konusu dönemde, istihdam açısından bakıldığında işgücünün sadece %48'i kayıtlı iken %52'lik kısım kayıt dışıdır. Yoksulluğu giderici politikalar bağlamında düşünüldüğünde ise ulusal refahın sağlanması açısından kayıt dışı ekonominin en aza indirilmesi önemli bir gerekliliktir. Ancak, yoksulluğun bu kayıt dışı ekonomiyi besleyen bir süreç olduğunu da belirtmek gerekir (Dansuk, 1997: 27).

Bütün olan bitene rağmen, özellikle de 2001 yılında yaşanan ekonomik krize kadar olan son elli yıllık dilimde Türkiye'nin ve Türkiye'deki yoksul kesimin

yoksullukla birçok bağlamda, başarılı bir biçimde baş ettiğini söylemek mümkündür. Siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel ölçekte büyük dönüşümlerin yaşandığı bu yıllarda toplum, yoksullukla birlikte diğer toplumsal sorunların üstesinden gelebilme becerisi göstermiştir. Işık ve Pınarcıoğlu'na göre (2003: 51) bu sürecin görece sorunsuz atlatılmasını sağlayan iç içe geçmiş birkaç öge vardır. Bunlardan ilki, söz konusu süreçte yaşanan dönüşümleri mümkün kılan faktörün, esas olarak enformel kurum ve mekanizmaların tükenmeyen dinamizmi ve değişen koşullara uyum gücü olarak ifade edilebilir. Araştırmacılara göre söz konusu süreçte Türkiye'de enformel sektör, yoksullukla kriz öncesinde baş edebilmeyi olanaklı hale getiren ve kısmi zenginlik yaratan bir yaşam alanı olmuştur. Toplumsal dönüşümün kolaylıkla atlatılabilmesinde enformelliğin bu derece etkili olabilmesini sağlayan diğer etmen, Türkiye'de kentleşme ve kırdan kente göç olgusunun özgün koşulları ile yakından ilgilidir. Zira bu süreçte yerleşen yapılar, küçük sermayenin kent üzerinde hakim olmasını kolaylaştıracak şekilde kurularak süreci kolaylaştırmıştır. Bunların yanı sıra Türkiye'de çok farklı görüşleri temsil eden siyasi hareketler ve bu hareketlerin siyaset tarzlarının, enformelliğin yarattığı alanlardan azami yarar sağlayacak biçimde örgütlenip kendi yandaşlarını himaye etme yoluna gitmesi de, süreci besleyen öğeler arasında sıralanabilir.

Tüm bu süreçlerle birlikte değişen toplumsal şartlardan etkilenen yoksulluk 2000'li yıllara gelindiğinde daha fazla görünür olmaya başlamış, ötesinde devletin bu konuda politik açıdan ciddi bir biçimde sorumluluk yüklenmesini gerektirir hale gelmiştir. Göçlerle kentlere gelen kesimlerin, yoksulluklarını, geliştirdikleri ilişkiler sayesinde, kendilerinden sonra kente gelecek olan kuşağa devredebilmelerini mümkün kılarak yaşadıkları süreç, dünyadaki diğer örneklerine nazaran daha kısmi ve daha denetlenebilir bir olgu olarak süregelmişse de, bu yapı 2000'li yıllarda özelde mevcut krizin etkisi ile çözülmeye başlamıştır (Işık/Pınarcıoğlu, 2003: 52).

Aynı dönemde, kamu maliyesi ile ilgili kaygıları da içeren sosyal güvenlik reformu, IMF'nin Türkiye'ye önerdiği politikalar arasında ağırlıklı rol oynamaktadır. Böylelikle sosyal güvenlik sisteminin inkar edilmesi mümkün olmayan yapısal sorunları da ister istemez gündeme gelirken sosyal politikalar ilk defa "sosyal içerme" meselesi bağlamında tartışılır olmuştur (Buğra, 2008: 219-20). Sosyal içermenin amacı ise gelir düzeyleri toplum ortalamasının çok altında olan, aynı

zamanda etnik veya dini kökenleri, toplumsal cinsiyetleri, eğitim durumları, fiziksel veya zihinsel engelleri dolayısıyla topluma eşit vatandaşlar olarak katılmakta zorluk çeken insanların durumunu kurumsal düzenlemeler yoluyla çözmeye yöneliktir(Buğra, 2007: 78).

Yoksullukla ilgili politikalar açısından önem arz eden “sosyal içerme” kavramının bu dönemde gündeme gelişi ile Mart 2000’de yapılan Lizbon Zirvesinde, ekonomik büyümenin tek başına sosyal gelişimi sağlamada yeterli olmadığı tecrübesinden hareketle, öncelikle yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadelede, üye ülkelerin çabalarını destekleme ve ikinci olarak da sosyal içermeye daha fazla olanak sağlayan bir Avrupa kurma hedefleri ön plana çıkmıştır. Gerekli önlemleri almak için Avrupa Birliği üyesi ülkelerin içinde bulunduğu bir komisyonun kurulması ile devam eden süreçte üye ve aday ülkeler, sosyal ve çevresel hedefleri uygulayabilmek amacı ile “Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma ile Mücadele Stratejisi”ni şekillendirmişlerdir. Bu strateji, toplumdaki en korunmasız grupları (işsizler, eğitimsizler veya yeterli eğitim alamayanlar, evsizler, özürlüler, madde bağımlıları, kadınlar, çocuklar, yaşlılar vb.) kapsamakla birlikte bu grupları projeler vasıtası ile sosyal yaşam ve işgücüne dahil etmeyi amaçlamıştır (Saner, 2007: 8). Sosyal içerme yaklaşımında Avrupa Birliğinin istihdam edilebilmeyi, özellikle önemseddiği söylenebilir¹³.

2001 krizinin yaşanması da Türkiye’de yoksulluğun farklı bağlamlarının ortaya çıkmasının en temel sebeplerinden biridir. Şöyle ki, Türkiye tarihinde gerçek anlamda ilk kapitalist kriz olan ve kamuoyunda “kara Çarşamba” olarak adlandırılan 21 Şubat 2001 ekonomik krizi ile faizlerin aniden yükselişi gibi sebeplerle, piyasalar önemli dönüşümler geçirmiş, bu durum binlerce işyerinin kapanmasına, yüz binlerce kişinin işsiz kalmasına sebep olmuştur. Bu kriz sonrasında uygulamaya geçen “güçlü ekonomiye geçiş programı”¹⁴ ile birlikte düşük gelir grubunun yaşam koşulları daha da güçleşirken yoksullaşma ivmesinin artması söz konusudur. Nitekim bu, aynı

¹³ Sosyal İçerme(social inclusion) stratejisi, hedefleri ve önemi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Şenay Gökbayrak, Avrupa Birliği’nin Sosyal Korunma Sorunsalı Olarak “Sosyal İçerme Politikaları” Çalışma Ortamı Dergisi, sayı: 80, 2005 ve Fulya Saner, “Ortak İçerme Belgesi”, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Bülteni, sayı:21, 2007, s:8-14.

¹⁴ “Güçlü ekonomiye geçiş programı” konusunda ayrıntılı bilgi için bkz.: Seyhun Doğan ve Halil Özekicioğlu, “Güney Kore ve Türkiye’de Uygulanan IMF Politikaları”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:6, sayı:1, 2005, s. 147-177.

dönemde yapılan gıda araştırmaları¹⁵ ile de somutlaşmış, yoksulluk sınırının yükselişe geçtiği açıkça görülmüştür. Yapılan araştırmalar, işsizliğin de artışa geçtiğini ortaya çıkarmıştır. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün hane halkı işgücü verilerine göre 2001 yılının başında (Ocak, Şubat, Mart) işsizlik oranı 8,3 iken bu oran yılsonunda (Ekim, Kasım, Aralık) 10,6'ya yükselmiştir (Çulha Zabcı, 2003: 227). Kriz, aynı zamanda ülkenin geleneksel ahlaki ekonomik yapısının çöktüğü ve toplumun büyük kesimi için geçimin, daha önce görülmemiş bir biçimde piyasaya bağımlı hale geldiği bir ortamda gerçekleşirken Güneydoğu'daki çatışma sebebiyle hız kazanan göçlerle de pekişip (Buğra, 2008: 220) yoksullukla eklemlenen türlü problemlerin ortaya çıkmasını kolaylaştırmıştır.

Söz konusu krizin yaşandığı dönemde, kriz sonrası yoksul kesime yönelik yardımların daha sistematik hale getirilmesi gerçeğinden hareketle Dünya Bankasının finansal ve teknik destekte bulunduğu Sosyal Riski Azaltma Projesi¹⁶ başlatılmıştır. 2001-2006 yılları arasında süren bu proje ile acil yardıma ihtiyaç duyan en yoksul kesime ulaşmak, yoksullara yönelik gelir getirici olanakların artırılması ve kurumların yardımı ile sosyal risklere müdahale edilmesini sağlamak amaçlanmıştır (Avcuoğlu, 2009: 34).

Diğer bir uygulama ise 500 milyon dolar bütçeye sahip olan Şartlı Nakit Transferleri (ŞNT) uygulamasıdır. Bu uygulama Türkiye'de düzenli bir nakit sosyal yardım sistemini yerleştirme bakımından ilk örnek uygulama olmuş ve temel eğitim ve sağlık hizmetlerinin karşılanabilmesi bakımından nüfusun en yoksul %6'lık kesimi hedef alınmıştır. Yoksulluk ile mücadele açısından önemli aşamalardan biri olan şartlı nakit transferi uygulaması, krizden daha şiddetli bir biçimde etkilenen yoksul kesimin yaşadığı problemlerin genç kuşaklara aktarılmasını önleme amacı ile şekillenmiş sosyal uygulamalardan ilki olma özelliği gösterir (Gürses, 2007: 67-68).

Yine, kriz sürecinin başlaması ile birlikte, sosyal politikaların sıkça tartışıldığı Türkiye'de, AB'ye uyum sürecinin bir parçası olarak, bir sosyal içerme belgesi hazırlama konusu gündeme gelir. Çalışma ve Güvenlik Bakanlığının 2004 yılında

¹⁵ Türk-İş Araştırma Merkezi tarafından yapılan Haziran 2002 Gıda Araştırması çalışması verilerine göre yoksulluk sınırı 1000 TL'yi aşarken, bir yıl önce 2001'de aynı kuruluşun yaptığı araştırmada bu oran 657 TL'dir.

¹⁶ Söz konusu Proje ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Arın Hünler, Yoksullukla Mücadele-Yoksulluk Yönetimi Ayrımında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu, Yayınlanmamış Seminer Çalışması, A.Ü. S.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü, 2005, s. 14-15.

yürütmeyi üstlenmesi ile bu süreçte hükümet, yoksulluk ve sosyal dışlanma sorunlarının boyutlarını ortaya koymak ve bu sorunlarla nasıl mücadele edeceğini açıkça belirtmek durumunda kalmıştır. Bu sürecin en önemli katkısı ise şüphesiz, yoksulluğu tüm boyutları ile görünür kılmak olmuştur. Böylelikle ülke, bir taraftan sosyal dışlanmanın boyutları ile yüzleşirken diğer taraftan ülkedeki sosyal içermeye yönelik kurumlar ve politikaların eksiklikleri de gün yüzüne çıkmaya başlamıştır (Buğra, 2008: 221).

Dönemin yoksulluk ile ilgili en ilgi çekici uygulamalarından birisi de mikro-kredi uygulamalarıdır. 1974 yılında Bangladesh’de bir iktisat profesörü olan Muhammed Yunus tarafından düşünülmüş uygulamaya geçirilen mikro-kredi ve mikro finansman yaklaşımları (Yunus, 1999), Grameen Bank adı ile kurulan bankanın öncülüğünde hızla gelişirken bu süreç, 2005 yılı Birleşmiş Milletler tarafından mikro-kredi yılı olarak ilan edilmesi ile pekiştirilmiştir. Böylelikle de mikro-finance birçok ülkenin yoksullukla mücadele programında bir yöntem olarak görülmüş ve uygulanmaya başlanmıştır. Bu süreçle birlikte yoksullara destek sağlandığı takdirde mikro düzeyde de olsa girişimci olabilecekleri ve bu yolla önemli ekonomik değerler üretebilecekleri ortaya çıkmıştır (Altay, 2007: 62b).

Türkiye’de 2001 krizi sonrasında yoksulluğu önleme niyeti ile benimsenen bu yaklaşımla kır ve kent ölçeğinde bireyleri kendi işlerini kurmaya teşvik etmek ve girişimcilik potansiyellerini yaşama geçirmelerini sağlamak amaçlanırken böylelikle de bireylerin olası kriz durumu karşısında hazırlıklı olmaları ve çözümü devletten beklemek yerine kendi kapasite ve becerilerini devreye sokmaları istenmiştir (Gürses, 2007: 68). Bu çerçevede uygulanmaya başlayan mikro-kredi projesinin ilki Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı tarafından Marmara deprem bölgesinde 2002 yılında başlatılmıştır (Altay, 2007: 64b). İkincisi ise 2003’te Türkiye İsrarı Önleme Vakfı, Diyarbakır Valiliği ve Grameen Trust işbirliği ile Diyarbakır’da uygulanmıştır. Bu proje kapsamında 1682 yoksul kadına 1.111.365 TL. kredi verilmiş ve %100 oranında geri dönüş sağlanmıştır. Yapılan araştırmalarda ise

mikro-kredi uygulamasına dahil olan ailelerin hane halkı gelirlerinde %25 ile %75 arası artış gözlenmiştir¹⁷.

2000’li yıllarda yoksulluğa artan ilginin etkilerini, genellikle yoksulluğu yönetme amaçlı resmi çalışmaların yanı sıra, sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinden de okumak mümkündür. Genellikle sosyal hak söylemi ile karakterize olan bu atılımlarla ilgili makamların dikkatini çekmeye çalışan sivil toplum kuruluşları, yoksullukla birlikte birçok sorunun gündemde kalmasını sağlayarak örgütlü bir baskı mekanizması görevi görmüşlerdir¹⁸.

1.3.2. Türkiye’de Yoksulluğun Profili

Ülkemizde yoksulluğun temel nedenleri genel anlamda; kişi başına düşen ulusal gelirin düşük olması, gelir dağılımı adaletsizliği, işsizlik ve eksik çalışma oranlarının eksikliği, kayıt dışı ekonomi alanının giderek genişlemesi, ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklar olarak özetlenebilir(Avcı, 2003:131). Daha önce de değindiğimiz gibi Türkiye’de sistematik olarak yoksulluğun ölçülmesi ise oldukça yakın bir geçmişe sahiptir. Kurumsal olarak her ne kadar Devlet Planlama Teşkilatı kaynaklı uzmanlık tezleri¹⁹ hazırlanmış olsa da en kapsamlı yoksulluk çalışması Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılmış olan ve ilki 2002-2003 yıllarını kapsayan yoksulluk araştırmasıdır.

Söz konusu araştırmada hane halkı büyüklüğü, hane halkı türü, hane halkı fertlerinin işteki durumları, hane halkı fertlerinin çalıştıkları sektörlerle göre yoksulluğu ve son olarak hane halkı fertlerinin cinsiyet ve eğitim oranları gibi değişkenler bağlamında yoksulluk ve açlık oranları hesaplanmıştır. Kullanılan

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için, Tahsin Karabulut, Yoksullukla Mücadelede Mikrokredi Uygulaması, Nobel Yay. Ankara, 2007, ve Aziz AKGÜL, Türkiye’de Mikro-Kredi Uygulamaları, (<http://www.israf.org/pdf/mikrokredi.pdf>).

¹⁸ Gökkuşluğu Projesi, Eğitime Yüzde Yüz Destek girişimi, Türkiye Ekonomik ve Politik Araştırmalar Vakfının, kamu yatırım harcamaları ile ilgili belirlemeleri, Haydi Kızlar Okula Kampanyası, Eğitim-Sen’in 2006’da “Okuluma Ödenek İstiyorum” kampanyası ile toplanan bir milyon imza, bu konuyla ilgili örneklerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Buğra, a.g.e., s. 253.

¹⁹ Bu çalışmalara, Recep Dumanlı’nın 1996 yılında yayımlanmış olan “Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları” adlı uzmanlık tezinin yanı sıra G. Erdoğan’ın yine aynı yıl yayımlanan “Türkiye’de Bölge Ayrımında Yoksulluk Sınırı Üzerine Bir Çalışma” isimli araştırması, Ercan Dansuk ‘un 1997 tarihli “Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo Ekonomik Yapılarla ilişkisi” çalışması, gibi çalışmalar örnek olarak gösterilebilir.

yöntemler ise genellikle gıda yoksulluğu, gıda dışı yoksulluk, günlük 1 \$, 2,15\$ ve 4,3\$ altında gelir ile görelî yoksulluk yöntemleridir.

2002-2003 yıllarını kapsayan yoksulluk araştırması sonuçlarına göre toplam nüfus payı içinde; yedi ve üstü kişi sayısına sahip hanelerin, hane halkı türü olarak ataerkil veya geniş aile olanların, işteki durumlarına göre ücretsiz aile işçisi olanların ve kendi hesabına çalışanların, çalışılan sektöre göre tarım ve hizmet sektöründe istihdam edilenlerin ve son olarak eğitim durumlarına göre ilköğretim mezunu olanların yoksul olma oranlarının yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumunun (2006) 2004'te yayınladığı yoksulluk araştırması sonuçları 2004 yılında Türkiye'de fertlerin yaklaşık %1,29'u yani 909 bin kişi sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, %25,6'sı yani 17991 kişi ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşadığını göstermiştir. Kişi başı günlük harcaması satın alma gücü paritesine göre 1 doların altında kalarak yaşamlarını sürdürenlerin oranı %0,02 yani yaklaşık 11 bin kişi olarak hesaplanmıştır. Dört kişilik hanenin aylık açlık sınırı 182 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 429 TL'dir. Yine 2004 araştırmasında, hane büyüklüğü arttıkça yoksulluk riskinin arttığı, eğitim durumunun yükselmesi ile de yoksulluk riskinin azaldığı, ortaya çıkan diğer sonuçlar arasındadır.

Aynı kurumun 2005 yılı araştırmalarında (2006) açlık ve yoksulluk sınırında düşüş gözlenmiş, 2004 yılında %1,29 olarak tahmin edilen açlık sınırının altında yaşayan fert oranı 2005 yılında %0,87'ye, yoksul fert oranı da %25,6'dan %20,5'e düşmüştür. Söz konusu araştırmada yine hane büyüklüğü arttıkça yoksul olma riskinin arttığı sonucu ortaya çıkmıştır. 2005 yılında, dört kişilik hanenin aylık açlık sınırı 190 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 487 TL'dir.

2006 yılını içeren yoksulluk araştırmasında Türkiye'de yoksulluk oranının %17,81'e düşmesi söz konusudur ve dört kişilik hanenin aylık açlık sınırı 205 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 549 TL olarak hesaplanmıştır. 2005 yılında %0,87 olarak tahmin edilen açlık sınırının altında yaşayan fert oranı 2006 yılında %0,74'e, yoksul fert oranı da %20,5'den %17,81'e düşmüştür.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2007 yılı yoksulluk araştırması, en son yayınlanmış olan yoksulluk araştırmasıdır. Bu araştırmaya göre Türkiye'de yoksulluk oranı %18,56 olarak saptanmıştır. 2006 yılında %0,74 olarak tahmin

edilen açlık sınırının altında yaşayan fert oranı 2007 yılında % 0,54'e düşmüş, yoksul fert oranı ise %17,81'den %18,56'ya yükselmiştir. Dört kişilik hanenin 2007 yılında aylık açlık sınırı 237 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 619 TL olarak tahmin edilmiştir.

Yine 2007 araştırması sonuçlarına göre hane ferdi sayısının artması ile yoksulluk riskinin arttığı ve eğitim oranının artışı ile yoksulluk riskinin azaldığı sonuçlarına ulaşılırken kırsal yerlerde yaşayanların yoksul olma riskinin kentsel yerlerden yaşayanlardan daha fazla olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Yoksulluğun en fazla yaşandığı sektör ise tarım sektörü olarak belirtilmiştir.

Türkiye Kamu-Sen Araştırma ve Geliştirme Merkezi'nin yapmış olduğu 2009 Ocak ayına ait asgari geçim indeksi sonuçları ise, ulaştığımız en yeni tarihli istatistiktir. Türkiye İstatistik Kurumu'ndan alınan Ocak 2009 fiyatlarına göre yapılan araştırmada çalışan tek kişinin yoksulluk sınırı 1.404,66 TL olarak hesaplanmıştır. Dört kişilik bir ailenin asgari geçim haddi ise 2.776,05 TL olarak belirlenmiştir. 4 kişilik bir ailenin ortalama gıda ve barınma harcamaları toplamı ise 2009 yılı Ocak ayında 1.051,83 TL olarak tahmin edilmiştir.

1.4. Yoksullukla İlgili Temel Kavramlar ve Tanımlar

Kompleks yapısı gereği hemen hemen tüm sosyal bilimler alanı ile ilişkisi olan yoksulluğun daha önce de belirttiğimiz gibi kesin bir tanımından bahsetmek oldukça güçtür. Öncül araştırmacıların yapmış olduğu yine öncül kavramsallaştırmalar ekseninden hareketle literatürde tartışılma imkânı bulan yoksulluk olgusuna çeşitli bağlamlarda nitelemeler yapılmıştır. Bu nitelemeler, yoksulluğun anlaşılması, açıklanması, tartışılması ve meseleye çözüm üretilmesi açısından oldukça önemlidir.

Yoksulluğu anlamaya ilişkin olarak sosyologlar ve araştırmacılar tarafından tercih edilen başat iki farklı yaklaşım, mutlak ve göreceli yoksulluktur. Bu başat yaklaşımlar hem yoksulluğu anlama hem de açıklama noktasında önemli sınırlar çizerken araştırmacıya yoksulluğa hangi perspektiften bakacağı noktasında yardımcı olmaktadır. Söz konusu yaklaşımların yanı sıra yoksulluğun olgu ve sorun boyutlarına işaret ederek ve toplumsal görünümelerini tanımlayan birçok kavramsallaştırmanın varlığından bahsedebiliriz. Genellikle yoksulluk ile ilgili çalışmalar paralelinde ve neticesinde ortaya çıkmış olan bu kavramlar, yoksulluğu

somutlaştırmak adına araştırmacılara önemli veri sağlamaktadır. Aşağıda kısaca bu tanımlamalardan bahsedilecektir.

1.4.1. Mutlak ve Göreli Yoksulluk

“Mutlak yoksulluk” kavramı ile genel olarak hane halkı ya da bireylerin, biyolojik anlamda olağan yaşantılarını devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duydukları yiyecek, barınak ve minimum sağlık hizmetleri gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan asgari gelir ve harcama düzeyleri ifade edilmektedir. Bu bağlamda maddi kaynaklardan yoksun olma durumu ön plana çıkarken (Erdem, 2006: 327; Kuyurtar, 2003: 111) aynı zamanda bu yoksulluk halinin evrensel olarak geçerli görülmesi söz konusudur. İnsanın geçimlik standartlarının, aynı yaş ve fiziksel özellikleri taşıyan bütün insanlar için, nerede yaşadıkları fark etmeksizin benzerlikler taşıdığı düşüncesinden hareketle, belirtilen standardın altına düşen bireyler, yoksul olarak kabul edilir (Gidden, 2005: 309).

Genellikle yoksulluk tanım ve ölçümlerinde hakim yaklaşım olan mutlak yoksulluk (sınırı) yaklaşımının tarihsel kökeni, önceden değinmiş olduğumuz 19. yüzyıl öncül çalışmalarına dayanır ve gelir/tüketim harcamaları kıstaslarına göre oluşturulmuştur. Bu yaklaşıma göre yoksulluk genellikle insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olmamaları veya mutlak asgari refah düzeyinin altında kalmaları ile yaşamda kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlere olan ihtiyacın karşılanamaması ön plana çıkmaktadır. (Alagh’dan akt., Şenses, 2006: 63). Bu tanımın temel belirleyicilerinden olan “ihtiyaç”, “refah” ve “kaynaklar”ın tanımının belirsizliği veya yoruma açıklığı dolayısıyla yoksulluğun ölçülmesinde belirli sıkıntılar meydana gelir (Şenses, 2006: 63). Zira bu kavramlar insana ve topluma özgü birçok faktör ile etkileşim içindedir.

Görelî yoksulluk, toplumun ortalama refah düzeyinin belirli bir oranının altında olmayı ifade eder (Üstün, 2007: 9) ve sağduyu ile makul, kabul edilebilir yaşam standartları, yaşam tarzları ve eğilimler dikkate alınarak ölçülür (Haralambos, 1985: 143). Söz konusu kavramda, içinde yaşanılan toplumdaki asgari yaşam düzeyine sahip olup olamamak belirleyici özelliktir (Erdem, 2006: 327). Dolayısıyla mutlak yoksulluk kavramı ile sadece gıda yoksulluğu ön plana çıkarken göreceli/görelî yoksullukta ise kişi başına düşen ortalama gelir ve alt sınıfın geliri

vurgulanmaktadır (Dansuk, 1997: 36). Görelî yoksulluk yaklaşımı, eşitsizliğin objektif ve subjektif sonuçlarını içermekte olduğu için mutlak yoksulluk yaklaşımına alternatif olarak daha çok tercih edilen bir yaklaşımdır. Çünkü mutlak yoksulluk ölçümleri ile ekonomik eşitsizlik ile ilgili tecrübeleri ve bunun sonuçları ile ülke içinde ya da ülkeler arasındaki farklı yaşam standartları konusunda yeterli tanımlama yapmak olanaklı değildir (Seaman, 2006a: 907).

Yoksullukla ilgili temel perspektiflerden olan mutlak ve görelî yoksulluk her ne kadar başat yaklaşımlar olsa da bu iki yaklaşım yoksullar içinde en yoksul olanlarla ilgili, yani yoksulluğun dağılımı ile ilgili bilgi vermemektedir. Ayrıca, mutlak ve görelî yoksulluk çizgileri uluslararası karşılaştırmalarda anlamını yitirir. Ölçümleri belirli problemler taşıyan mutlak ve görelî yoksulluk seviyesini tek bir denklemde birleştirerek, uluslararası karşılaştırmalar yapmayı önemsemekten ziyade global olarak tüm dünyayı aynı yoksulluk denklemi ile ifade etme iddiasında olan karma yoksulluk denklemi ise bu yaklaşımlara alternatif olarak üç tür farklı yoksulluk durumu olduğunu ifade etmektedir. Bunlardan ilki, her ülkedeki mutlak ve görelî yoksulluk çizgisinin altında kalanları içerirken ikinci grupta, mutlak yoksulluk çizgisinin altında kalıp, kendi ülkelerinin görelî yoksulluk çizgisinin üstünde olanlar vurgulanmaktadır. Bourgignon ve Atkinson'un önerisi olan karma yoksulluk denklemindeki üçüncü grup ise mutlak yoksulluk çizgisinin üzerinde olup, kendi ülkelerindeki görelî yoksulluk sınırının altında kalanlardan oluşmaktadır (İnsel'den akt. Ergun, 2005: 29).

Alternatif birçok perspektif ve yöntemle rağmen yinede mutlak ve görelî yoksulluk yaklaşımlarının yoksullukla ilgili çoğu araştırmada göz önünde bulundurulmuş başlıca kavramlardan olduğunu söylemek mümkündür.

1.4.2. Yoksulluk Sınırı

Yoksulluk olgusu genellikle belirli bir düzeye işaret eder. "Yoksulluk sınırı" adı verilen bu sınır, ailelerin geçim ihtiyaçlarına olanak tanımayan bir düzeyin altıdır (Erdem, 2006: 327). Yoksulluk ölçümlerinin köşe taşlarından biri olan bu yaklaşım yoksulu yoksul olmayandan veya aşırı yoksul olandan ayırmak için kullanılmaktadır (Uzun, 2003: 156). Ancak bu sınırın nereden ve neye göre çizilmesi gerektiği noktasında oldukça büyük anlaşmazlık söz konusudur (Marshall, 1999: 828).

Yoksulluk çizgisinin ortalama gelirden bağımsız bir biçimde, her alanda kullanılabilecek kesin bir değer olarak belirlenmesinde üç ana başlık ön plana çıkmaktadır. Bunlardan biri olan asgari gıda harcaması yaklaşımına göre, mutlak yoksulluk sınırı bireyin günlük kalori gereksiniminin karşılandığı bir besin sepetinin maliyeti esasına göre belirlenmekte ve yaşa, cinsiyete ve yaşanılan yere göre farklı şekillerde hesaplanabilmektedir. İkinci yöntem olan temel gereksinimler yaklaşımı, asgari gıda harcamasının yanında gıda dışı harcamaları da içermektedir. Üçüncü yaklaşım ise hane halkı gıda harcamalarının tüm gelire oranının bir yoksulluk göstergesi olarak kullanılabileceği düşüncesi ile gelirin belirli bir oranından fazlasını (genelde % 40) gıda harcamalarına ayıran hane fertlerini yoksul olarak tanımlamaktadır (Önder/Şenses, 2006: 201-2).

Ortalama bir hesaplama yöntemi ile mutlak yoksulluk sınırı, yoksulluğun evrenselliği ve satın alma paritelerinin farklılıkları da düşünülerek, az gelişmiş ülkeler için kişi başına günde 1\$ kabul edilirken, Latin Amerika ve Karaibler için bu sınır 2\$, Türkiye'nin de dâhil edildiği Doğu Avrupa ülkelerinin de içinde bulunduğu grup için 4\$, gelişmiş sanayi ülkeleri için 14.40\$ olarak belirlenmiştir. Dünya Bankası'nca hesaplanan bu parasal değerler Dünya Bankası'nın metodolojisi çerçevesinde düşünülmelidir. Asgari kalori miktarına bağlı mutlak yoksulluk sınırı hesaplanırken bu metodoloji içerisinde kabul edilen varsayımlar çeşitlendikçe mutlak yoksulluk sınırı da değişkenlik göstermektedir²⁰.

1.4.3. Birincil ve İkincil Yoksulluk

Yoksulluk olgusu ilgili olarak birincil ve ikincil yoksulluk kavramlarını literatürde Rowntree kullanmıştır. Birincil yoksulluk kavramı; mutlak yoksullukta ifade edilen, ailelerin toplam kazançlarının fiziksel yeterliliği sürdürülmesi için gerekli olan temel ihtiyaçların karşılanmasına yetecek gelirin elde edilememesi durumuna atıf yapmaktadır (Walsh, 2006: 869). İkincil yoksulluk ile anlatılmak istenen ise ailelerin toplam kazançlarının fiziksel yeterliliği sürdürmek için yeterli olup diğer harcamalar için yetersiz olmasıdır (Erdem, 2006: 327). Dolayısıyla

²⁰ DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2001. (<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gelirdag/oik610.pdf>).

birincil yoksulluk asgari standartların altında olmayı ifade ederken ikincil yoksulluk, daha çok gerekli harcamayı yapabilecek kadar olan geliri elde edilememesi durumudur. İkincil yoksulluk, yoksulluğun bireysel ve ahlaki bir başarısızlık olarak kabul edildiği, İngiltere’de 1900’lü yıllardan I. Dünya Savaşı’na kadar olan zaman diliminde sıkça kullanılmış ve o dönemde bireysel başarısızlık fikrini destekleyen bir kavram olarak yer bulmuştur (Juby, 2006: 961a).

1.4.4. Subjektif Yoksulluk

Yoksullukla ilgili araştırmalarda kullanılan diğer bir yaklaşım ise, insanların kendileri için yeterli kabul edebilecekleri tatmin düzeyini sağlamaya yetecek bir gelire sahip olup olmadıklarına ilişkin düşüncelerine bağlı olarak tanımlanmaktadır. Subjektif yoksulluk kavramı olarak ifade edilen bu yaklaşım, bireylerin gelir, tüketim ve tasarruflarını gözleyen araştırmacının kendi yorumuna da yer vermektedir (Drewnowski’den akt. Dağdemir, 1999: 25). Ayrıca yoksulluk araştırmalarında subjektif ölçümler, herhangi bir gücün ekonomik ve sosyal imkânlarla erişmesini ve eş gurupların mukayesesini merkeze taşımaktadır (Walsh, 2006: 1036).

1.4.5. Gelir Yoksulluğu

Gelir yoksulluğu kavramı ise asgari yaşam standardının gerektirdiği temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumudur (Erdem, 2006: 327). Ancak yoksulluğu tanımlama ile ilgili olarak uluslararası görüş birliği ihtiyacına rağmen, gelir yoksulluğu üzerine odaklanmak, ekonomik refah veya ekonomik kaynakların yönetimi üzerine tartışılmasını açıkça sınırlamaktadır (Michalski, 2006: 532). Diğer yandan her yerde geçerli olduğuna inanılan “evrensel bir gelir alt sınırı” belirlemek de ülkelerin farklı gelişmişlik düzeylerine sahip olmaları dolayısıyla problem olabilmektedir.

UNDP’nin 2007/2008 kalkınma raporuna göre hala dünyada yaklaşık bir milyar insan günlük bir doların altında gelir ile en asgari standartlarda yaşamaya çalışırken yine dünya nüfusunun %40’ı, 2 doların altında günlük gelir elde etmektedir²¹. Ama yinede, bu gelirin dünyanın genelinde aynı anlama gelmediğinin

²¹ UNDP World Development Report 2007/2008, Fighting Climate Change: Human Solidarity in a Divided World, USA, 2007.

altının çizilmesi gerekir. Şüphesiz günlük 1 dolar gelir ile satın alınabilecek olanlar, örneğin Amerika ile Peru veya Hindistan’da aynı değildir.

1.4.6. Ultra/Olağanüstü Yoksulluk

Gelire dayalı yoksulluk ölçütleri genellikle yaşanan yoksulluğun yoğunluğu ve derinliği ile ilgili bilgi vermekten uzaktır. Bu sebeple Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı (FAO) ve Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO) yoksulluğun yoğunluğunu ölçmek amacıyla Dünya Bankası’nca saptanmış olan mutlak yoksulluk kriterini esas alarak yeni bir tanım geliştirmişlerdir (Taçyıldız, 2006: 11). Bu ölçüte göre, gelirin tamamı harcandığı halde mutlak yoksulluk kriterinde esas alınan kalorinin ancak %80’inin karşılanabilmesi durumu “ultra yoksulluk” olarak tanımlanmaktadır (Erdem, 2006: 327). Dünya Bankası da ultra yoksulluk kavramıyla hemen hemen eş anlama sahip olan “olağanüstü yoksulluk” tanımını getirmiştir. Bu tanıma göre 1985 yılı satın alma gücü paritelerine göre kişi başına yıllık 270\$’ın altında geliri olanlar olağanüstü yoksullar olarak sınıflandırılmıştır. Günlük 0.74\$ gelire sahip bu olağanüstü yoksulların sayısı ise dünyada 633 milyon kişiye ulaşmaktadır²².

1.4.7. Kronik Yoksulluk

Yoksulluğa ilişkin bir diğer tanımlama “kronik yoksulluk” tur. Bu kavramsallaştırma ile “ultra yoksulluk kriterini taşıyan yoksulların, durumlarının beş yıldan daha fazla sürmesi halinde bu durumun düzelmeyeceğinin kesinlik kazanması” anlatılırken (Erdem, 2006: 327) kavramı diğerlerinden ayıran temel özellik, uzun bir sürece işaret etmesidir (Hulme/Shepherd, 2003: 405). Bu uzun süreç, yoksulluğun yaşam tarzı haline gelerek belirli bir kültüre dönüşmesinde belirleyici rol oynamaktadır.

1.4.8. Döngüsel Yoksulluk ve Kalıcı Yoksulluk

Döngüsel yoksulluk, yoksulluğun bireyler üzerindeki uzun süreli etkilerinden ya da yoksulluğun bizatihi kendisinin uzun süreli olmasından ziyade dönemseliğini/döngüseliğini anlatmak amacı ile kullanılan bir terimdir (Juby, 2006:

²² DPT(2001), age, s: 106.

226b). İlk yoksulluk araştırmalarından birisini gerçekleştiren S. Rowntree, yaptığı bir çalışmada bir işçinin yaşamında yoksulluk dönemleri ile görece bolluk dönemlerinin bir birini izlemesiyle oluşan bir” yoksulluk döngüsü” tespit etmiştir. Buna göre kişi, medeni durumuna, hane yapısına ve yaşına bağlı olarak yaşam döngüsünün birkaç noktasında yoksulluğa batıp çıkabilir. Dolayısıyla da aileler arasındaki eşitsizlikler, bu ailelerin yoksulluk döngüsündeki özgül yerinin bir işlevi olmaktadır (Turner, 1997: 69).

Döngüsel yoksulluk tanımlamasına giren yoksulların genellikle bir işte çalışmakla birlikte çevresel ve ekonomik şartlara duyarlı olmaları söz konusudur. Ayrıca endüstri toplumlarında “çalışan yoksullar”la benzer özelliklere sahip olan döngüsel yoksullar, kendi marjinal konumları dolayısıyla ekonomideki düşüş ve artışların sebep olduğu dalgalanmalardan da yüksek derecede etkilenmektedirler (Juby, 2006: 226).

Kalıcı yoksulluk ise isminden de anlaşılacağı gibi kalıcı maddi yoksunluk durumunu tanımlar ve yoksulluğun etkisi ile oluşan geçici doğal durumlardan ya da felaketlerden farklıdır. Tüm insanların isteği olan tatmin edici imkanların ve ihtiyaçların yetersizliğinin sabit olması söz konusudur ve kalıcı yoksulluk kavramı ile yoksul bireylerin herkes tarafından bilinen yoksulluklarının dışındaki öğelere yoğunlaşılır. Özel olarak önemli olan ise bu kategorideki yoksulların, grup paylaşımlarını kuşaktan kuşağa aktarılabilme olasılıklarıdır. Bu durumda, üretken olmayan ve çoğu kez tahrip edici karakter özelliklerini barındıran davranış kalıpları doğabilir (Waskey, 2006: 821).

1.4.9. İnsani Yoksulluk

İnsani yoksulluk kavramı, gelir yoksulluğundan farklı olarak çok temel veya ‘tahammül edilebilir’ bir yaşam sürmek için gereken fırsat ve seçimlerden yoksunluğu anlatır (Kurşuncu, 2006: 15). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yeni geliştirilen bu ölçüt, gelir yoksulluğunda değinilen ve belirli miktarda yiyecek almak için gereken geliri tanımlayan “yoksulluk sınırı” kavramına/ölçütüne karşın “insanca yaşama imkânlarına sahip olma” durumunu tanımlama ve ölçme çabası içindedir. Gelişmekte olan ülkelerde insani yoksulluğun ölçütleri, üç kriter bağlamında hesaplanmaktadır. Buna göre, “yaşamdan yoksun

olma” insani yoksulluğun ilk kriteridir ve UNDP hesaplamalarında 40 yaş esas alınmaktadır. İkinci kriter olan eğitim kriterinde ise okuryazarlık baz alınırken bireyin sosyal ve ekonomik imkanlara sahip olması, üçüncü kriter olarak kabul edilmektedir. Ekonomik ve sosyal imkana sahip olma düzeyi ise yine üç faktörle ilgilidir. Sağlıklı işme suyuna sahip olmayan nüfus yüzdesi, temel sağlık imkânlarından yoksun olan nüfus yüzdesi ve 5 yaşın altında olan ve yeterli beslenemeyen nüfus yüzdesi ortalamaları ile insani yoksulluk indeks değeri tespit edilmektedir²³.

1.4.10. Kırsal Yoksulluk

Kırsal yoksulluk, gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörünün çözülmeye uğrayarak gizli işsizliğin açık işsizliğe dönüşmesi olgusuna dayanmaktadır²⁴.

Yoksulluğun mekânsal olarak nerelerde yoğunlaştığı konusu, yoksulluk olgusunu kendi iç ilişkileriyle belirleme açısından önemlidir. Yoksulluk dünya genelindeki birçok az gelişmiş ülkede, kırsal alanlarda, topraksız köylüler, tarım işçileri ve küçük toprak sahibi köylüler arasında yaygın olarak görülmektedir. Özellikle kapitalizmin etkisiyle oluşan kar düşüncesinin etkisi ve küreselleşme ile birlikte, kırsal alanlarda geçimini genellikle tarımla sağlayan küçük aile işletmeleri ve büyük aile tarımcılığı, gelişmekte olan ülkelerde yok olma durumuna gelmiştir. Dolayısıyla bu gibi olumsuzluklarla beslenerek hız kazanan kırdan kente göç olgusundan birçok ülke etkilenmektedir (Öztürk, 2008: 268).

Diğer taraftan kırsal alanlardaki yoksulluğun kentsel mekanlarda tezahür eden yoksulluğa göre daha şiddetli olduğu düşünülür. Kırsal alanda kişi başına düşen gelir, nispi anlamda düşük olmakla birlikte tüketim kalıplarının darlığından ve üretim teknolojileri ile iletişimin, kentlere nazaran daha geride oluşu bu konu ile ilgili ortaya atılan gerekçeler arasındadır. Yine, genellikle tarımla uğraşan kırsal kesimin, tarımda istihdamın yoğun olması, kişi başına düşen gelirin düşüklüğü ve gelirin yerleşikliği gibi faktörlerin etkisiyle yoksullaşması kaçınılmaz olurken yoksulluk bu bölgelerde

²³ Bkz.: C.Can Aktan(ed.), “Dünyada ve Türkiye’de İnsani Yoksulluk”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara Hak-İş Konfederasyonu Yayını, 2002. (<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ikinci-bol/dunya-insani-yoksulluk.pdf>)

²⁴ DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s. 105, Ankara, 2001. (<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gelirdag/oik610.pdf>).

yerleşik ve yoğundur. Bu alanlar aynı zamanda bölgesel dengesizliklerin ortaya çıktığı, genellikle tarımda istihdamın ağır bastığı, toprak dağılımının yetersiz olduğu, mülkiyet dağılımının adil olmadığı, diğer ekonomik ve sosyal hizmetlerin yeterince ulaşamadığı ve fiziki ve sosyal altyapının gelişemediği yerler olarak görülmektedir (Dumanlı, 1996: 12-3). Fakat kırdaki durumu ileri yaşam standartlarına göre değerlendirip bu bağlamda yorum yapmak doğru değildir. Zira kırsal mekanlar halen toplumsal dayanışma ve yardımlaşmanın daha sık yaşandığı ve daha az para ile geçimin sağlandığı yerlerdir.

Kırın yukarıda değinilen itici güçlerine karşın, kentlerin çekiciliği oldukça fazladır. Sekizinci beş yıllık kalkınma planında kentleşme ve imar ile ilgili alt komisyonun temel vurgusu kentleşme sürecine yapılırken, kentleşmenin, kent yoksulluğunun kır yoksulluğuna tercih edenlerin göçü ile gelişen bir süreç olduğu belirtilmiştir²⁵.

1.4.11. Kentsel Yoksulluk

Sanayi devriminin etkisi ile yoğun toplumsal değişimlerin yaşandığı 19. yüzyıl teknolojik anlamda birçok yeniliği beraberinde getirmesinin yanı sıra mekânsal olarak da önemli farklılaşmaların nedeni olarak karşımıza çıkar. Önceki örneklerinden farklı olarak sanayileşmeye paralel bir gelişim ve değişim gösteren mekânlar, bugünkü modern kentlerin ortaya çıkışı ile yakından ilgilidir. Nüfusun yer değiştirmesinin ve belirli yerlerde toplanmasının yanında toplumsal değişimin hem nedeni hem de sonucu olarak belirginleşen kentleşme; insanların doğayla, toplumla ve birbirleri ile olan ilişkilerinin köklü bir biçimde farklılaşmasına neden olmuştur. Bu değişim, “gelişme” diyebileceğimiz olumlu özelliklerin yanında farklılaşan toplumsal yapının getirisi ile belirli olumsuzlukları da bünyesinde barındırır. Kentleşme ile birlikte oluşan bu olumsuz durumların en önemlilerinden bir tanesi, var olduğu kentle birlikte kentli bir karaktere bürünen ve önceki tanım ya da algılarından oldukça farklı bir hale dönüşen yoksulluk sorunudur. Heterojen yapısı itibarıyla tabakalaşmanın net bir şekilde gözlemlenebildiği bu yeni mekânlarda tezahür eden yoksulluğun, kentleşme ile özellikle de sanayileşmenin ve

²⁵ DPT, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, Yerleşme-Şehirleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2007.(<http://ekutup.dpt.gov.tr/yerlesim/oik661.pdf>, 11.02.09)

modernleşmenin kentlere etkisi dolayısıyla, hem olgu hem de sorun boyutunun yeniden tanımlanması önemlidir.

Bauman (1999: 17, 93), sanayi kentleri ve yoksulluk ilişkisi ile ilgili ilginç belirlemelerde bulunmuştur. “Özlüğün teslim alınması” olarak ifade ettiği çalışma etiğini, emeğin tek kaynak olarak görüldüğü 19. yüzyıl sanayi toplumlarında, “daha fazla üretmeye can atan girişimcilerden oluşan büyüyen sınıflar ile çalışmaya ve girişimcilerin ifadesi ile üretmeye isteksiz yoksullardan oluşan büyüyen sınıfların mantiken birleşmesini sağlayabilecek” etkilere sahiptir. Söz konusu dönemde sanayi kentlerinin yükseldiği Avrupa toplumlarında çalışmamak, ahlaki açıdan olumsuz bir durum olarak yoksul kesime empoze edilirken diğer yandan yeni sanayi kentlerinde buna bağlı olarak hızla büyüyen sanayinin emek tedariki sorununun, yoksulların buralarda çalışmaya yönlendirilmesi ile çözülebileceğine inanç kuvvetlidir. Bu bağlamda dönemin sanayi kentleri, fabrikalarda emek tedarikini sağlamadıkları durumda zenginleşmenin olamayacağı dayatması ile yaşam şartları zorlaştırılan ve çok daha sefil şartlarda yaşamaya zorlanan yoksulların, “kentli yoksullar”ın ortaya çıktığı mekanlar olmuştur.

Yoksulluk literatüründe yoksulluğun kentli karakterine ilişkin birçok tanıma rastlanabilmektedir. Zira günümüzde yoksulluk özellikle kentlerin problemi olarak ortaya çıkan, yine birçok kentli kurumca çözüm aranan toplumsal bir olgudur. Son 30 yıllık zaman diliminde gelişmekte olan birçok ülkede kentleşme ve kentsel büyümenin oldukça hız kazandığını söylemek mümkündür. Doğal nüfus artışının yanı sıra kırsaldan gelen göçlerin de etkisi ile kentlerdeki nüfus oranlarında ciddi artışların olduğu günümüz dünyasında, yoksulluk olgusunun kentlerde sorun haline gelme süreci, bu hızlı büyüme ile yakından ilgilidir.

Şüphesiz kentlerdeki yaşam standartlarına ilişkin bu farklılaşma, kentlerde yaşayan yoksulların profiline ilişkin değişimleri de beraberinde getirir. Bu bağlamda tanımlanan “yeni kent yoksulluğu” ise eskiden nüfusun küçük bir kısmı açısından durağan bir olgu olarak tartışılan ya da düşük sanayileşme ve hızlı kentleşme ile ilişkili olarak açıklanan kentsel yoksulluk nitelemesine alternatif olarak, büyük ölçüde neoliberal politikaların etkisi ile oluşan enformel sektör, taşeronluk gibi istihdam biçimlerinin ekonomide ağırlığının esnek üretim adı altında artarak yaygınlaşması ve kronikleşmesini ele alarak daha geniş bir çerçevede

kullanılmaktadır. Dolayısıyla da yeni kent yoksulluğu, toplumsal bir kategori olarak yalnızca yedek emek ordusunun parçası gibi görünen kent yoksulları kategorisinin aksine son yıllarda görece olarak yoksullaşan daha geniş toplum kesimlerinin yaşam koşullarını ifade etmek üzere kullanılmaktadır (Kaygalak, 2001: 127).

Kentsel yoksulluk dünyanın hemen her yerinde ve özellikle az gelişmiş ülkelerde önemli bir sorundur (Çukurçayır, 2003: 407). Genel olarak kentlerde yaşayan yoksulların kentsel toplumlardaki tezahürünü açıklama bağlamında kavramsallaştırılan “kentsel yoksulluk” tanımlaması ise sadece gelir azlığını veya kentsel hizmetlerden yeterince yararlanamamayı kapsamamaktadır, bunların yanında eğitimi, sağlığı, güvenlik gibi hizmetlerden daha az faydalanmayı, varoşlarda yaşamayı, kentsel şiddete daha açık olmayı da içerir (Çolakoğlu, 2003; 466). Diğer yandan kentsel yoksullarının göçmenlerden oluştuğu ve göçmen akışının, kentsel yoksulluğa yol açan önemli bir faktör olduğu yaygın kabul görmekte iken gecekondü sakinlerini konu edinen birçok araştırmada kent yoksullarının kırsal kökenli olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca yoksulluğun nedenlerinden biri olarak kentte uyum sağlayamama düşüncesi de yaygın görüşler arasındadır (Berner, 2005: 148).

Kentsel yoksulluk ile ilgili uluslararası karşılaştırmalar ise farklı ulusal tanımlar dolayısıyla karmaşık bir yapı arz eder. Fakat üzerinde görüş birliğine varılmış, yaygın iki yaklaşımdan bahsetmek mümkündür. Bu yaklaşımlar, ekonomik ve antropolojik yaklaşımlardır. Geleneksel ekonomik yaklaşımlar gelir veya (hayat beklentisi, bebek ölümleri, ev bütçesinde gıda için harcanan miktar, okula kayıt oranları, okuma yazma oranları, sağlık merkezlerine ve içme suyuna ulaşabilme gibi yaşamak için gerekli olan bir dizi sosyal göstergelere bağlı olarak tanımlanan) tüketim kalıplarını kullanmaktadır. Alternatif yaklaşımlar ise büyük ölçüde, 3. Dünya ülkelerinin kırsal kesimlerinde önlem alma maksatlı çalışan kırsal antropologlar ve sosyal planlamacıların, yoksullukla ilgili yerel varyasyonları ve maddi olmayan yoksunluk ile sosyal farklılaşmayı hesaba katan yorumları paralelinde gelişmiştir. Antropolojik çalışmalar, yoksul insanların kendi dezavantaj tanımlarının, profesyonel uzmanların tanımlarından farklı olduğunu göstermesi açısından büyük önem taşır (Hasika/Maan/Baden, 1999: 2-3).

Kent yoksulluğu ile ilgili olarak ülkemizde resmi kuruluşlar ve araştırmacılar tarafından yapılmış olan ve kentlere özgü yoksulluğun profilini ortaya koyan birçok

araştırmanın varlığından bahsedilebilir. Bu çalışmalardan en öne çıkanlardan biri olan; Işık ve Pınarcıoğlu'nun İstanbul'da yaptıkları “Nöbetleşe Yoksulluk” adlı araştırmadır ve söz konusu çalışmada, Türkiye'nin kent yoksulluğuna dair önemli belirlemelerde bulunulmuştur. Literatüre kazandırdıkları “nöbetleşe yoksulluk” kavramı ise özelde Türkiye’de 1980 sonrası dönemde kentsel yoksulluğun ortaya çıkardığı bir duruma karşılık gelmektedir. Nöbetleşe yoksulluk, asıl olarak, kente önceden gelmiş göçmen gruplar ile kentte imtiyazlı konumda bulunan bazı grupların, kente daha sonradan gelen kesimler ile diğer imtiyazsız gruplar üzerinden zenginleşmeleri, bir anlamda yoksulluklarını bu gruplara devredebilmeleri sonucunu doğuran bir ilişkiler ağıdır. Ancak toplumun özellikle enformel kesimlerinin kendi aralarında kurdukları, birbirleri üzerinden zenginleşebilmelerini sağlarken kendi içinde dayanışma öğelerini de içeren eşitsiz güç ilişkilerini de barındırmaktadır (Işık/Pınarcıoğlu, 2001: 155-56). Genel olarak bu çalışmada Türkiye özelindeki kent yoksulluğunun temel karakteristiklerine ilişkin açıklayıcı veriler ve tarihsel-toplumsal analizler bulmak mümkündür.

1.4.12. Çalışan Yoksullar

Genel olarak kamu ve özel sektörün alt düzeylerinde ve marjinal sektörde çalışan eğitim düzeyi düşük ve vasıfsız işgücüne ise “çalışan yoksullar” denmektedir (Erdem, 2006: 327). Çalışan yoksullara ilişkin bir diğer tanımlama ise “alt sınıf” kavramına atfen yapılır ve sınıflı/sınıfsal yapının en altında yaşamını sürdüren, düzensiz gelir durumları sebebiyle devamlı yoksul olan bireyler için kullanır (Şengül/Ersoy’dan akt. Kurşuncu, 2006: 17).

Çalışan yoksullar tanımı her ne kadar bireysel çalışmaların bağlamına ve parametrelerine göre saptansa da, genel görüş, bu sınıfın 17. yüzyılda Britanya’da başlayan ve 1800’lerde batı Avrupa ve kuzey Amerika’da yayılan endüstriyalizmin mirası olan sosyoekonomik şartların ürünü olduğu yönündendir (Braid, 2006: 1179). Zira Bauman’ın (1999: 22) da ifade ettiği üzere “süratle büyüyen sanayinin emek tedariki sorunlarını çözmek ve geleneksel sonrası toplumun karşılaştığı en can sıkıcı durumlardan birisi olan “koşulların değişimine herhangi bir nedenle ayak uyduramamış, iki yakasını bir araya getiremeyen ve yeni şartlar altında varlığını bile devam ettiremeyenlerin geçimlerini sağlama zorunluluğu” nun etkisi ile doğan

“çalışma etiği”nin motive ettiği yoksul kesim²⁶ ile “çalışan yoksullar” kavramsallaştırması arasında önemli bir ilişkinin olduğundan bahsetmek mümkündür.

Genel olarak çalışan yoksulların, çalıştıkları iş sonucu elde ettikleri gelir ile varlık gösterdikleri toplumda asgari refah düzeyinde yaşama imkânı bulamayan bireyler oldukları söylenebilir. Sosyal/ekonomik dışlanmanın etkisi, belki de en yaralayıcı biçimde, bu grupta görülür. Zira çalışan yoksullar, herhangi bir işte çalışıyor olmaları dolayısıyla toplumdan izole değillerdir ve farklı statü grupları ile zamansal ve mekânsal ilişkiler kurma olasılıkları yüksektir. Çalışabilecek durumda iken yardım alarak geçimlerini sağlayan ve bunu alışkanlık haline getiren yoksullara nazaran, görev ve ücretleri, sosyal/kültürel ortamları sebebiyle, bulundukları durumu değiştirecek sıçrayışlar yapabileceklerine dair pek fazla umutları olmasa da çaba gösteren çalışan yoksul kesim, toplumsal emek sürecine bir biçimde katkı sağlamalarından ötürü “sorumlu” bireyler olarak tarif edilebilirler.

1.4.13. Yeni Yoksulluk

“Yeni yoksulluk” tanımlaması da kentsel yoksulluk olgusu ile ilişkili olarak ortaya çıkmıştır. 1970’ler sonrasında yaşanan değişimler sonucu belirmeye başlayan bu tip yoksullar, öncesinde olduğu gibi sadece uzun dönem işsizlik sebebiyle oluşan ekonomik dışlanma ile karşılaşmayıp aynı zamanda politik denklemin tamamen dışına çıkma ve her türlü sosyal grup ve aileden kopma sonucu siyasal ve sosyal dışlanma ile de karşı karşıya gelmektedirler (Işık/Pınarcıoğlu, 2001: 70). Dolayısıyla “yeni yoksullar”ı tarihin diğer dönemlerindeki yoksullardan ayıran en önemli özellik, gelir azlığından kaynaklanan tüketememek ve sosyal çevreden ve toplumdan dışlanma duygusudur. Günümüz tüketim toplumunda tüketemeyerek normal yaşayışı devam ettiremediği düşünülen bu yoksul kesim, işsiz olmalarından ziyade tüketememeleri farklı konumda olmalarının sebebidir (Erdem, 2006: 344).

Gelişmiş ülkelerde 20. yüzyılın yaklaşık son otuz yıllık diliminde suç oranlarının artışı ile gündeme gelen yeni yoksulluk kavramı (Gölbaşı, 2008: 98)

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Zygmunt Bauman, Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar, Çev: Ümit Öktem, Sarmal Yay., 1999, s. 13-38.

genellikle kadınları, yaşlıları ve göçmenleri kapsamakla birlikte²⁷ özellikle metropol alanlara ve büyük kentlere doğru olan göç ve kentte geliri düşük kesimlerin yaşam alanı olarak seçtikleri “kenar mekanlar” ile hız kazanarak yerleşik hale gelen ve kendi kendini üreten bir kültür haline gelme eğilimindedir (Altay, 2007: 350a). Ayrıca yeni yoksulluk, toplumsal bütünleşme ihtimalini büyük oranda ortadan kaldıran koşulların ürünü olarak karşımıza çıkar. Bu konumda olan insanların, köylülükten veya küçük üreticilikten ya da enformellikten dolayı, kent ekonomilerinin daha bütünsel bir parçası olma sürecini tamamlama olasılıkları oldukça düşüktür. Sürekli olmayan gelirlerden elde ettikleri ücretlerle bir birikim yapma imkanı da bulamayan bu yoksulların, ailenin yeniden üretimini (çocuklarının yeterince beslenmesi ve gerektiği gibi eğitim alması) olması gerektiği ölçüde sağlama noktasında belirli problemlerle karşılaşma ihtimalleri oldukça yüksektir. Sosyal politikaların yeni yoksulluğa yönelmesi ise söz konusu faktörlerle yakından ilgilidir (Buğra/Keyder, 2003: 23-4).

1.4.14. Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi

Yoksulluk sadece maddi kaynaklardan mahrumiyet değildir. Yoksullar dışlanmayı bütünüyle yaşamaktadırlar (Bora, 2009: 23). Yoksulluk ile dışlanma arasındaki bu yakın ilişki dolayısıyla, yoksullukla ilgili en popüler kavramlardan birisi “sosyal dışlanma” kavramı olmaktadır. Genel olarak sosyal dışlanma, bireylerin ya da hanelerin; ya kaynaklardan ya da daha geniş bir ölçekteki cemaatle veya toplumla sosyal bağlar kurmaktan yoksun bırakılmaları sürecini karşılayan bir terimdir (Marshall, 1999: 150).

Literatürde geniş bir anlayışa denk düşen sosyal dışlanma kavramı, topluma katılımı engellenmiş olan bireyi tanımlarken kavramın yaygın olarak kullanılmasının başlangıcı yoksulluk ve marjinalleşme ile ilgili olarak mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk ve tamamen maddi kaynakların yetersizliği anlayışları hakkındaki müzakerelere uzanmaktadır. Terim, 1990’larda gelişmiş ülkelerde, özellikle Avrupa Birliği’nde yapılan tartışmalarda ortaya çıkmış ve yine Avrupa Birliği’nin Sosyal Sözleşme’lerinde önemli bir yere konmuştur. İngiltere’de 1997’de İşçi Partisi’nin

²⁷ Bkz.: Nurcan Özkaplan/Gamze Yücesan Özdemir/Murat Özdemir, “Sosyal Dışlanma Neyi Dışlar?: Avrupa Üzerine Notlar”, Mülkiye, XXIX, Güz, 2005, s. 77-95.

seçilmesinden sonra Sosyal Dışlanma Birimi'nin kurulması ile sosyal dışlanma konusu başlıca devlet politikası olarak kabul görmüştür (Seaman, 2006b: 987).

Dinamik bir sürece işaret eden sosyal dışlanma kavramı daha çok belirli imkânlardan mahrum bireylerin ya da grupların yaşamakta olduğu süreci tanımlamaktadır. Bu süreç, dışlanmaya maruz kalan bireylerin ya da grupların içinde bulundukları sosyal, kültürel ve ekonomik dinamiklerle birlikte şekillenmektedir. Diğer yandan sosyal dışlanma sağlık, eğitim gibi alanlardaki dışlanma boyutuna işaret etmektedir. Ekonomik dışlanma boyutu ise daha çok, gelir, üretim, mallar ve hizmetlerden faydalanma hakkı ve sorunları ile ilgilidir. Başka bir boyut olan politik dışlanma ise politik katılım ve fırsat eşitsizliğine dikkati çeker (Bhalla ve Lapeyre'den akt. Erdem, 2006: 327, 28). Bütün bu yönleriyle bireylerin hayatında çok kapsamlı etkilere sahip olan ve toplumsal sisteme dâhil olmayı olumsuz yönde etkileyen sosyal dışlanma süreci aslında genel anlamda bir vatandaşlık sorunu olmaktadır(Ekim, 2007: 81).

Sosyal dışlanma bireyin herhangi bir zaman veya mekânda yaşayabileceği, karşılaşılabileceği bir durumdur. Ancak bazı bireyler önemli ölçüde risk taşımaktadırlar. Anahtar risk faktörleri şunları içerir: Düşük gelir, aile içi anlaşmazlıkların varlığı, bakıma muhtaçlık, okul problemleri, mahkûmiyet, var olduğu toplumda etnik azınlık olmak, kentte ya da kırsalda yoksul mahallelerde yaşamak, ruh sağlığı bozukluğu, bedensel engeller ve yaş.

Sosyal dışlanmanın en belirgin özelliği, bireyin veya belirli bir grubun toplumla olan ilişkilerinin veya farklı refah kurumlarıyla olan bağlarının zedelenmesi veya kopmasını ifade etmesidir. Bireyin toplumla bağlarının kopması, toplumda dayanışma düşüncesinin zayıfladığına işaret eder (Sapancalı, 2005: 55). Diğer bir yandan yoksulların var oldukları toplumda neredeyse tüm alanlarından dışlanıyor olmaları, yoksulluğun derinleşmesinin önemli sonuçlarından birisidir (Erdem, 2006: 328). Yaşadıkları izolasyondan daha yüksek derecede zarar gören yoksulların yine yaşadıkları dışlanmayı nesilden nesile aktarması söz konusu olabilmektedir (Makdissi/Wodon, 2006: 335).

Diğer yandan sosyal dışlanmışlığa neden olan olguların birbiriyle karşılıklı ilişki içinde olması söz konusudur. Ayrıca bu faktörler sosyal dışlanmanın bazen nedeni olurken bazen de sonucu olabilmektedir. Örneğin sosyal dışlanma, bazı

durumlarda bireylerin yoksul hale gelmesine sebep olurken bazen de yoksulluk sosyal dışlanmanın ana nedenlerinden birisi olarak kendisini gösterebilir. Ancak süreç her nasıl devam ederse etsin, sosyal dışlanma, yoksulluğun özellikle de manevi bağlamda daha şiddetli yaşanmasına sebep olabilen ve kalıcı problemleri var eden en temel problemlerden bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.5. Sosyolojik Olarak Yoksulluğun Ele Alınışı

Sosyoloji literatüründe geniş bir yere sahip olan yoksulluk olgusu dünden bugüne birçok değişken ile ilişki kurularak analiz edilmiştir. Bu analizlerde, göç, ırk, etnisite, toplumsal cinsiyet²⁸, alt sınıf, gibi birçok vurgu ön plana çıkmış, içinde bulunduğu durum nedeniyle bazen bireyin kendisi, bazen de sistem suçlanmıştır. Bunların yanı sıra yoksulluk, çok çeşitli değişkenler ağını bünyesinde barındırması ve temel bir insanlık problemi olması sebebiyle toplumu oluşturan ekonomi, hukuk, din, gibi temel kurumlarla da yakından ilgilidir. Yoksullukla ilgili yapılan çoğu analizde ise “eşitsizlik” atfı ayrı bir yer tutmaktadır.

Eşitsizlik, her toplumun doğası gereği var olan bir durum olsa da özellikle yoksullaşma gibi toplumun her kesimini etkileyen sorunların nedeni olarak görülebilmektedir. Aslında eşitsizliğin doğal yansımalarından ziyade iyice derinleşmesi durumu, toplumsal yapıda önemli problemlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Nitekim tarihte birçok savaş ve devrimin kökeninde eşitsizliği bulmak mümkündür. Yoksulluk ise eşitsizlikle bütünüyle aynı anlamı içermese de, önemli oranda benzer oldukları söylenebilir. Yoksulluğu tümüyle anlayabilmek için yoksulları incelemenin yanında zenginliğin ve toplumsal eşitsizliğin de toplumdaki genel dağılımını göz önünde bulundurmak gerekir (Marshall, 1999: 827). Sonuç olarak yoksulluğun hem olgu hem de sorun boyutu ile toplumsal yapıyı, kurumları, grupları ve bireyleri ilgilendirmesi nedeniyle sosyolojinin temel meselelerinden birisi olduğunu ifade etmek mümkündür.

²⁸ Bu ifade ile kastedilen, genellikle feminizm bağlamı ile şekillenen ve daha mağdur bir profil çizilen kadın yoksulluğudur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Duygu Alptekin, Üçüncü Dünya Ülkelerinde Kadın Hakları Bağlamında Feminizm, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s. 80-87.

1.5.1. Toplumsal Tabakalaşma ve Yoksulluk İlişkisi

Yoksulluk en genel anlamda gelir eksikliği ve yetersizliği içinde bulunan insanların günlük yaşamlarını devam ettirebilmeleri için sunulan mal ve hizmetlerden, toplumdaki diğer bireylere oranla daha az yararlanmaları veya hiç yararlanamamaları olarak ifade bulurken sunulan mal ve hizmetlerden yararlanamama, eşitsizlik ile doğrudan bağlantılıdır (Erdem, 2006: 352). Çünkü eşitsizlik²⁹, temelde sahip olunan farklılıklardan ötürü, insanların ayrı değerlere ve konumlara sahip olması demektir.

Birçok farklı boyutu olan eşitsizlik olgusu, sadece yoğun bir gelir ve servet eşitsizliğinin var olduğu kapitalist toplumlarda değil ciddi bir ekonomik zenginlik, yeniden bölüşümün gerçekleştirildiği ve piyasanın devlet tarafından düzenlendiği modern sosyalist toplumlarda da varlığını hissettiren kaçınılmaz bir olgudur. Bireylerin yaşadığı bu kaçınılmaz eşitsizlik, bir bakıma, tüm insan toplumlarının sınıf, statü ve iktidara göre oluşturduğu toplumsal tabakalaşma yapısı ile doğrudan bağlantılıdır (Turner, 1997: 26). Sosyologlar da, bireyler ve gruplar arasında meydana gelen eşitsizlikleri betimlerken çoğunlukla toplumsal tabakalaşma kavramına atıf yapmaktadırlar. Farklı biçimlerde gruplaşmış insanlar arasındaki eşitsizlikler göz önüne alınarak yapılandırılmış bir sistem olarak ifade edebileceğimiz tabakalaşma, genelde, mal varlığı ve mülkiyet bağlamında düşünülme eğilimi taşısa da toplumsal cinsiyet, yaş, dini ilişki veya askeri rütbe gibi farklı nitelikler bağlamında da ortaya çıkabilmektedir (Giddens, 2005: 282). Diğer taraftan toplumsal tabakalaşma, farklı biçimlerde, toplumsal entegrasyonu anlamının anahtar ögesi olarak sınıf ve statü grubu oluşum sorunları ve bu sorunların toplumsal düzen açısından doğurduğu sonuçlarla da ilişki içindedir (Marshall, 1999: 710). Dolayısıyla tabakalaşma sisteminin toplumsal yapıda meydana gelen tüm ilişki biçimlerinden etkilenen ve yine bu ilişki biçimleri tarafından belirlenen bir yapıda olduğu söylenebilir.

²⁹ Eşitsizlik kavramının teorik temelleri, seçkin teori, iktidar, güç, gibi konular için bkz: D. Ali Arslan, "Eşitsizliğin Teorik Temelleri: Elit Teorisi", Kocaeli Üni. S.B.E. Dergisi, 6/2, 2003, s. 115-135. Ayrıca, eşitsizlik, ve yoksulluk konusu ile ilgi olarak gelir eşitsizliği kavramı ve eşitsizliğin ölçülmesi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz:F. Doğanoglu/A. Gülcü, "Gelir Eşitsizliğinde Kullanılan Yöntemler", C.Ü. İ.İ.B. Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, s. 47-66.

Tarihsel olarak toplumlarda dört ana tabakalaşma sistemi³⁰ ön plana çıkmaktadır. Kölelik, kast, toplumsal konum ve sınıf olarak sayabileceğimiz bu sistemlerden sınıf sistemleri, diğerlerinden oldukça farklı bir yapı arz eder. Genel olarak belirli ölçülere göre ortak özellik taşıyan, ortak ekonomik kaynakları paylaşan büyük ölçekli insan grubu olarak tanımlayabileceğimiz sınıf kavramında malla birlikte zenginliğe sahip olmak sınıfsal farklılıkları ortaya çıkaran temel özelliktir (Giddens, 2005: 282). yasal ya da dinsel buyruklarla kurulmayan, sınırları belirgin olmayan, sınıf sistemlerinde³¹, daha akışkan bir yapı hakimdir ve büyük ölçüde ekonomik farklılıklar belirleyici olmaktadır. Tüm bunların yanında kişisel hak ve yükümlülüklerden ziyade büyük ölçekli bağlantılar yoluyla işleyen sınıf sistemleri günümüz toplumlarının tabakalaşma sistemini tanımlamada diğer kavramsallaştırmalara nazaran daha kapsayıcı bir yapıya sahiptir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, yoksulluk teorileri, genellikle, yoksulluğu yoksulun kendisine veya sisteme mal etme eğilimi taşımaktadır. Bu bağlamda düşündüğümüzde, yoksulluğu, yoksulun kendisine yükleme düşüncesinin şekillendirdiği yaklaşımlardan, yoksulluğun mutlak bir geribildirim sistemi olarak başlangıcı ve sonu belli olmayan bir kısır döngü olduğunu ifade eden yargıların ve bu durumu kültüre dönüşme açısından ele alan kuramların benzerlikler taşıdıkları söylenebilir. Örneğin her iki teoride de yoksulun durumu ve davranışı odak alınırken, yoksulluk durumunun sabitliğini ve kendi kendini yenileme eğilimini gösterme iddiası var olmakla birlikte, yoksulluğu oluşturan asıl nedenleri ortaya koymaktan ziyade yoksulluk sürecini tanımlama tercih edilmiştir (Haralambos, 1985: 160). Ancak toplumsal tabakalaşma kuramlarının yoksulluğun oluşumu ile ilgili daha farklı bilgiler verdiği düşünülmektedir. Özellikle çatışma kuramcılarının birçoğu, toplumda yoksulluğun varlığını daha geniş yapısal güçlerle ele alıp özelde de tabakalaşma sisteminin varlığı ile ilişkilendirerek konunun daha kapsamlı bir biçimde ele alınmasını sağlarlar. Dolayısıyla da yoksulluk sosyolojisinde sınıf

³⁰ Toplumsal tabakalaşma sistemleri, kuramların analizi ve sorunları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz: Byran S. Turner, Statü, Çev: Kemal İnal, Doruk Yay.,Ankara, 2000, s. 29-54.

³¹ Sosyolojik perspektifte sınıf teorisi bağlamında, klasik ve çağdaş sınıf teorileri ile birlikte geniş kuramsal analiz için ayrıca bkz: Stephen Edgell, Sınıf, Çev: Didem Özyiğit, Dost Kitapevi Yay., Ankara, 1998.

kavramı farklılıkları öne çıkaran anahtar kavramlardan biri olarak kendisini gösterir (Üstün, 2007: 21).

1.5.1.1. Aşağı Sınıflar

Tabakalaşma sistemlerinde sınıf kavramından bahsederken sınıfın genel anlamda, üst, orta ve alt sınıf olarak ele alındığını söylemek mümkündür. Söz konusu nitelermeler, şematik açıdan düşünüldüğünde, tabakalaşma sisteminin en altındaki alana karşılık gelen aşağı sınıfların³², birçok anlamda yoksulluğun daha şiddetli varyasyonlarını yaşayan kesim olduğunu söylemek yanıltıcı olmaz.

Yoksulluk kültürü kuramı ile de anlamlı bir ilişkiye sahip olan aşağı sınıf kavramı uzun bir tarihe sahiptir. Kavramla ilgili olarak Marx, genellikle ekonomik üretim ve değiş tokuşun baskın biçimleri dışında kalan bireylerden oluşan bir “lumpenproletarya” dan söz etmiş, daha sonraki yıllarda kavram, çalışmayı yadsıyan ve bunun yerine toplumun kıyısında “toplumsal asalaklar” olarak yaşayan dilenciler, hırsızlar ve serserilerden oluşan “tehlikeli sınıflar” için kullanılmıştır. Yakın yıllarda ise sosyal güvenlik yardımlarına bağımlı olan ve inisiyatiften yoksun olan bir aşağı sınıf düşüncesi hakimdir (Giddens, 2005: 318). Ayrıca Amerikan toplumunda artan kutuplaşmayı ve yoksullar içindeki marjinalleşmeyi kabul etme amacı ile şekillenen bu kavram, genel anlamda kent yoksulluğunda görülen altkümelerle bağlantılı bir biçimde düşünülme eğilimi gösterir (Quane, 2006: 1087).

Aşağı sınıf, uzun süre işsizlik çeken iş bulma olasılığı zayıf ve artık çalışamayacak durumda olan veya formel sektörden dışlanmış, ancak enformel sektör işlerine kısıtlanmış olan ve bu durumu yansıtan davranışsal özellikler geliştiren bir kesim olarak toplumdan ve var olan kamusal ve sosyal olanaklardan dışlanmış bir grup olarak tanımlanabilir (Kalaycıoğlu, 2002: 315). Bu gruptaki bireyler aynı zamanda, çalışma ve bireysel sorumluluk gibi başlıca değerler ile oluşan davranış normları ile anlaşmazlık içindedir (Quane, 2006: 1087). Dolayısıyla da aşağı sınıf üyelerinin, yoksulluğun yoğun olarak yaşandığı alanlarda yaşamaları

³² Literatürde belirli bağlamlarla şekillenerek, tabakalaşma sisteminin en altındaki tabakayı anlatmak için “dip sınıf”, “aşağı sınıf” ve alt sınıf gibi nitelermeler bulunmaktadır. Bu çalışmada, söz konusu nitelermelerin hepsinin yoksullukla ilişkilerine atfen, benzer anlamlarda kullanıldığı göz önünde bulundurularak, yoksulluk vurgusunun daha belirgin olduğunu düşündüğümüz “aşağı sınıf” kavramının kullanılması uygun görülmüştür.

ve sosyal ve psikolojik açıdan izole biçimde vasıflardan veya ücretli iş şansından yoksun bir hayat sürmeleri kaçınılmaz olmaktadır.

1.5.2. İşlevselci Teori ve Yoksulluk

İşlevselcilik, özgün bir metodoloji ve toplum teorisi olarak öncelikle Comte, Spencer ve Durkheim'in çalışmalarında, daha sonra da antropolojide Radcliffe-Brown ile Malinowski'nin yazılarında ortaya çıkmıştır. Durkheim, toplumsal kurumların yalnızca özgül toplumsal ihtiyaçları karşılamak üzere var olduğu şeklindeki görüşlerinden ötürü, sosyolojik işlevselciliğin gelişmesini en çok etkileyen kişi olarak anılmıştır (Swingewood, 1998: 265). Çağdaş Amerikan sosyoloji geleneğinden olan R.K. Metron ise bu bayrağın taşıyıcısı olarak işlevselci kurama diğer kuramcılardan daha açık ve temel belirlemeler getiren önemli isimlerden birisidir (Polama, 1993: 35). Genel olarak toplumsal kurumları, kendi varlığının korunmasında ve toplumsal entegrasyonun sağlanmasında gördüğü işlevler ve yararlar bağlamında değerlendiren işlevselci yaklaşım (Durakbaşı, 2002: 25) toplumun işleyişi ile canlı organizmanın işleyişi arasında organik bir benzeşim kurma eğilimi gösteren bir kuram olarak karşımıza çıkar (Giddens, 2005: 16).

Sosyolojide yoksulluğu anlama ve açıklama bağlamında öne çıkan yaklaşımlardan birisi olan işlevselcilik, yoksulluğun sebeplerini yoksulların kendi bireysel özelliklerinden kaynaklanan beceri veya yetenek yönünden eksiklik ile tutum ve davranışlarda ahlaki olmayan tavırlara bağlamaktadır. Ahlaki olmayan tutum ve davranışlarla beraber çalışma isteği duyulmaması, yardım kurumlarına ya da başkalarına bağımlı hale gelmesi, bu teoride yoksullar için ifade edilen özellikler arasındadır. Çalıştığı halde yoksul olanlar ise toplumda iş gücünde kalifiye olmadıkları, yeteneksiz birçok insanın yapabileceği nitelikte işleri yaptıkları için yoksul bir yaşam sürmektedirler (Erdem, 2006: 353).

Genel olarak toplumsal sistemin kendi içinde tutarlı bir yapı arz ettiğini ve toplumu oluşturan öğelerin işlevsel bir bütünlüğü olduğunu düşünen işlevselci yaklaşım yoksulluğu, bireyi ve bireysel özellikleri ön plana çıkararak ele almaktadır. Söz konusu görüşteki diğer bir açı ise yoksulların toplumda belirli işlevleri olduğu iddiası ile şekillenmektedir. Böylelikle de toplumda hep olumsuz bakış açılarına maruz kalan ve kötü atıflarla zihinlerde var olan yoksul olma durumu, daha değişik

şekillerde ele alınma imkânı bulmuştur. Herbert J. Gans'ın tam da bu noktaya dikkati çeken açıklamaları vardır.

Yoksulların toplumda önemli işlevleri olduğuna işaret eden Gans, toplumsal sistemde uyum ve düzen sağlayıcı fonksiyonları olan sosyal fenomenleri, işlevsel alternatifleri, tanımlayan Merton'a³³ atıf yaparak yoksullukla ilgili belirlemelerde bulunmuştur. Herbert J. Gans'a göre yoksulluk, siyasal mekanizmanın her zaman yerdiği bir olgudur. Ancak işlevselci yaklaşım bağlamında ele alındığında, toplumda sürekli bir yapı arz eden ve önlenemeyen yoksulluğun olumlu fonksiyonlarının olup olmadığı belirlenebilir. Zira toplumda, olumlu ve bozuk işlevleri olan birçok olgu vardır ve bu olgular bazı gruplar için işlevsel olurken bazıları için de bozuk işlevli olarak görülebilir (Gans, 1971: 20). Diğer taraftan yoksulluk, toplumda birtakım gruplar için önemlidir. Genellikle yoksul olmayan özelde zengin ve iktidar sahibi insanlar yoksulluktan fayda sağlar. Dolayısıyla da Gans'a göre yoksulluk bir şekilde var edilen bir olgudur (Haralambos, 1985: 165). Yoksulun toplumdaki yerini bu bağlamda açıklamalar yaparak tanımlayan Gans, bu konuda ön üç işlevden³⁴ bahsetmektedir.

Bu işlevleri genel olarak özetlememiz gerekirse; Gans'a göre (1971) öncelikle her ekonomi, kirli, bayağı, tehlikeli ve başarılı olma şansı düşük işlerde çalıştıracağı bir miktar iş gücüne gereksinim duymaktadır. Yoksulların varlığı bu tip işlerin yapılmasını olanaklı kılar. Diğer yandan yoksullar içinde bulundukları kötü şartlar nedeni ile bu tip işlerde düşük ücretlerle çalışmada gönülsüz değillerdir. Dolayısıyla yoksullar düşük ücretli "kirli" işler için hazır bekleyen işgücüdürler. Ayrıca özellikle hizmet sektörleri düşük ücretli işçiler olmaksızın, varlığını devam ettiremez. Bilindiği gibi hastaneler, yiyecek ve içecek ticareti yapan yerler, ziraatın çeşitli alanları ve tekstil sanayisi Gans'a göre düşük ücretli işçiler olmadan işlemeyecek iş kollarıdır. Böylelikle de yoksul, toplumda birçok insanın yapmayı istemeyeceği türden işlere iş gücü ve zengin kesimin daha da zengin olmasını sağlar.

³³ Merton'un işlevselci yaklaşımla ilgili görüşleri bağlamında: İşlevsel alternatifler, olumlu işlevler, bozuk işlevler gibi kavramlar için bkz., Margaret M., Polama, Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Çev: Hayriye Erbaş, Gündoğan Yay., Ankara, 1993, s. 31-44.

³⁴ Söz konusu on üç işlevle ilgili olarak bkz. Herbert J. Gans, "The Uses of Poverty: The Poor Pay All", Social Policy, July/August, 1971, s. 20-24.

İkincisi, yoksulluk doğrudan doğruya finansal güvenlik ve istihdam kaynağıdır, hızlı oluşan iş gücüne, yoksullar tabiri caizse “iş yaratır”. Yani yoksulların varlığı, hem kendilerine hem de nüfusun bir kesimine meslek sağlayarak da işlevsel olmaktadır. Polisler, sosyal çalışmacılar, psikiyatrisler gibi alanlarda meslek sahibi olan insanlar bu duruma örnektir. Diğer taraftan Gans yoksulluğun, toplumun geri kalan kesimine destek ve güvence sağladığını iddia eder. Yoksullar, yoksul olmayan kesimin mevcut durumunun garantisi ve günah keçisi olmaktadır (Gans, 1971: 21-22; Haralambos, 1985: 165-166). Yoksulluğun işlevsel boyutlarını genel hatları ile bu şekilde açıklayan Gans, yoksulluğa farklı perspektiflerden bakılmasını sağlayan önemli kuramcılar arasında yer almaktadır.

Genel olarak değerlendirdiğimizde ise İşlevselci yaklaşım, yoksulluğun nedenini, yoksulların kendi bireysel özelliklerinde aradığı için yoksulluktan kurtulmanın çözümünü de bireylerde aradığı söylenebilir. Bireyler toplumda eğer daha fazla ödül almak istiyorlarsa bunun için niteliklerini arttırmak zorundadır.

1.5.3. Marxist Düşüncede Yoksulluğun Ele Alınışı

Marx’ın yoksulluğa yaklaşımı, genel olarak yoksulluğun kapitalistleşme sürecindeki tezahürü bağlamında şekillenirken aslında, yoksulluğun daha çok kapitalist sistemle birlikte önemli bir sorun haline geldiği temasını taşır.

Toplumsal tabakalaşma kuramlarının klasik düşünürlerinden biri olan ve yaşadığı dönem itibarıyla modern kapitalist toplum analizine en önemli katkıları sağlayan Karl Marx’a göre insanlık tarihi, adına toplumsal sınıflar denilen ve büyük ölçüde ezenler ve ezilenler arasındaki uyumsuzluğu içerirken, diğer yandan da sadece iki uçlu bir kutuplaşmaya yönelerek, bu iki niteliğe sahip insan gruplarının kavgası ile belirlenen bir süreci anlatır (Aron, 2000: 122). Marx’ın sınıf tanımı ise, insanların sermaye sahipliği ve üretim araçları ile ilişkisi temalarını taşır. Kapitalizmde, dolaysız üretime el koyma ve kapitalistin müdahalesi olmaksızın, kendi adlarına üretimde bulunmayan kol işçilerinden oluşan bir toplumsal sınıfın yaratılması söz konusu olurken üretim araçlarının özel mülkiyeti, yatırımdan kar sağlamak için işçileri sömüren (Turner, 1997: 59), yani üreticileri mülksüzleştiren kapitalist sınıfın elinde toplanır (Marx, 1971: 361).

Marx kendisinin, işçi sınıfına atfettiği tarihsel devrimci rolü kolaylaştıran proleterleşme süreçlerinin yaşanmasına ve kapitalist üretim tarzının gelişmesine paralel olarak, nispi yoksulluğun artacağı öngörüsünde bulunur. Çünkü bu kapitalistleşme süreci Marx’a göre, serbest çalışanlar ve küçük ölçekli iş sahiplerinin işlerini kaybetmesine neden olmuş ve giderek fakirleşmeleri sonucunu beraberinde getirmiştir (Edgell, 1998: 15). Emekçi sınıf modern dönemde, sanayinin gelişmesi ile birlikte yükseleceği yerde, kendi sınıfının varlık koşullarının daha da altına batmıştır. Bu bağlamda Marx, burjuvazinin toplumda artık egemen sınıf olmaya layık olmadığını ifade eder. Zira burjuvazi, ezilenlere sağlanan koşulları, kapitalist dönemde devam ettirememiştir. Dolayısıyla da burjuvanın varlığı artık toplumla bağdaşmamaktadır (Marx/Engels, 1997: 56-7).

Marx’a göre, ezen ve ezilen sınıfların dikotomisine dayanan toplumsal yapı (Marx/Engels, 1997: 55) içerisinde orta sınıfların tüm tabakaları da zamanla aşınıp giderek alt sınıfa katılacak ve proleterleşecektir. Marx’ın, toplumun tortusundan başka bir şey olmayan, eski toplumun en alt tabakalarının içlerinden çıkarıp attığı ve kendi kendine çürümekte olan yığın olarak bahsettiği “lumpen proleterya” ise birçok açıdan bugünkü dipsınıf ile ilgili düşünceleri hatırlatmaktadır (Erdem, 2006: 358).

Yoksulluğun oluşumunda kapitalizme ayrı bir önem atfeden Marxist sosyolojide yoksulluk neredeyse kapitalizmin varlığı için temel bir ön koşuldur. Kapitalizm, en yüksek karı elde etmeyi amaçlayan bir sistem olarak kendi emekçilerine düşük ücretler uygun görmekte dolayısıyla da emeği sömürmektedir. Yoksulluk ise kapitalist emek piyasası tarafından üretilen bir şeydir. Zira bu sistem her zaman düşük emek gücü piyasasına ihtiyaç duyacaktır (Erdem, 2006: 358).

Genel olarak denilebilir ki, Marxist perspektife göre, özelde kapitalist toplumlardaki yoksulluk, yalnızca kapitalist ekonomiden doğan eşitsizlik sistemine paralel olarak anlaşılabilir. Bu tasavvura göre söz konusu toplumlardaki tüm kaynaklar, üretim gücünü kendisinde bulunduran azınlığın elindedir. Boyun eğen sınıfın üyeleri ise emeklerini belirli bir ücret karşılığında satarak aslında sömürülmekte ve git gide yoksullaşmaktadırlar.

1.5.4. Weber Düşüncesinde Yoksulluğun Ele Alınışı

Sosyolojik teorinin en önemli düşünce ustalarından birisi olan Max Weber, kendi sosyolojik düşün tarihinde iktidar ve güç konularına ayrı bir önem atfetmekte ve sosyal düzeni “sosyal onurun toplumdaki tipik gruplar arasındaki dağılıma biçimi” olarak tanımlamaktadır. Sınıf, statü ve politik parti ile temellenen üç boyutlu bir tabakalaşma kuramının sahibi olan Weber (1993: 177), egemen, orta ve çalışan sınıflar arasındaki karmaşık farklılaşmayı da kapsayan çoğulcu bir tabakalaşma sistemi geliştirmiştir. Düşünöre göre kapitalist toplumlardaki tabakalaşma sistemi, çalışan sınıflar, küçük burjuvazi, entelijensiya³⁵ ve son olarak mülkiyet ve eğitime göre ayrıcalıklı bir konum işgal eden bir sınıftan (girişimciler vb.) oluşur (Swingewood, 1998: 220). Tabakalaşma kuramı içinde yer alan sınıf olgusu ise ekonomik bir olgu olmakla birlikte kişinin piyasadaki konumu ile belirlenmektedir. Sınıfı yaratan etmenin doğrudan doğruya ekonomik çıkar olduğunu ifade eden Weber (1993: 179), ayrıca, “mülk sahipliği” ile “mülksüzlüğün” tüm sınıfsal durumlar açısından temel kategorilere karşılık geldiğini savunmaktadır (Edgell, 1998: 22). Mülk sahibi sınıf, bu durumun getirdiği ekonomik farklılaşmayla belirlenirken, edinimci sınıfta ise temelde, piyasadaki hizmet sunma fırsatlarından yararlanma durumu belirleyici olmaktadır (Turner, 1997: 63).

Weber düşüncesinde, halkın yaşamının özel bir toplumsal onur payı biçilerek belirlenen ögesi, statü konumudur ve özgül bir hayat tarzı, formel bir eğitim ya da toplum içinde bazı mesleki konumlardan kaynaklanan biçimsel saygınlık üzerine temellendirilir (Turner, 2000: 17). “Toplumsal prestij, şeref veya itibar”ın belirleyici olduğu (Kalaycıoğlu, 2002: 309) statü grupları ise rakiplerini dışlamak ve topluluk içinde özel bir statüyü ellerine almak üzere tasarlanmış, çeşitli toplumsal kapalılık stratejileriyle korunan ortak bir yaşam tarzını ifade eder (Turner, 1997: 62).

Weber’e göre statülerin oluşmasında ekonomik faktörlerin etkisi olabilir. Örneğin zenginlik, yüksek statü ve sınıf ayrıcalığı getirebilir ancak zenginlik kaybedilse de statü değişmeyebilir. Dolayısıyla da ekonomik faktörlerin belirleyici

³⁵ Bu terim genel anlamda kendine ait mülkü bulunmayan ama toplumsal konumu, mühendisler, bürokrasideki görevliler ve diğer beyaz yakalı işçiler gibi teknik eğitim almış bir kategoriye anlatmak için kullanılmaktadır. Bkz: Alan Swingewood, Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi, Çev.: Osman Akınhay, Bilim ve Sanat Yay., İstanbul, 1998.

olduğu sosyal sınıfların aksine statüler, yaşam tercihleri, biçimleri, itibar gibi daha sübjektif faktörlerle belirlenmektedir (Kalaycıoğlu, 2002: 309). Weber'in toplumsal tabakalaşma kuramında diğer bir boyut olan “partiler” ise güç ve iktidar yapısı içinde yer almaktadır. Partilerin eylemleri sosyal güç ve iktidar kazanmaya yöneliktir, dolayısıyla bir toplumsal eylemi etkilemeye çalıştıkları için partiler, toplumsallaştırmayı da içeren bir yapıya sahiptirler (Weber, 1993: 189).

Yukarıda da değindiğimiz gibi Weber düşüncesinde bireyin pazardaki durumu, bireyin toplumda konumlanışında önemli ölçüde belirleyicidir. Bireysel sınıf durumu, piyasa durumuna bağımlıdır. Kişinin sahip olduğu gücün miktarı piyasada çalışma durumuna etki eder, örneğin becerileri ve uzmanlığı ile piyasada yönetici konumda olması, ödül ve iltifat almasını sağlar. Sınıf konumu, kişilerin mal, yaşam koşulları ve kişisel yaşantıları için sahip oldukları tipik olanaklar demektir ve Weber'e (1993: 177) göre bu olanaklar, verili bir ekonomik düzen içinde gelir sağlamak üzere mal ya da beceri harcama gücünün derecesi ve türü ya da bu gücün yokluğu tarafından belirleniyor olmalıdır. Maddi mülkler üzerindeki tasarruf hakkının dağılım biçiminin kendiliğinden belirli yaşam olanakları yarattığı en temel gerçeklerden biridir. Bu dağılım biçimi marjinal fayda kanununa göre, değerli mallar için girişilen rekabette mülksüzleri dışlar. Mülk sahiplerinin lehine işler ve mal edinme tekeli onlara verir.

Genel olarak bakıldığında Weber'in, kendi tabiri ile “mülkiyet ve üretim biçimlerine göre belirlenen sınıf ve özel hayat tarzlarının temsil ettiği tüketim biçimlerine göre belirlenen statü” tabakalaşmasında, bireyin kendisini konumlandıran bireysel özelliklere ayrıca önem atfettiği görülmektedir (Weber, 1993: 188). Yoksulluk ise, bu bakış açısı bağlamında ele alındığında, bireyin pazardaki durumunu ve rekabete katılımını olumsuz yönde etkileyecektir. Sistemden ziyade bireylerin kendi bireysel beceri ve başarılarını, şans faktörünü de ekleyerek ele alan Weber'in aslında liberal düşünceye de biraz benzer biçimde, yoksulluğu bireysel özelliklere bağladığı düşünülebilir³⁶.

³⁶ Weberyen perspektif ve yoksulluk ilişkisinin Westergaard, Resler, Miliband, Kincaid gibi düşünürlerce analizi için bkz: Haralambos, 1985: 163-165.

1.6. Bir Yaşam Tarzı Olarak Yoksulluk

Yoksulluk olgusu her ne kadar ekonomik etmenleri hatırlatan ve öne çıkaran bir sorun olsa da, tüketim kalıplarımızla belirli bir yer işgal ettiğimiz günümüz dünyasında, bu problemle yüzleşmek zorunda kalan bireylerin bütün yaşantısına etki ederek kendisini var etmektedir. Bireylerin ekonomik kaynaklardan yoksunluğu aynı zamanda eğitim ve sağlık olanaklarından yeterince yararlanamama problemini beraberinde getirirken yoksullar, yaşadıkları mekanlar ve tükettikleri kaynaklar bakımından toplumda maddi kaynaklara sahip olan bireylerden önemli ölçüde ayrılırlar. Bu tip farklı etmenlerin etkisi ile toplumdan çoğunlukla izole olan yoksul bireylerin kendi içinde ortak paydaları olan ortak değerlere sahip bir yaşam tarzı oluşturmaları ise kaçınılmaz bir durum olarak karşımıza çıkar.

Yoksulluğu, belirli bir yaşam tarzı olması ve süreklilik arz etmesi gibi özellikleri ile ele alan kuramların başında ise yoksulluk kültürü kuramı gelmektedir. Bu kuram her ne kadar söz konusu edilen kültürel durumun oluşmasını belirli bir takım öğelere bağlayarak açıklıyor olsa da, yoksulluğun belirli bir yaşam tarzı oluşturması boyutunu ön plana çıkarması dolayısıyla konuya farklı bir perspektif kazandırması açısından oldukça önemlidir.

1.6.1. “Yoksulluk Kültürü” Kuramı

Yoksulluk kültürü, kuramsal bir perspektif olarak yoksulluk literatüründeki teorik ve uygulamalı çalışmaların birçoğunda önemli yer tutar. Genel anlamda, başarı, sıkı çalışma ve kendine güvenin karşısı olan kadercilik, tevekkül ve aylaklık ile nitelendirilen bir kültürel ortamı anlatan ve nesilden nesile aktarılma eğilimini vurgulayan “yoksulluk kültürü” (Marshall, 1999: 826), yoksulluğu içinde yaşanan şartların etkilediği davranışlar ve tutumlar dizisi olarak tanımlamaktadır (O’Brian, 2006: 222). Söz konusu yaklaşımı benimseyenler için bu durumun nedeni ise ekonomik olmaktan çok psikolojiktir. Yoksullar yardım programlarına bağımlı hale geldikleri için çalışmazlar (Mead’ten akt. Ergun, 2005: 19). Bu yüzden yoksul bireylerden bu yaşam tarzını benimseyenlerin toplumsal yapıda üretim sürecine dâhil olmadıkları düşünülerek toplumun diğer kesiminin sırtında tabiri caizse “kambur” olarak görülmeleri söz konusudur.

Yukarıda genel olarak tanımladığımız bu niteleme aslında ilk defa, gelişmekte olan ülkelerdeki büyük kentlerde göçler nedeni ile oluşan sefalet mahallelerinde yoksulluk içinde yaşayan insanların yaşam tarzlarını ifade etmek için Amerikalı antropolog Oscar Lewis³⁷ tarafından kullanılmıştır (Erdem, 2006: 332). Kavramı ilk kez 1959’da yayımladığı “Beş Aile” adlı eserinde kullanan Lewis, bu incelemesinde batı toplumuna ait yetmiş kadar yan kültürün iktisadi, sosyal ve psikolojik özelliklerini sıralamıştır (Türkdoğan, 2007: 184).

Yoksulluk kültürü kuramındaki “kültür” ise genel olarak belirli bir yaşama biçimini tanımlayan anlamı ile (Williams, 2007: 109) karşılık bulurken, Lewis tarafından daha çok antropolojik atıflarla kuşaktan kuşağa geçme boyutu ön plana çıkarılmıştır (Lewis, 1972: XXIII) Yine Lewis, kavramın her ne kadar “yoksulluk alt kültürü” olarak kullanımının teknik olarak daha uygun olduğunu belirtmiş olsa da literatüre “yoksulluk kültürü” şeklinde geçmesini sağlamıştır. Lewis’in amacı ise bir antropolog olarak yoksulluğu bir kültür, bir aşağı kültür olarak anlamak ve yoksulluğu kendi çerçevesi içinde rasyonel olarak, ailede kuşaktan kuşağa geçen bir yaşam şekli olarak tanımaktır. Farklı yerlerde yoksullukla ilgili yaptığı araştırmalarda ortak sorunlar ve ortak alışkanlıklar tespit eden Lewis’in böylelikle yoksulluk kültürü kuramını oluşturma gereği duyduğu söylenebilir.

Oscar Lewis’e göre (1965) yoksulluk kültürü, tarihte birbirini takip eden çeşitli olaylarda kendisini göstermektedir. Ancak bu durumun oluşmasını Lewis belirli koşullara bağlamaktadır. Kuramcıya göre yoksulluk kültürünü mümkün kılan bu koşullar, “para ekonomisi, ücretli işçilik ve kar amacı ile üretim, devamlı ve kapsamlı işsizlik, düşük ücretler, ya hükümetin baskısı sebebiyle ya da istenilerek sosyal, politik ve ekonomik örgütlenmenin dar gelirli tabaka için sağlanamaması, çift taraflı akrabalık sisteminin varlığı ve son olarak hâkim sınıfta servet birikimine yönelen ve alt tabakadan olmayı kişisel yeteneksizliklere bağlayan değer yargısının

³⁷ Oscar Lewis’in yoksulluk kültürü kuramını oluşturmaya sağlayan araştırmalarını ve bu kuram hakkındaki temel görüşlerini içeren başlıca yayınları: Meksikalı beş yoksul ailenin konu alındığı “Beş Aile”(1959), yoksulluk kültürü içinde yaşayan Porto Riko’lu bir aileyi incelediği “İşte Hayat”(1965) ve yoksul bir Meksikalı köylü aileyi anlattığı “Sanchez’in Çocukları”(1972) adlı kitaplarıdır. Kitapların yayınlanma tarihlerinin çok eski olması ve baskılarının bulunmaması dolayısı ile bu çalışma da yazarın “Sanchez’in Çocukları” ile “İşte Hayat” adlı kitaplarına ulaşılmış ve yoksulluk kültürü ile ilgili bu yayınlarda geçen bilgilerden faydalanılmıştır.

olması” şeklinde sıralanmaktadır. İşte bazı yoksul gruplarda bu koşullar altında meydana gelen yaşam tarzı, Lewis’e göre aslında yoksulluk kültürüdür.

Bütün bunların yanında yoksulluk kültürü denilen yaşam tarzı, kesin tabakalarla ayrılmış, kişiselliğe aşırı biçimde eğilmiş bir kapitalist düzende aşağı sınıfın gösterdiği tepki ve koşullara uyma çabasını anlatır. Bu çaba, yüksek tabakanın oluşturduğu değer yargıları çerçevesinde bu tabakanın hedeflerine ulaştığını görmekten kaynaklanarak başarıya ulaşamamanın verdiği hayal kırıklığı ve çaresizliği yenmek için harcanan emeğin yansımasıdır. Ancak yoksulluk kültürünün her zaman gelişmiş sınıfın koşullarına başkaldırma anlamına gelmediğini belirten Lewis; bu durumun var olduğu andan itibaren çocuklar üzerinde etkili olarak nesilden nesile aktarılmasının önemine ayrıca değinmektedir. Özellikle de yoksulluk kültürünün hakim olduğu yerlerde yaşayan çocuklar belirli yaşlarda, alt kültürün başlıca değerlerini ve davranış kalıplarını adeta yutarak psikolojik desteğin söz konusu olmadığı hayatlarında, şartları değiştirebilecek fırsatları değerlendiremezler (1965: LI-LIII).

Yoksulluk kültürüne sahip bireylerin ortak özellikleri ise Oscar Lewis’in kuramında şu şekillerde zikredilir. Öncelikle yoksulların arasında birlik olmayışı bu kültürün başlıca özelliği iken insanları yarı aç yarı tok yaşatan yardım sistemleri yoksulluk ve umutsuzluğu azaltacağı yerde devam etmesini sağlamaktadır. Düşük ücretler, devamlı işsizlik ya da dar gelir ise bireylerin mülk edinme olanağının ortadan kalkmasına, para biriktirememeye ve gıda maddelerini yeterince temin edememeye yol açar. Bu koşullar ise kuramcıya göre, özel eşyaların rehin verilmesi, çevredeki tefecilerden ya da faizle para veren insanlardan para alma, eski giysi ve eşyaları kullanma gibi olumsuzlukları ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca yoksulluk kültürünü benimseyenlerin çok azının refaha kavuştuğunu ifade eden Lewis; bu yaşam tarzına sahip olan yoksulların eğitim durumlarının eksikliğine, siyasi partilere üye olamadıklarına, ulusal refah kurumlarında istihdam edilmediklerine değinir. Bunlara ek olarak devletin kurumlarına ve temsilcilerine de güvenmeyen bu yoksul kesim dini kurumları da önemsememektedir (1965: LIV).

Yoksulluk kültürü içerisinde yaşayanların özellikleri ise genel olarak analık duygusunun olmaması, zayıf bir benlik yapısı, cinsiyetin karıştırılması, içgüdünün kontrol edilmemesi, kendini bırakma, tevekkül, kavgaya ve suça yatkınlık, alkol

düşkünlüğünün yüksek olması ve bu günü yaşayarak yarını pek düşünmeme olarak ifade edilmiştir (Lewis, 1965: LVI). Aynı zamanda yoksulluk ve yoksulluk kültürü arasında da temel farklılıklara dikkati çeken Lewis için yoksullar arasında örgütlenme, onları bir arada tutacak, onlara bir ruh aidiyet duygusu verecek bir bağlanma biçimi olmadıkça ve eğitime olan istek düşük oldukça yoksulluk kültürü varlığını korumaya devam edecektir (Erdem, 2006: 333, 34).

Yoksul tüm insanların yoksulluk kültüründe zorunlu olarak yaşadıkları veya bu kültürü geliştirdiklerini söylemek yanıltıcıdır. Zira Lewis, Doğu Avrupa’da yaşayan Yahudilerin yoksul oldukları halde yoksulluk kültürüne tabi olmadıklarını belirterek bu durumun nedenini geleneksel zengin bir kültüre ve güçlü bir aidiyet duygusuna sahip olmaları ile açıklamıştır. Ayrıca yoksulluğun fiziksel şartları ortadan kalkması, yoksulluk kültürünün de ortadan kalkacağı anlamına gelmez. Yoksulluk kültürü bazen yoksulluğun maddi şartlarından bağımsız olarak da kendisini var edebilmektedir (Çiğdem, 2007: 210).

Ülkemizde ise yoksulluk kültürü, literatürde ilk defa Türkdoğan tarafından Lewis’in kuramındaki temel kriterler baz alınarak incelenmiştir. 1973 yılında Erzurum’daki gecekondu mahallelerinde uyguladığı araştırma, yoksulluk kültürüne dair temel tezleri içerirken araştırmacının mekansal özellikleri bağlamında gecekonduları özellikle önemsemiştir.

Türkdoğan’a göre (1974) batı ülkelerinde 19. yüzyılda başlayan sanayileşme, kent merkezlerinin kırsal alanlardan yoğun göçler almasına sebep olurken bu kentlerde yeterli ve güçlü olanaklarının olmayışı nedeni ile ekonomik sosyal birçok anlamda problemler yaşayan bireyler kendilerini barındıracak ucuz konut ve yaşama sahalarına hücum etmişlerdir. Söz konusu durum, göç edenlerin aynı koşullardaki diğer bireylerle kentlerin sefalet çevrelerinde kolonileşmesine, dolayısıyla da “sanayileşmesiz kentleşme” sürecinin bir sonucu olan gecekonduların doğmasına neden olmuştur. Bu bireyler yaşadıkları fiziksel ve sosyal ortamın etkisi ile benzer tutum ve hayat tarzlarını paylaştıkları için, var oldukları toplumun egemen kültüründen ayrılarak zamanla kendilerine özgü bir yan kültür alanı oluşturmuşlardır. İşte bu yan kültür alanı ise genellikle yoksulluk kültürü olarak ifade edilen ortak yaşam tarzını anlatır. Gecekondu mahallelerinde yaşayan kesimin sürekli olarak ortak bir kültür meydana getirdiği sonucuna varan Türkdoğan’ın (1974: 78) genel

anlamda Lewis'ten farklı olarak gecekonduları, yoksulluk kültürünün olduğu ana mekânlar olarak ele aldığı özelde de tevekkül etmeyi dini bağlama taşıdığı söylenebilir.

Yoksulluk kültürü kuramının popüler bir kuram haline gelmesi ise 1960'larda Lewis'in söz konusu çalışmalarının yoksulların kültürel özelliklerini belirleme, koşullarını saptama ve ekonomik yoksunlukların kapitalist sistem içindeki yerini gösterme bağlamında büyük takdir görmesi ile büyük ölçüde ilişkilidir. Amerika Birleşik Devletlerinde çok geniş tartışmalara yol açan kuram, 1980'lerden itibaren yeni muhafazakar yaklaşımların güçlenmesine paralel olarak sosyal devletin fazla ilgilenmediği alanların bireysel sorumluluk ve gönüllü yardım temelinde aile, dinsel ve yerel topluluklara devredilmesi ile yeniden güncellik kazanmıştır. Özellikle de ekonomik liberalizmin çalışma refahı anlayışında ve sosyal politikalarda yoksulluk kültürü tezine büyük önem verilmiştir. Böylelikle de yoksulluk kültürü bağlamı tezler, yoksulların çalışmaya yönelik tutum ve davranışlarını tartışmaya açma ve daha fazla istihdam edilebilmelerini sağlama bağlamında hem söylemsel hem eylemsel düzlemde belirli bir popüleriteye sahip olmuştur (Sallan Gül/Gül, 2008: 67).

1.6.2. Yoksulluk Kültürü Kuramı İle İlgili Eleştiriler

Yoksulluk kültürü kuramı yoksulluk ve yoksullarla ilgili olarak her ne kadar farklı perspektifler sunan bir kuram olsa da kapsamlı yapısı itibari ile çok fazla eleştirinin muhatabı olmuştur. Genel olarak yoksulluk kültürü nitelemesinin, yoksulluğu yeniden üreten ve içinde yer aldığı toplumsal formasyonun bütününden farklı bir biçimde düşünülebilecek anlamlar, değerler, pratiklere atıfta bulunan ve yoksulluğu kadercilik, tembellik ve şiddet gibi patolojilerle açıklayan bir kavram olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla yoksulluk kültürü kuramı, söz konusu haliyle yoksulları kınayan, aşağılayan söylemin bir parçası eğiliminde olarak (Erdoğan, 2007: 32) yoksul bireylerin içten içe ayrı bir ırk olarak tahayyül edilmesini öneren ve asıl mağduru suçlayan oldukça sorunlu bir yaklaşım (Gönen, 2008: 97) gibi görülmektedir.

Aynı zamanda yoksulluk kültürü nitelemesinde geçen kültür kavramının kuramda karşıladığı anlamlar ile de ilgili belirli sıkıntıların olduğunu söylemek

mümkündür. Kültür kavramının karşıladıklarının günümüzde daha değişken bir yapıda olduğunu düşündüğümüzde tüm yoksulların sınırları belirlenmiş tek bir kültüre sahip olduğunu söylemek oldukça yanıltıcıdır. Lewis kültür tanımında ise yoksulluk kültürü ulusal sınırları tanımaksızın tüm yoksulları kapsayan ve bir kuşaktan diğerine aktarılan bir değerler sistemi olarak anlaşılmakta, böylelikle kuramcının konuya indirgemeci bakış açısı ile baktığı düşüncesini oluşturmaktadır (Sallan Gül/Gül, 2008: 78).

Diğer bir eleştiri ise yoksulluk kültüründe yaşayan yoksulların, ekonomik anlamda yararsız, tembel, ahlaki açıdan zayıf, psikolojik olarak kendine güvensiz ve sosyolojik olarak da sapma davranışlarını sergileyen kişiler olarak ele alınması ile ilgilidir. Bu bağlamda yoksulluğu, yoksulluk kültürü çerçevesinde değerlendirmek ve yoksulların çalışmama yanlısı oldukları yönündeki olumsuz yaklaşımlara ilişkin kalıp tipleri öne çıkarmak var olan gerçeklikle birebir örtüşmemektedir. Böyle bir yaklaşım, toplum içinde belli kesimlere yönelik ön yargıları pekiştirmekte ve toplumsal dışlanmalara neden olabilmektedir (Ergun, 2005: 19). Ayrıca günümüz dünyasında yoksulların zenginlerden farklı bir kültür içinde yaşamadığı da düşünülmektedir. Bu görüşe göre onlar da maddi kaynaklara daha fazla sahip olanların yararına kurulu bir dünya düzeninde yaşamaktadır. Bu kesimin yoksulluğu ise gerileme ve durgunlukla pekişip ekonomik büyüme ile artarken aslında içinde yaşadığımız tüketim toplumunda gerileme daha çok yoksulluk, daha az kaynak demektir (Bauman, 2006: 109).

Bu genel eleştiriler bağlamında düşünüldüğünde, kanaatimizce yoksulluk kültürü kuramının en problemlili tarafı, söz konusu kültürde yaşamakta oldukları varsayılan yoksul bireyler için sıralanan; davranış kalıpları, tüketim ilişkileri, çevre ile ilişkiler ve yaşadıkları mekan gibi faktörlerin tek tipleştirici yapısıyla ilgilidir. Kurama bu sınırlayıcı perspektiften bakmak, bu konuda araştırma yaparken yoksullukla ilgili diğer ön koşulların yanında sadece gecekondu mahallelerinde yaşayan genellikle suçlu, (kadınlar için) annelik duygusu olmayan, cinsiyeti karıştıran, içgüdüyü kontrol edemeyen, yarını düşünmeyip tevekkül eden, alkol kullanımına yatkınlığı olan bireylerin yoksulluk kültürü içinde yaşadığı gibi yanlış bir algılamaya sebep olabilme ihtimalini taşır.

Ancak yoksul bireylerin bu tür özelliklerin olmaması, onların belirli bir ortak kültür var etmediği anlamına da gelmemelidir. Kültürü, yaşadıkları ortamı benzer biçimde algılayan insanların oluşturduğu belirli bir yaşam biçimine verilen isim olarak değerlendirdiğimizde, sosyolojik olarak benzer yaşam standartlarını paylaşan yoksul bireylerin ortak kültürel kalıplara sahip olmaları neredeyse kaçınılmaz bir durumdur. Ancak söz konusu kültürel durumun ortaya çıkması için herhangi bir özgül çalışmada ortaya çıkan öğelerin şart koşulması veya değişmez doğrular olarak görülmesi, konunun indirgenmesine sebep olurken bu konuda çalışacak başka araştırmacıların muhayyilesini olumsuz yönde etkileyici rol oynayabilir. Dolayısıyla bu kuramın genel bir prototip olarak görülmesi yoksulluk kültürü ile ilgili yapılan araştırmalar için kanaatimizce daha faydalı olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

METODOLOJİ

Çalışmanın ikinci bölümü olan metodoloji bölümünde, sosyolojide uygulamalı çalışmalarda kabul gören ilkeler ve veri analiz tekniklerine bağlı kalınmak suretiyle, teorik olarak ele alınıp farklı boyutları ile betimlenmeye çalışılan yoksulluk olgusunun görünen kısmına yönelik bir araştırma yer almaktadır. Bu bölümde toplumda somut bir biçimde gözlemlenebilen yoksulluk olgusu ile ilgili alan araştırmasının amacı, evreni, sınırlılıkları, tipi ve tekniğinin yanı sıra uygulamada kullanılan görüşme cetvelinin soruları incelenecektir.

2.1. Araştırmanın Amacı

Bilindiği gibi yoksulluk hem olgu hem de sorun boyutuyla, temel meselesi toplumsal düzen olan sosyolojinin ilgilendiği önemli konulardan bir tanesidir. Geçmiş çok eskilere dayanan bu sorunun, günümüzde daha fazla problem teşkil eder hale geldiği söylenebilir. Hızlı bir biçimde artan refah seviyesine ve uluslar arası etkin yardım programlarına rağmen dünyada her gün maddi kaynaklarının yetersizliğinden dolayı birçok temel haktan mahrum kalan, temel gıda gereksinimini toplumun diğer kesiminin atıkları ile karşılamaya çalışan ve hatta açlıktan ölen insanların olması, konunu önemini ortaya koyan başlıca gerekçelerdir.

Bu çalışma ise temelde yoksulluğun toplumsal görünümlerinden bir kesit sunmayı ve yoksulların genel durumunu betimlemeyi hedeflemekle birlikte toplumda somut olarak gözlemlenebilir göstergeleri olan yoksulluğu yoksulların dili ile anlama kaygısı taşımaktadır. Diğer yandan maddi kaynaklardan yoksunluğun ne gibi sorunları beraberinde getirdiği ile yoksul bireylerin maddi problemler dışında duydukları rahatsızlıkların tespiti, yakın çevreleri ile ilişkileri, dışlanma boyutları ve bütünde ortak bir yaşam kültürüne sahip olup olmadıkları bu çalışmada önemsenen başlıca konular arasında sıralanabilir.

Yoksulluk kültürü kuramında baz alınan ana öğelerin araştırmamızdan elde edilen bulgularla karşılaştırılması ise bu çalışmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır.

2.2. Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evreni, Türkiye'nin önemli büyük şehirlerinden biri olan Konya'dır. Diğer bütün büyük şehirler gibi "büyükşehir" olmanın getirdiği çoğu problemle yüzleşmek durumunda kalan Konya varlık gösteren problemlerden birisi de yoksulluktur. Her ne kadar Konya, çok sayıda hayır derneği ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyet gösterdiği, bununla birlikte yoksullarla bireysel yardımlaşmanın yoğun yaşandığı kentlerimizden birisi olsa da yoksulluk problemi kentin belirli kesimlerinde kendisini oldukça şiddetli hissettirmektedir.

Araştırma evreni olarak Konya ilinin seçilmesi ise daha önce de belirttiğimiz gibi kentte yoksullarla yardımlaşma olgusunun oldukça hissedilir biçimde var olması ile yakından ilgilidir. Neredeyse "sivil toplum kuruluşları cenneti" olarak tabir edebileceğimiz Konya'da söz konusu sivil toplum kuruluşlarının birçoğu yoksullara yardım amacı taşımaktadır. Dolayısıyla, yardım alan yoksullar ile yapılması planlanan alan araştırmamızın yerleşik bir yardım kültürüne sahip olan Konya ilinde uygulanması kanaatimizce anlamlı olacaktır. Bu doğrultuda araştırmanın evreni Konya merkezindeki üç büyük ilçe olan Meram, Karatay ve Selçuklu ilçelerindeki mahalleler olarak belirlenmiştir.

2.3. Sınırlılıklar

Bilindiği gibi yoksulluk oldukça kapsamlı ve karmaşık bir sorundur. Sosyolojik olarak toplumdaki diğer olgularla etkileşim içinde olan yoksulluk olgusunun analiz edilmesinde sınırlılıkların belirlenmesi sorulan sorulara doğru cevaplar alınabilmesi açısından büyük önem taşır.

Bu araştırmada yoğunlaşılması beklenen sınırlılıklar ise aşağıdaki gibidir.

—Yoksulluğu tanımlamada gelir en belirleyici faktörlerden birisidir. Bu bağlamda yoksulluk çalışmalarının alt gelir grupları ile yapılması, normal bir durumdur. Bu çalışma ise Konya ilinde yaşayan ve belediye, valilik ve dernekler gibi kuruluşlardan düzenli yardım alan yoksullarla sınırlandırılmıştır.

—Çalışmada adreslerini temin ettiğimiz yoksul hanelerde yaşayan kişilerin cinsiyetlerinden ve yaşlarından ziyade hanedeki sorumlulukları bağlamında önem

taşıdıklarını düşündüğümüz kişilerle; hane reisleri veya eşleri ile onlar olmadığı takdirde de hane ile ilgili sorulara cevap verebilecek kişilerle görüşülmüştür.

—Konya ilinde yaşayan ve yardım almakta olan yoksulların kendileri ve haneleri ile ilgili olarak hane gelirlerine, maddi imkânlarına, yaşadıkları mekanın özelliklerine dair soruların yanı sıra yaşadıkları hayatla ilgili memnuniyet tutumları, geleceğe dair umutları, yoksulluğa bakış açıları ve dışlanma boyutları değerlendirilecektir. Ayrıca, sorulan sorulara verilen cevaplar yoksulluk kültürü tezindeki temel kriterlerle karşılaştırılarak son olarak idame ettirdikleri yaşam tarzının ne olduğuna ilişkin tespitlerde bulunulacaktır.

2.4. Araştırmanın Tipi ve Tekniği

Bu araştırma yoksulluk ve yoksulluğun işaret ettiği yaşam tarzının tespitine ve betimlenmesine yönelik bir çalışmadır. Araştırmada yoksulların yaşayış tarzları, maddi ve manevi dünyalarının betimlenmesi önemsenmiştir. Bu tespitlerde bulunabilmek için yaşam tarzları ve yoksulluk ve diğer genel dünya görüşleri ile ilgili bakış açıları, oluşturduğumuz görüşme cetveli yardımıyla belirlenmeye çalışılacaktır. Dolayısıyla bu araştırma olgular arası ilişkileri gösterme amacıyla olan betimleyici bir araştırmadır.

Araştırmanın tekniği ise görüşme cetveli olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda yoksul bireylere yöneltilen sorular, görüşmeci tarafından sorularak cevap kâğıdına geçirilmiştir. Alan araştırmasından elde edilen veriler SPSS paket programı ile analiz edilmiştir.

2.5. Örneklem Tekniği Tasarımı

Araştırmanın örnekleme, Konya ilinde yaşayan, resmi kurumlar ve hayır derneklerinden düzenli yardım alan yoksul bireylerden oluşmaktadır. Bu doğrultuda resmi kurumların yanı sıra sivil toplum kuruluşu olarak faaliyet gösteren ve yoksullara yardım amacı taşıyan derneklerle görüşülmüş, ellerindeki adres ve dökümanlar dahilinde, Konya’da yaşayan ve yardım alan yoksulların toplam sayısının yaklaşık 30.000 civarında olduğu tespit edilmiştir.

Tesadüfi örneklem tekniğinin kullanıldığı bu araştırmada, yoksulların Meram, Selçuklu ve Karatay ilçelerindeki dağılımları da önemsenerek toplamda 1080 kişi ile

görüşülmesi ve bu doğrultuda yoksulluk ile yoksul haneler hakkında bilgi alınması hedeflenmiştir.

2.6. Görüşme Cetvelinin Özellikleri

Bu çalışmanın alan araştırması kısmında kullanılan görüşme cetveli, yoksulluk ile ilgili olarak daha önceden yapılmış araştırmalarda kullanılan ölçeklerden esinlenerek oluşturulmuştur. İlk bölümde yer alan ve hane üyeleri ile ilgili genel bilgileri şematik olarak gösteren sorular, Kurşuncu'nun 2006 yılında yayımlanan, yüksek lisans tezi kapsamında hazırladığı kentsel yoksulluk araştırmasında kullanılan soru formundan faydalanılarak oluşturulmuştur. Yararlanılan diğer bir ölçek ise Türkdoğan'ın teorik kısımda da değindiğimiz yoksulluk kültürü ile ilgili olarak gecekondular üzerine yaptığı araştırmada kullandığı soru formudur. Bu soru formundan, yoksulluk kültürünün varlığını ölçmeye yarayan sorulardan bazılarının alan araştırmamızda kullanılması uygun görülmüştür. Evin durumu, yaşanan dış mekândan memnuniyet, fiziksel ve ruhsal sağlık durumu ile sosyal dışlanma boyutlarının ölçüldüğü sorular ise Levitas ve diğerleri tarafından 1999 yılında İngiltere'de yapılmış olan "Milenyum Yoksulluğu ve Sosyal Dışlanma" adlı araştırmada yer alan sorulardan faydalanılarak oluşturulmuştur.

Toplam 48 soru kullandığımız görüşme cetveli genel olarak iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde görüşülen kişinin kendisi ve yaşadığı hanedeki diğer aile üyeleri ile ilgili bilgilere ulaşmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda öncelikle görüşülen kişinin hane reisine yakınlığı, mesleği, aylık geliri, hanede yaşayan kişi sayısı ve hanenin toplam aylık gelirinin yanı sıra hanede yaşayan anne baba ve çocuklarla ilgili demografik bilgiler ile eğitim, çalışma ve sosyal güvenlik durumlarına dair bilgiler sorulmuştur.

Diğer bölüm ise yoksullukla ilgili soruları içermektedir. Bu bağlamda örnekleme (çalışmayanların) çalışmama nedeni, herhangi bir ek gelirinin olup olmadığı, varsa da nereden elde edildiği ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Bu soruları aylık harcama, aylık gider, giderleri ödeyebilme gücü, istenilen hayat için asgari ihtiyaç duyulan paranın miktarı gibi görüşülen kişilerin maddi imkânlarına yönelik sorular izlemektedir.

Daha sonra örneklemin ekonomik sıkıntı yaşaması halinde başvuracağı kişileri ya da yerleri derecelendirmesi istenmiştir. Bu sorunun arından kredi kart ve görüşülen kişinin borçlu olma durumu ile ilgili sorular sorulmuştur.

Oturulan mekân ve sahip olunan eşyalarla ilgili sorulardan sonra örneklemin yakın geçmişteki yaşantısı ile ilgili genel görüşlerini ve yine yakın geleceğe dair umutlarını, ruhsal ve fiziksel sağlık durumlarını, yakın çevre ile ilişkilerini, dışlanma boyutlarını, şahıslardan yardım alma sıklıklarını ölçen sorular sorulmuştur. Bu soruları, yoksulların genel dünya görüşlerini öğrenmemizi sağlayan sorular izlemektedir. Son olarak ise yoksulların kendi bakış açılarından toplumda yoksulluk ile ilgili yaygın görüşlerle ilgili düşüncelerini öğrenmeyi amaçladığımız yargılar dizisi 5’li likert ölçeğine uyarlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARININ ANALİZİ

Bu çalışmanın üçüncü bölümü, yoksul bireylerle görüşülerek elde edilen bilgilerin istatistik analiz sonuçlarından ve bu sonuçlarla ilgili yorumlardan oluşmaktadır. Örneklemi oluşturan yoksul bireylerin demografik özellikleri, sosyo-ekonomik durumları ve genel olarak yoksulluk ile ilgili bakış açıları gibi değişkenlere ilişkin bilgiler frekans tabloları ile gösterilmiştir. Değişkenler arasında yapılan analizlerin bilgileri ve bu analizlerle ilgili yorumlar da tabloların altında verilmiştir.

Tablo 3.1. Görüşülen Kişi Dağılımı

	N	%
Hane Reisi	297	27,5
Eşi	668	61,9
Diğer	115	10,6
Toplam	1080	100,0

Görüşülen kişilerin hane içindeki sorumluluğunu baz alarak kategorileştirdiğimiz bu soru ile ilgili olarak alan araştırmamıza katılan toplamda 1080 kişinin dağılımına bakıldığında, %27,5 oranı ile 297 kişinin hane reisi olduğu görülmektedir. Görüşülen kişiler, %61,9 oranıyla hane reislerinin eşleridir. Alan araştırmasının uygulandığı zaman diliminde hane reislerinin büyük çoğunluğunun çalışıyor olmalarından dolayı çoğunlukla eşlerle görüşülmüştür. Eşlerin de evde olmadığı durumlarda alan araştırmasının sorularına cevap verebilecek durumda olan çocukların bilgilerinden yararlanılmıştır. “Diğer” olarak ifade edilen bu katılımcıların oranı %10,6 ile 115 kişiden oluşmaktadır.

Tablo 3.2. Görüşülen Kişi Meslek Dağılımı

	N	%
Çalışmıyor	67	6,2
Ev hanımı	784	72,6
Serbest Meslek	92	8,5
İşçi (fabrika, tekstil, inşaat, temizlik, vb..)	59	5,5
Emekli	33	3,1
Öğrenci	27	2,5
Diğer	18	1,7
Toplam	1080	100,0

Örneklem grubunun meslek durumuna bakıldığında görüşülen kişilerin büyük çoğunluğunun hane reisinin eşi olduğu görülmektedir. Eşlerin ise büyük çoğunluğu ev hanımıdır. Oranı, 784 kişi ile %72,6'lık dilimi oluşturmaktadır. %15,7'si ise kendisini, fabrika, inşaat, tekstil ve temizlik gibi alanlarda işçi olarak tanımlamıştır. Katılımcıların %5,6'sı herhangi bir meslek grubundan emekli olmuş kişileri ve öğrencileri kapsamaktadır. Son olarak %1,7 oranı, diğer meslek gruplarında olduklarını ifade etmiştir.

Tablo 3.3. Görüşülen Kişilerin Aylık Gelir Dağılımları

	N	%	Gçr %
<250 TL	45	4,2	17,5
250–499 TL	76	7	29,6
500–749 TL	101	9,4	39,3
750–1000 TL	26	2,4	10,1
1000 TL ve üstü	9	0,8	3,5
Toplam	257	23,8	100,0
Cevapsız	823	76,2	
Genel Toplam	1080	100	

Tablo 3.4. Görüşülen Kişilerin Aylık Gelir Dağılım Ortalaması

	N	Ortalama	St. Sapma
Aylık gelir	257	471,16 TL	235,698

Görüşülen kişilerin kendi aylık gelir dağılımlarını öğrenmek için sordüğümüz bu soruda anket üzerinde herhangi bir grupta yapılmamış ve görüşülen kişilerin kendi ortalama gelirlerinin yazılması istenmiştir. Tablodaki kategori ise anket formuna yazılan ortalama gelirlerden yola çıkılarak sonradan SPSS programı yardımı ile oluşturulmuştur. Görüşülen kişilerin aylık gelir dağılımına baktığımızda, 1080 kişinin 257'sinin kendi aylık geliri olduğu görülmektedir. Kendi aylık geliri olan 257 kişinin %39,3'ü 500-749 TL arasında gelire sahipken, %29,6'i 250-499 TL arasında aylık gelir almakta olduğunu belirtmiştir. 1000 TL ve üstü gelire sadece %3,5 oranı sahiptir. 45 kişi ise %17,5 oranı ile 250 TL'den az aylık almaktadır. Görüşülen kişilerin kendi aylık gelirlerinin ortalamasına bakıldığında ise ayda ortalama 471,16 TL aylık aldıkları görülmektedir. Genel olarak düşünüldüğünde aylık geliri olanların büyük çoğunluğunun alt gelir grubuna dâhil olduğu söylenebilir.

Tablo 3.5. Hanede Yaşayan Kişi Sayısı

	N	%
Tek kişi	32	3.0
İki kişi	99	9.2
Üç kişi	157	14.5
Dört kişi	281	26.0
Beş kişi	256	23.7
Altı kişi ve üstü	255	23.6
Toplam	1080	100.0

Aynı hanede birlikte yaşadığı kişi sayısını öğrenmek için örnekleme sorulan bu soruya verilen cevaplara göre, katılımcıların %3'ü kendi başına yaşamakta iken, %9,2'si iki kişi ve %14,5'i üç kişi olarak aynı haneyi paylaşmaktadır. Aynı hanede dört kişi yaşayanların oranı %26, beş kişi yaşayanların oranı %23,7'lik dilime karşılık gelmektedir. Katılımcıların %23,6'sı ise altı kişi ve altıdan fazla kişi ile aynı evde yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla 1080 kişiden oluşan örneklemin

büyük çoğunluğu (792 kişi %73,3) dört ve dörtten fazla kişi ile aynı hanede yaşamaktadır.

Tablo 3.6. Hanede Çalışan Kişi Sayısı

	N	%
Çalışan yok	259	24.0
Bir kişi	679	62.9
İki kişi	127	11.8
Üç ve üstü	15	1.4
Toplam	1080	100.0

Örneklemin büyük çoğunluğunun evinde sadece bir kişi herhangi bir işte çalışmaktadır. 1080 katılımcıdan 678 kişi %62,8 oranı ile bu cevabı verirken %13,2'sinin ikamet ettiği hanede iki ve ikiden fazla kişinin çalıştığı görülmektedir. %24,1 katılımcı ise hanesinde hiç kimsenin çalışmadığını ifade etmiştir.

Tablo 3.7. Hanenin Toplam Aylık Geliri

	N	%	Gçr %
<250 TL	167	15,5	15,7
250-499 TL	342	31,7	32,2
500-749 TL	408	37,8	38,4
750-999 TL(alt gelir)	78	7,2	7,3
1000 TL ve üstü (orta alt gelir)	68	6,3	6,4
Toplam	1063	98,4	100,0
Cevapsız	17	1,6	
Genel Toplam	1080	100,0	

Tablo 3.8. Hanenin Aylık Toplam Gelir Ortalaması

	N	Ortalama	St. Sapma
Aylık toplam gelir	1063	483, 29 TL	252,503

Görüşülen kişilerin hanelerinin ortalama gelir dağılımlarını öğrenmek için sorduğumuz bu soru, anket formunda gruplama yapılmadan sorulmuştur. Daha sonra hane gelir gruplarına göre kategorileştirilen rakamlar yine SPSS programı yardımı ile

daha sonradan oluşturulmuştur. Görüşülen kişilere hanelerinin aylık geliri sorulurken her türlü ek geliri göz önünde bulundurularak cevap vermeleri istenmiştir. Verilen cevaplarda toplam 1063 kişiden %38,4'ü (408 kişi) aylık hane gelirlerinin 500 TL ile 750TL arasında olduğunu ifade etmiştir. Yoksul hanelerin diğer büyük çoğunluğu olan %32,2'si (342 kişi) ise 250 ile 500 TL aylık hane gelirine sahiptir. Hanelerin ortalama geliri, aylık 483,29 TL'dir. Genel olarak bakıldığında hanelerin %13,7'sinin 750 TL ve üzeri aylık hane gelirine sahip olduğu görülmektedir. Örneklemin büyük çoğunluğu ise alt gelir grubuna dâhildir ve %86,3 oranı ile aylık 750 TL'den az hane geliri elde etmektedir. TÜİK'nun 2007 yılı yoksulluk çalışması verilerinden hareketle dört kişilik bir hanenin aylık açlık sınırının 237 TL, yoksulluk sınırının 619 TL olmasından yola çıkarak örneklemin hemen hemen %86'sının yoksulluk sınırı altında gelire sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 3.9. ve Tablo 3.10. Hanede Yaşayanların Yaş Dağılımları

Tablo 3.9. Hanede Yaşayanların Yaş Dağılımları

	Hane reisi			Eşi			1.çocuk		
	N	%	Gçr %	N	%	Gçr %	N	%	Gçr %
18 yaş ve altı				2	.2	.2	527	48.8	59.5
18-30	122	11.3	12.4	178	16.5	20.4	283	26.2	32.0
30-40	292	27.0	29.6	317	29.4	36.4	60	5.6	6.8
40-50	268	24.8	27.2	225	20.8	25.8	11	1.0	1.2
50-60	155	14.4	15.7	88	8.1	10.1	3	.3	.3
60 ve üstü	148	13.7	15.0	61	5.6	7.0	1	.1	.1
Toplam	985	91.2	100.0	871	80.6	100.0	885	81.9	100.0
Cevapsız	95	8.8		209	19.4		195	18.1	
Genel Toplam	1080	100.0		1080	100.0		1080	100.0	

Örneklemi oluşturan 1081 kişiden 985'i hane reisidir ya da hane reisi ile yaşamaktadır. Hane reislerinin yaş ortalamasına bakıldığında 30-40 yaş grubunda olanların oranı %29,6'dır. Bu oranı %27,2 ile 40-50 yaş grubu izlemektedir. 50 yaş ve üstü yaş grubunda olanların oranı %30,7 dur. 18 yaş ve altı yaş grubunda olanlar 122 kişi ile %12,4 oranına karşılık gelmektedir. Eşlerin yaş grubu dağılımlarına

bakıldığında ise çoğunluğun 30-50 yaş grubunda olduğu görülmektedir. 178 kişinin yaşı 18-30 arasındadır ve oranı %20,4'tür. İlk çocukların çoğunluğu 18 veya 18 yaşın altındadır, oranı ise %59,5'tir. Bu oranı, 18-30 yaş aralığında olanlar izlemektedir ve oranı%32'dir. İlk çocukların çok az bir kısmı 30 ve üstü yaş grubuna dâhildir. Oranı ise %8,4'tür.

Tablo 3.10. Hanede Yaşayanların Yaş Dağılımları

	2. çocuk			3. çocuk			4. çocuk			5. çocuk		
	N	%	Gçr %	N	%	Gçr %	N	%	Gçr %	N	%	Gçr%
18 yaş ve altı	544	50.4	76.7	362	33.5	83.4	166	15.4	84.3	65	6.0	90.3
18-30	137	12.7	19.3	64	5.9	14.7	29	2.7	14.7	6	.6	8.3
30-40	23	2.1	3.2	8	.7	1.8	2	.2	1.0	1	.1	1.4
40-50	4	.4	.6	1	.1	.2						
50-60												
60 ve üstü	1	.1	.1									
Toplam	709	65.6	100.0	434	40.2	100.0	197	18.2	100.0	72	6.7	100.0
Cevapsız	371	34.4		646	59.8		883	81.8		1008	93.3	
Genel Toplam	1080	100.0		1080	100.0		1080	100.0		1080	100.0	

İkinci çocukların yaş ortalamalarına bakıldığında 18 yaş ve altı yaş grubunda olanların oranı %76,7'dir. 18-40 yaş arasında olanların oranı ise %22,5'tir. 40 yaşından daha büyük olanlar ise 5 kişi ile %7 oranına tekabül etmektedir. Üçüncü çocukların yaş ortalamasında %83,4'ün yine 18 yaş ve altı yaş grubunda olduğu görülmektedir. Dördüncü çocukların 166'sı %84,3 oranı ile 18 yaş ve altı yaş grubuna dâhildir. Beşinci çocuklarda da durum çok farklı değildir ve yine yaş ortalaması 18 yaş ve altı yaş grubunda olanlar %90,3 oranı ile çoğunluğu oluşturmaktadır. Toplamda ise 72 ailenin beşinci çocuğa sahip olması söz konusudur. Örneklemin hane yaş dağılımlarına baktığımızda genel olarak hane reisleri ve eşlerinin büyük çoğunluğunun 30 ve 40 yaş arasında, çocukların ise 18 yaş ve altı yaş grubunda olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 3.11. ve Tablo 3.12. Hanede Yaşayanların Cinsiyet Dağılımları**Tablo 3.11. Hanede Yaşayanların Cinsiyet Dağılımları**

	Hane reisi			Eşi			1.çocuk		
	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%
Kadın	165	15.3	16.8	846	78.3	97.1	416	38.5	47.0
Erkek	820	75.9	83.2	25	2.3	2.9	469	43.4	53.0
Toplam	985	91.2	100.0	871	80.6	100.0	885	81.9	100.0
Cevapsız	95	8.8		209	19.4		195	18.1	
Genel Toplam	1080	100.0		1080	100.0		1080	100.0	

Hane reislerinin cinsiyet dağılımına bakıldığında katılımcılar arasından 165 kadının kendisini hane reisi olarak ifade ettiği görülmektedir. Oranı, %16,8’dir. Hane reislerinin geri kalan kısmı yani %83,2’si erkektir. Eşlerin %97,1’i kadındır. Yine örneklemi oluşturan kişiler tarafından eşlerin %2,9’unun erkek olduğu ifade edilmiştir. İlk çocukların cinsiyet oranları birbirlerine yakındır, erkekler %53’ü oluştururken kadınların oranı %47’dir.

Tablo 3.12. Hanede Yaşayanların Cinsiyet Dağılımları

	2. çocuk			3. çocuk			4. çocuk			5. çocuk		
	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%
Kadın	336	31.1	47.4	217	20.1	50.0	89	8.2	45.2	35	3.2	48.6
Erkek	373	34.5	52.6	217	20.1	50.0	108	10.0	54.8	37	3.4	51.4
Toplam	709	65.6	100.0	434	40.2	100.0	197	18.2	100.0	72	6.7	100.0
Cevapsız	371	34.4		646	59.8		883	81.8		1008	93.3	
Genel Toplam	1080	100.0		1080	100.0		1080	100.0		1080	100.0	

İkinci çocukların % 52,6’sı erkek, geri kalan % 47,4’ü kadındır. Üçüncü çocukların cinsiyet dağılımlarında kadın ve erkek oranları eşittir. Dördüncü çocukların %54,8’i erkek, %45,2’si kadındır. Son olarak beşinci çocuklarda yine erkeklerin oranı kız çocuklarına nazaran daha fazladır. Dağılımı ise “%51,4 erkek, % 48,6 kadın” şeklindedir. Ankete katılanların hanelerindeki çocuk oranlarına baktığımızda genel olarak erkek çocukların oranının daha fazla olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 3.13. ve Tablo 3.14. Hanede Yaşayanların Medeni Durumu**Tablo 3.13. Hanede Yaşayanların Medeni Durumu**

	Hane reisi			Eşi			1.çocuk		
	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%
Bekar	16	1.5	1.6				765	70.8	86.4
Evli	816	75.6	82.8	839	77.7	96.3	79	7.3	8.9
Eşi vefat etti	93	8.6	9.4	15	1.4	1.7	1	.1	.1
Boşandı	60	5.6	6.1	17	1.6	2.0	40	3.7	4.5
Toplam	985	91.2	100.0	871	80.6	100.0	885	81.9	100.0
Cevapsız	95	8.8		209	19.4		195	18.1	
Genel Toplam	1080	100.0		1080	100.0		1080	100.0	

Hane reislerinin medeni durum dağılımlarında evli hane reislerinin oranı 816 kişi ile %82,8'dir. Hane reislerinin %9,4'ü eşinin vefat ettiğini belirtmiştir. %6,1'i ise boşanmıştır. Görüşülen kişilerden en az oranı %1,6 ile bekârlar oluşturmaktadır. Eşlerin medeni durum dağılımında %96,3'ün evli olduğu, %1,7'sinin eşinin vefat ettiği, %2'sinin de boşandığı ifade edilmiştir. İlk çocukların büyük kısmı bekârdır. Oranı ise 765 kişi ile %86,4'e karşılık gelmektedir. 885 ilk çocuğun 79'u %8,9 oranı ile evli, 40'ı %4,5 oranı ile boşanmış olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 3.14. Hanede Yaşayanların Medeni Durumu

	2. çocuk			3. çocuk			4. çocuk			5. çocuk		
	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%
Bekar	659	61.0	92.9	410	38.0	94.5	188	17.4	95.4	69	6.4	95.8
Evli	44	4.1	6.2	20	1.9	4.6	7	.6	3.6	3	.3	4.2
Boşandı	6	.6	.8	4	.4	.9	2	.2	1.0			
Toplam	709	65.6	100.0	434	40.2	100.0	197	18.2	100.0	72	6.7	100.0
Cevapsız	371	34.4		646	59.8		883	81.8		1008	93.3	
Genel Toplam	1080	100.0		1080	100.0		1080	100.0		1080	100.0	

İkinci çocukların %92,9'u bekâr, %4,6'sı evli, %04'ü boşanmıştır. Üçüncü çocukların da büyük çoğunluğu bekârdır ve oranı; %94,5'tir. Üçüncü çocukların

%4,6'sının evli, %0,9'unun boşanmış olduğu görülmektedir. Dördüncü çocuklarda yine en büyük oranı %95,4 ile bekârlar oluşturmaktadır. Evliler %3,6 oranında iken dördüncü çocukların %1'inin boşandığı görülmektedir. Beşinci çocuklarda da medeni durum, diğer çocuklara paralel biçimde seyretmiştir. Yine büyük çoğunluk %95,8 oranı ile bekâr, %4,2'si evlidir. Oranlar doğrultusunda çocukların büyük bölümünün bekâr olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 3.15. ve Tablo 3.16. Hanede Yaşayanların Doğum Yeri Dağılımları

Tablo 3.15. Hanede Yaşayanların Doğum Yeri Dağılımları

	Hane reisi			Eşi			1.çocuk		
	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%
Konya	807	74.7	81.9	712	65.9	81.7	786	72.8	88.8
Diğer	178	16.5	18.1	159	14.7	18.3	99	9.2	11.2
Toplam	985	91.2	100.0	871	80.6	100.0	885	81.9	100.0
Cevapsız	95	8.8		209	19.4		195	18.1	
Genel Toplam	1080	100.0		1080	100.0		1080	100.0	

Örnekleme yer alan hane reislerinin büyük çoğunluğu Konya doğumludur. Oranı, 807 kişi ile %81,9'dur. %18,1'i ise farklı yerlerde doğmuştur. Eşlerin %81,7'sinin doğum yeri Konya'dır. İlk çocukların çoğunluğu yine Konyalıdır. Oranı ise %88,8'dir.

Tablo 3.16. Hanede Yaşayanların Doğum Yeri Dağılımları

	2. çocuk			3. çocuk			4. çocuk			5. çocuk		
	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%
Konya	639	59.2	90.1	385	35.6	88.7	170	15.7	86.3	58	5.4	80.6
Diğer	70	6.5	9.9	49	4.5	11.3	27	2.5	13.7	14	1.3	19.4
Toplam	709	65.6	100.0	434	40.2	100.0	197	18.2	100.0	72	6.7	100.0
Cevapsız	371	34.4		646	59.8		883	81.8		1008	93.3	
Genel Toplam	1080	100.0		1080	100.0		1080	100.0		1080	100.0	

İkinci çocukların doğum yerlerine bakıldığında çoğunluğun Konya'da doğduğunu söyleyebiliriz. Oranı ise 639 kişi ile %90,1'dir. Üçüncü, dördüncü ve beşinci çocuklarda da durum paraleldir. Sırası ile üçüncü çocukların %88,7'si, dördüncü

çocukların %86,3'ü ve son olarak beşinci çocukların %80,6'sı Konya ilinde doğmuştur. Geri kalanların ise başka yerlerde doğdukları görülmektedir.

Tablo 3.17. ve Tablo 3.18. Hanede Yaşayanların Eğitim Durumu Dağılımları

Tablo 3.17. Hanede Yaşayanların Eğitim Durumu Dağılımları

	Hane reisi			Eşi			1.çocuk		
	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%
Okuryazar değil	121	11,2	12,3	199	18,4	22,8	26	2,4	2,9
Okuryazar	75	6,9	7,6	68	6,3	7,8	14	1,3	1,6
Okul çağında değil							99	9,2	11,2
İlköğretime devam				3	,3	,3	299	27,7	33,8
Liseye devam							67	6,2	7,6
Ünv/Yük.Okula Dev.				1	,1	,1	34	3,1	3,8
İlkokul mezunu	658	60,9	66,8	554	51,3	63,6	170	15,7	19,2
Ortaokul mezunu	67	6,2	6,8	28	2,6	3,2	110	10,2	12,4
Lise mezunu	55	5,1	5,6	15	1,4	1,7	57	5,3	6,4
Ünv/Yük. Okul Mez.	9	,8	,9	3	,3	,3	9	,8	1,0
Toplam	985	91,2	100,0	871	80,6	100,0	885	81,9	100,0

Görüşülen kişilerden ya da aynı evde yaşadıkları bireylerden hane reisi olanların eğitim durumlarına bakıldığında, 658 kişi %66,8 oranı ile ilkokul mezunu, 67 kişi %6,8 oranı ile ortaokul mezunu, 55 kişi de %5,6 oranı ile lise mezunudur. Üniversite mezunlarının oranı oldukça düşüktür. 985 hane reisinden sadece 9'u üniversite ya da herhangi bir yüksek öğrenim kurumundan mezun olduğunu ifade etmiştir. Hane reislerinin %12,3'ü okuryazar değilken, %7,6'sının okuryazar olduğu görülmektedir. Eşlerde de yine ilkokuldan mezun olanların oranı çoğunluğu oluşturmaktadır. Toplamda 871 eşin 554'ü %63,6 oranı ile ilkokul mezunudur. Eşlerde, hane reislerine nazaran okuryazar olmama oranı fazladır ve eşlerin %22,8'i ilkokul mezunudur. Ortaokul, lise ve üniversite mezunlarının oranları da bir hayli düşüktür. 28 kişi %3,2 oranı ile ortaokul, 15 kişi %1,7 oranı ile lise ve 3 kişi %0,3 oranı ile üniversite mezunudur. İlk çocukların çoğunluğu olan %33,8'i ilköğretime devam ederken bu oranı %19,2 ile ilkokul mezunları takip etmektedir. Ortaokul mezunları ise 110 kişi ile %12,4 oranındadır. Okul çağında olmayanlar ise ilk çocukların %11,2'sini oluşturur. Okuryazar olmayanların ve sadece okuma yazma bilenlerin

sayısı %4,5 iken lise ve üniversite mezunlarının oranı ise %7,4'tür. Örneklemi oluşturan kişilerin hanelerinde yaşayan kişilerle ilgili olarak hane reisleri ve eşlerin genellikle ilköğretim mezunu olduğunu, ilk çocukların ise büyük oranda ilköğretime devam ettiğini söyleyebiliriz.

Tablo 3.18. Hanede Yaşayanların Eğitim Durumu Dağılımları

	2. çocuk			3. çocuk			4. çocuk		
	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%
Okuryazar değil	15	1,4	2,1	9	,8	2,1	7	,6	3,6
Okuryazar	9	,8	1,3	2	,2	,5			
Okul çağında değil	119	11,0	16,8	117	10,8	27,0	66	6,1	33,5
İlköğretime devam ediyor	310	28,7	43,7	205	19,0	47,2	86	8,0	43,7
Liseye devam ediyor	54	5,0	7,6	22	2,0	5,1	3	,3	1,5
Ünv/Yük. Ok. Devam	10	,9	1,4	7	,6	1,6	4	,4	2,0
İlkokul mezunu	82	7,6	11,6	38	3,5	8,8	12	1,1	6,1
Ortaokul mezunu	81	7,5	11,4	27	2,5	6,2	10	,9	5,1
Lise mezunu	24	2,2	3,4	7	,6	1,6	9	,8	4,6
Ünv/Yük. Okul Mezunu	5	,5	,7						
Toplam	709	65,6	100,0	434	40,2	100,0	197	18,2	100,0

Görüşülen kişilerin hanelerinde yaşayan toplam 709 ikinci çocuktan ilköğretime devam edenler, 310 kişi ve %43,7 oranı ile çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu oranı %16,8 ile okul çağında olmayanlar izlemektedir. İlkokul ve ortaokul mezunlarının oranları birbirine yakındır. Oranları sırası ile %11,6 ile %11,4'dir. Sadece okuryazar olanların ve olmayanların oranları %3,4 iken lise ve üniversite ya da yüksek okula devam edenlerin oranı %9'dur ve sadece 5 kişi yüksek okul ya da üniversite mezunudur. 434 üçüncü çocuktan 205'i %47,2 oranı ile ilköğretime, %5,1'i liseye, %1,6'sı da üniversite veya yüksekokula devam etmektedir. 117 çocuk %27 oranı ile henüz okul çağında değildir. İlkokul, ortaokul ve liseden mezun olanların oranı sırası ile: %8,8, %6,2 ve %1,6'dır. Okuryazar olanların ve olmayanların oranı %2,6'dır. Dördüncü çocuklarda da en yüksek oran ilköğretime devam etmektedir. Oranı ise 86 kişi ile %43,7'dir. Toplam sayısı 197 olan dördüncü çocukların 66'sı %33,5'i okul çağında değildir. Liseye ve üniversite ya da yüksekokula devam edenlerin oranları

toplamı %3,5'tir. İlkokul, ortaokul ve lise mezunlarının oranları sırası ile: %6,1, %5,1 ve %4,6'dır. Sayısı 72 olan beşinci çocukların %41,7'si okul çağında değildir. İlköğretime devam edenlerin oranı ise %36,1'dir. %6,9'u liseye, %1,4'ü üniversiteye devam ederken %6,9'u ilkokul, %5,6'sı ortaokul, %1,4'ü de lise mezunudur. Son olarak oranlar ışığında, örnekleme yar alan 1080 yoksul hanede yaşayan ve yaşları genellikle 18 yaş ve altında olan 2225 çocuğun büyük çoğunluğunun 1133 kişi ve %51 oranı ile ilköğretime, lise veya üniversiteye devam ettiğini söyleyebiliriz. 651 kişi ise ilkokul, ortaokul veya liseden herhangi birini bitirmiştir. Oranı ise %29,3'dir. Görüldüğü üzere yoksul ailelerin çocuklarının okula gitme oranı %80,3'e karşılık gelmektedir. Bu durum bize örnekleme oluşturan yoksul ailelerin büyük çoğunluğunun, çocuklarının eğitimi konusunda kayıtsız olmadığını gösterir.

Tablo 3.19. Hanede Yaşayanların Çalışma Durumu Dağılımları

	Hane reisi			Eşi			1.çocuk		
	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%
Sürekli işte çalışıyor	240	22.2	24.4	13	1.2	1.5	85	7.9	10.7
İş buldukça çalışıyor	302	28.0	30.7	36	3.3	4.1	78	7.2	9.9
Mevsimlik işçi	42	3.9	4.3	13	1.2	1.5	6	.6	.8
İşsiz / İş arıyor	82	7.6	8.3	14	1.3	1.6	80	7.4	10.1
İşsiz/ İş aramıyor	53	4.9	5.4	37	3.4	4.2	38	3.5	4.8
Ev hanımı	90	8.3	9.1	734	68.0	84.3	62	5.7	7.8
Öğrenci				1	.1	.1	406	37.6	51.3
Öğrenci/ çalışıyor							7	.6	.9
Okul çağında, okula gitmiyor çalışıyor							11	1.0	1.4
Çalışamaz halde	62	5.7	6.3	16	1.5	1.8	1	.1	.1
Engelli çalışmıyor	26	2.4	2.6	6	.6	.7	16	1.5	2.0
Emekli/ Çalışıyor	15	1.4	1.5	1	.1	.1	1	.1	.1
Emekli	73	6.8	7.4						
Toplam	985	91.2	100.0	871	80.6	100.0	791	73.2	100.0
Cevapsız	95	8.8		209	19.4		289	26.8	
Genel Toplam	1080	100.0		1080	100.0		1080	100.0	

Örnekleme oluşturan 1080 hanede hane reisi olan 985 kişiden 240'ı %24,4 oranı ile sürekli bir işte, %30,7'si ise iş buldukça çalışmaktadır. %4,3'ü mevsimlik yani dönemsel olarak çalışmaktadır. İşsiz olup da iş arayanların yüzdesi %8,3, iş aramayanlar % 5,4 oranındadır. %6,3 yaşlılıktan veya herhangi bir sebepten ötürü çalışamaz halde iken bedensel engelli olup da çalışamayanların oranı %2,62'dir. Kendisini hane reisi olarak tanımlayan %9,1 oranı ile 90 kadın, ev hanımıdır. Hane reislerinin %8,9'u herhangi bir kurumdan emeklidir, emekli olduğu halde çalışanların oranı ise %1,5'tir. Hane reislerinin %66,7'sinin düzenli bir geliri olmadığı görülmektedir. Eşler, genellikle herhangi bir işte çalışmamaktadır ve bu duruma paralel olarak %84,3'ü kendisini ev hanımı olarak tanımlamıştır. %1,5'i sürekli işte, %4,1'i iş buldukça çalışan toplamda 871 eşin %1,52 mevsimlik işçi olarak çalışmaktadır. Çalışma niyetinde olup iş arayanlar ise % 1,6 oranındadır. Dolayısıyla da yoksul hanelerdeki eşlerin çok büyük bir oranı herhangi bir işte çalışmamakta ve çalışma niyeti taşımamakta iken çok az bir kısmının çalışma niyeti taşıyıp bunu eyleme geçirdiği söylenebilir. Yoksul hanelerdeki ilk çocukların büyük çoğunluğunun öğrenci olduğu görülmektedir. Oranı 406 kişi ile %51,3'tür. Sürekli işte çalışanların oranı %10,7 iken iş buldukça çalışanlar %9,9'luk dilimi oluşturmaktadır. Yine ilk çocukların %10,1'i herhangi bir işte çalışmamakta ve iş aramaktadır. Toplamda 885 ilk çocuğun %2,3'ü okul çağında olduğu halde okula gitmeyip çalışanları ve okurken çalışanları kapsamaktadır.

Yoksul ailelerdeki ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci çocukların büyük çoğunluğu öğrencidir. Oranları ise sırası ile %66,2, %72,6, %68,7 ve %71,1'dir. İkinci çocukların %5,5'i sürekli bir işte, %8'i ise iş buldukça çalışmaktadır. Diğer çocuklarda da durum, benzer oranlara sahiptir. Genel toplamı 2225 olan yoksul hane çocuklarının çok az bir bölümü, 41 kişi, %1,9 oranı ile okul çağında olup okula gitmeyerek çalışanları ve okurken çalışanları oluşturur.

Tablo 3.20. Hanede Yaşayanların Sosyal Güvence Dağılımları

	Hane reisi			Eşi			1.çocuk		
	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%	N	%	Gçr%
Güvencesi yok	284	26.3	28.8	250	23.1	28.7	306	28.3	34.6
Yeşil kartı var	343	31.8	34.8	298	27.6	34.2	307	28.4	34.7
Bağ-Kur	51	4.7	5.2	46	4.3	5.3	37	3.4	4.2
SSK	278	25.7	28.2	256	23.7	29.4	228	21.1	25.8
Emekli Sandığı	29	2.7	2.9	21	1.9	2.4	7	.6	.8
Toplam	985	91.2	100.0	871	80.6	100.0	885	81.9	100.0
Cevapsız	95	8.8		209	19.4		195	18.1	
Genel Toplam	1080	100.0		1080	100.0		1080	100.0	

Hane reislerinin sosyal güvence dağılımlarına baktığımızda büyük oranın yeşil kartlı olduğu görülmektedir. Dağılımdaki yeri, 343 kişi ile %34,8'dir. %28,2'si ise Sosyal Sigortalar Kurumuna bağlıdır. Bağ-Kur ve Emekli Sandığı güvencesi olanların oranları sırası ile %5,2 ve %2,9'dur. Toplamda 985 hane reisinin 284'ü %28,8 oranı ile herhangi bir sosyal güvenceye sahip değildir. Eşlerde de yeşil karta sahip olma oranı yüksektir, 298 kişi ile %34,2'lik dileme karşılık gelir. 256 kişi %29,4 oranı ile sosyal sigortalar kurumuna bağlı iken %2,4'ü emekli sandığına tabiidir. Güvencesi olmayanlar ise %28,7 oranındadır. İlk çocukların %34,7'si yeşil karta %25,8'i de sosyal sigortalar kurumunun güvencesine sahiptir. Güvencesi olmayanların oranı ise %34,6'dır. Oranlar ikinci, üçüncü ve dördüncü çocuklarda da paralel biçimde seyretmiştir. Güvencenin olmaması oranları, ikinci çocuklarda %36,8, üçüncü çocuklarda %33,6 ve dördüncü çocuklarda %32'dir. Beşinci çocukların %19,4'ü herhangi bir sosyal güvenceye sahip değildir. Dilekçe ile başvurulup gerekli denetimler yapıldıktan sonra uygun görülmesi halinde yoksul vatandaşlara verilen yeşil karta sahip olma oranları ise ikinci çocukta %36,2, üçüncüde %40,3, dördüncüde %46,2 ve son olarak beşinci çocuklarda %61,1'dir. Sosyal sigortalar kurumuna tabi olanların oranlarına bakıldığında, ikinci çocukların %22,7'si, üçüncü çocukların %23'ü, dördüncülerin %19,3'ü ile yine son olarak beşinci çocukların %16,7'si bu kurumun güvencesi altındadır. Genel olarak bakıldığında ise yoksul tüm aile fertlerinin çok büyük bir oranının güvencesinin olmadığı veya yeşil kartlı olduğu görülmektedir.

Tablo 3.21. Görüşülen Kişilerden Çalışmayanların Çalışmama Nedeni

	N	%
Düzenli bir işte değil, iş buldukça çalışıyorum	152	14.1
İşten çıkarıldım/ atıldım	21	1.9
Göç nedeniyle bıraktım	3	.3
Sağlık sorunları nedeniyle bıraktım	127	11.8
İş yerim kapandı/ iflas ettim	4	.4
Daha iyi bir iş bulmak için bıraktım	5	.5
Çalışmak istemiyorum	244	22.6
Diğer	524	48.5
Toplam	1080	100.0

Görüşülen 1080 kişiden 152'si %14,1 oranı ile düzenli bir işte çalışmadığını, iş buldukça çalıştığını ifade etmiştir. %11,8'i sağlık sorunları nedeni ile işi bırakırken %22,6'sı çalışmayı istemediği için herhangi bir işte çalışmamaktadır. Tamamını yardım alan yoksul ailelerin oluşturduğu örneklemin %22,6'sı ise çalışmak istemediği için çalışmadığını belirtmiştir. Örneklemin çoğunluğunun, çalışmamak için daha farklı gerekçeleri vardır ve oranı 524 kişi ile %48,5'tir. Daha çok evdeki çocuk bakımı, ev işleri gibi sorumluluklarını bırakamayan ev hanımları da büyük oranda “diğer” cevabını vermiştir.

Tablo 3.22. Hanenin Ek Gelir Dağılımı

	N	%
Evet	352	32,6
Hayır	728	67,4
Toplam	1080	100,0

Resmi kurum ve derneklerden adres alınarak, bu adreslerde oturan şahıslarla görüşme yapılması dolayısı ile yardım aldığını bildiğimiz ailelerin oluşturduğu örneklemden hanenin herhangi bir ek geliri olup olmadığı sorusuna %32,6 oranını oluşturan 352 kişi evet cevabı verirken çoğunluk olan %67, 4 oranı, ek geliri olmadığını ifade etmiştir. Normal şartlarda bu soruya hemen hepsinin evet cevabı

vermesi beklenirken örneklemin “hayır” cevabını vermesi, resmi kurumlardan ya da derneklerden aldıkları yardımları “ek gelir” olarak görmemeleri ile ilgili olabilir.

Tablo 3.23. Hanenin Ek Gelir Kaynağı Dağılımı

	Düzenli	Ara sıra	Nadiren	Toplam	Cevapsız	Genel Toplam
Kira	7(%0,6)			7	1073	1080
Emekli maaşı	48(%4,4)			48	1032	1080
Yaşlılık vb. maaşı	22(%2,0)				1058	1080
Aile yardımı	10(%0,9)	36(%3,3)	9(%0,8)	55	1025	1080
Akraba yardımı	7(%0,6)	39(%3,6)	6(%0,6)	52	1028	1080
Tarım	12(%1,1)	10(%0,9)	1(0,1)	23	1057	1080
Hayvancılık		4(%0,4)	1(%0,1)	5	1075	1080
Araç (ticari)		1(%0,1)		1	1079	1080
Vadeli hesap						
Resmi kurum yardımı	70(%6,5)	89(%8,2)	29(%2,7)	188	892	1080
Dernek/vakıf yardımı	43(%4)	43(%4)	8(%7)	94	986	1080
Diğer	22(%2)	13(1,2)	1(%0,1)	36	1044	1080

Hanelerin ek gelir kaynağının dağılımına bakıldığında en fazla düzenli ek gelirin resmi kurumlardan yardım ve dernek/vakıf yardımı olduğunu söylemek mümkündür. Sıklık oranına baktığımızda düzenli, ara sıra ve nadiren kira, yaşlılık-özürlülük maaşı, aile yardımı, akraba yardımı, tarım veya hayvancılık geliri gibi gelirleri de ek gelir olarak elde ettiklerini belirttikleri görülmektedir. Örnekleimde vadeli hesaptan herhangi bir ek geliri olan haneye rastlanmamıştır. Genel olarak bakıldığında ise ek gelir aldığını kabul eden hanelerinin ek geliri en fazla resmi kurumlardan ve dernek/vakıflardan elde ettiklerini söylemek mümkündür. Bu durumda görüşülen kişilerin büyük çoğunluğunun yardım aldığını ifade etmekten çekinerek ya da başka sebeplerle yardım aldığını gizlediği görülmektedir. Diğer bir taraftan görüşülen kişilerin büyük kısmı kendilerine yardım edileceği düşüncesine kapılmış ve bu düşüncelerini anketörlere belirtmişlerdir. Anketörlerin kaba gözlemleri, görüşülen kişilerin başka yerden yardım alamayacaklarını düşünerek almakta oldukları yardımları gizlemiş olabilecekleri doğrultusundadır.

Tablo 3.24. Hanelerin Aylık Harcama Dağılımları

	N	%	Gçr %
<250 TL	181	16,8	17,2
250–499 TL	338	31,3	32,2
500–749 TL	382	35,4	36,3
750–999 TL (alt gelir grubu)	74	6,9	7,0
1000–1249 TL (alt orta gelir grubu)	47	4,4	4,5
1250–1499 TL	7	0,6	0,7
1500 TL ve üstü	22	2,0	2,1
Toplam	1051	97,3	100
Cevapsız	29	2,7	
Genel Toplam	1080	100,0	

Tablo 3.25. Aylık Harcama Dağılımı Ortalaması

	N	Ortalama	St. Sapma
Harcama	1051	483,594 TL	292,180

Hanenin aylık harcama dağılımını öğrenmek amacı ile sorulan bu soru da diğer tüm gelir soruları gibi anket formunda kategorileştirilmemiştir. Tablodaki kategoriler, katılımcıların ortalama harcamalarından hareketle ve SPSS yardımı ile oluşturulmuştur. Rakamlara göre görüşülen yoksul hanelerin büyük çoğunluğu olan %36,3'ünün 500 ile 749 TL arasında aylık harcama yaptıkları görülmektedir. 500 TL'nin altında harcama yapanlar ise %49,4 oranındadır. 1000 TL üzeri harcaması olanların oranı ise %7,3'tür. Genel olarak bakıldığında görüşülen kişilerin %85,7'sinin aylık hane harcamasının 750 TL'yi geçmediği görülmektedir. Yoksul hanelerin ortalama aylık harcaması, aylık toplam gelir ortalamalarına oldukça yakın olarak 483,594 TL'dir.

Tablo 3.26. Hanenin Aylık Gider Dağılımı

	Kira	Yakıt	Elektrik	Su	Kredi kartı	Telefon	Cep Telefonu	Banka Borcu	Kişiyeye Borç
Evet	715 (%66,2)	954 (%88,3)	1063 (%98,9)	1060 (%98,1)	262 (%24,3)	407 (%37,7)	690 (%63,8)	171 (%15,8)	403 (%37,3)
Hayır	365 (%33,8)	126 (%11,7)	12 (%1,2)	20 (%1,9)	818 (%75,7)	673 (%62,3)	390 (%36,1)	909 (%84,2)	677 (%62,7)
Toplam	1080	1080	1080	1080	1080	1080	1080	1080	1080

Görüşüğümüz kişiler hane olarak aylık ödemekle yükümlü oldukları giderlerin dağılımını ve çeşitliliğini öğrenmek niyetiyle sorduğumuz bu soruda, kira, yakıt, elektrik ve su gibi temel giderleri ödemekle yükümlü olma oranları yoksul ailelerde de oldukça yüksektir. Görüşülen kişilerin %66,2'si kira, %88,3'ü yakıt, tamamına yakını da elektrik ve su giderlerini aylık olarak ödemekle yükümlüdür. 1080 kişiden 262'si %24,3 oranı ile her ay kredi kartı borcu ödediğini belirtmiştir. Yine oranlar bize 1080 kişinin 407'sinin sabit telefonu olduğunu göstermektedir. Ayrıca, yardım alan yoksul kişilerden oluşan örneklemin %63,8'i, cep telefonu ödemelerini aylık gider olarak ödemekle yükümlü olduğunu ifade etmiştir. Bu oran, cep telefonu kullanımının yoksul insanlar arasında da büyük oranda yaygın olduğunu göstermektedir. Her ay banka borcu ödeyenlerin oranı 171 kişi ile %15,8 iken kişilere borç ödeyenlerin oranı %37,3'tür.

Tablo 3.27. Görüşülen Kişilerin Giderleri Ödeyebilme Durumu Dağılımı

	Düzenli Ödüyor	Arasıra Ödeyemiyor	Hiç Ödeyemiyor	Toplam	Cevapsız	Genel Toplam
Kira	210(%29,4)	429(%60)	76(%10,6)	715	365	1080
Elektrik	436(%40,6)	590(%55)	47(%4,4)	1073	7	1080
Su	466(%43,8)	557(%52,3)	41(%3,9)	1064	16	1080
Yakıt	251(42,3)	259(%43,7)	83(%7,7)	593	487	1080
Telefon faturası	184(%45)	203(%49,6)	22(%5,4)	409	671	1080
Cep telefonu faturası	184(%36,4)	282(55,8)	39(%7,7)	505	575	1080
Kredi kartı	90(39,5)	116(%50,9)	22(9,6)	228	852	1080
Banka borcu	59(%36,2)	69(%42,3)	35(%21,5)	163	917	1080
Diğer	3(%20)	10(%66,2)	2(%13,3)	15	1065	1080

Aylık giderlerini ödeyebilme durumlarını öğrenmek için sorduğumuz bu soruya örneklemden kira ödemekle yükümlü olanların büyük çoğunluğu ev kirasını düzenli değil de ara sıra ödeyebildiğini ifade etmiştir. Oranı ise 429 kişi ile %60'tır. Ev kirasını düzenli ödeyebilenler 210 kişi ile %29,4, hiç ödeyemeyenler 76 kişi ile %10,6 oranındadır. Elektriği gider olarak ödemekle yükümlü 1073 kişinin %55'i ara sıra, %40'ı düzenli bir biçimde ödemektedir. Örneklemin %52,3'ü ise ara sıra su giderlerini ödeyemediğini ifade etmiştir. Düzenli ödeyenlerin oranı,%43,8'dir. Yakıt, telefon faturaları, kredi kartı ve banka borcu ödemekle yükümlü olanlar ise büyük ölçüde ara sıra ödeyemediğini belirtmiştir. Gider dağılımında hiç ödeyemememe oranının çoğunluğunun banka borcu ve ev kirası olduğu görülmektedir, oranları ise sırasıyla %21,5 ve %10,6'dır. Bütünü ile değerlendirdiğimizde, örneklemin çoğunluğu aylık giderlerini düzenli ödemekte zorlanmakta ve ancak ara sıra ödeyebilmektedir.

Tablo 3.28. İhtiyaç Duyulan Asgari Para

	N	%	Gör %
<500 TL	62	5,7	5,8
500–999 TL	402	37,2	37,6
1000–1499 TL	389	36,0	36,4
1500–1999 TL	116	10,7	10,9
2000–2499 TL	68	6,3	6,4
2500 TL ve üstü	32	3,0	3,0
Toplam	1069	99,0	100
Cevapsız	11	1,0	
Genel Toplam	1080	100,0	

Tablo 3.29. İhtiyaç Duyulan Asgari Paranın Ortalaması

	N	Ortalama	St. Sapma
Asgari para ihtiyacı	1069	1029,86 TL	551,074

Örneklemin kendi ihtiyaçlarını göz önünde bulundurup aylık gelirlerine ek olarak asgari ne kadar daha gelirin yaşam şartlarını düzeltebileceğini öğrenmek amacı ile sorulan bu soru, diğer gelir soruları gibi verilen cevaplara göre sonradan

kategorileştirilmiştir. Hanelerin aylık asgari para ihtiyacının ortalaması yaklaşık 1030 TL'dir. Oranlara bakıldığında örneklemin büyük çoğunluğu olan %37,6'sının (402 kişi), istedikleri yaşam standartlarına sahip olabilmek için kendi aylık hane gelirlerine ek olarak asgari 500-1000 TL arasında gelire ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Diğer büyük çoğunluk ise 389 kişi ve %36,4 oranı ile artı 1000-1499 TL arası gelire sahip olmayı istemektedir. Örneklemin %20,3'ü, 1500 TL ve üstü artı gelir ile rahat yaşayacağını ifade ederken %5,8'i ise diğer katılımcılara nazaran daha mütevazı davranmış ve 500 TL'den az bir para ile istedikleri yaşam şartlarına sahip olabileceğini belirtmiştir. Genele baktığımızda %79,8 gibi büyük oranın, kendi hane gelirine ek olarak 1500 TL'den daha az gelire istedikleri yaşamı sürebileceklerini düşünmeleri söz konusudur. Örneklemin büyük çoğunluğunun (%86,3'lük dilimin 750 TL'den az hane geliri elde ettiği ve %73,3'ünün dört ve daha fazla hane üyesi ile birlikte yaşadığı da hesaba katıldığında) dört ve daha fazla kişi ile bir arada yaşadıkları, aylık 750 TL'den az kazançları olduğu ve rahat edebilmeleri için de 1500 TL'den az bir paraya ihtiyaç duydukları sonucu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla da yoksul ailelerin genel anlamda, alt orta – orta gelir grubuna dâhil bir yaşam sürmek istedikleri ve kendi yaşam standartlarına göre maddi anlamda çok fazla beklentiye sahip olmadıkları söylenebilir.

Tablo 3.30. Ekonomik Sıkıntı Yaşandığında Başvurulan İlk Üç İsim

	İlk başvuru alan isim			İkinci başvuru alan isim			Üçüncü başvuru alan isim		
	N	%	Gör %	N	%	Gör %	N	%	Gör %
Aile	357	33,1	33,4	105	9,7	11,5	33	3,1	4,4
Akraba	140	13,0	13,1	256	23,7	28,1	67	6,2	9,0
Arkadaş	44	4,1	4,1	54	5,0	5,9	153	14,2	20,5
Komşu	63	5,8	5,9	57	5,3	6,3	90	8,3	12,1
İşveren	12	1,1	1,1	14	1,3	1,5	17	1,6	2,3
Belediye/Kaymakamlık/Muhtar	316	29,3	29,6	163	15,1	17,9	87	8,1	11,7
Valilik/Sosyal Hizmetler	48	4,4	4,5	179	16,6	19,6	90	8,3	12,1
Dernek/Vakıf/Hayır Kuruluşu	40	3,7	3,7	70	6,5	7,7	174	16,1	23,4
Tefeci	1	,1	,1				1	,1	,1
Banka	25	2,3	2,3	11	1,0	1,2	31	2,9	4,2
Diğer	22	2,0	2,1	2	,2	,2	2	,2	,3
Toplam	1068	98,9	100,0	911	84,4	100,0	745	69,0	100,0
Cevapsız	12	1,1		169	15,6		335	31,0	
Genel toplam	1080	100,0		1080	100,0		1080	100,0	

Örneklemin herhangi bir ekonomik sıkıntı yaşamaması durumunda başvuracağı kişiyi veya yeri öncelik sırasına göre öğrenmek amacı ile sorduğumuz bu soruda, başvurulacak ilk yerin aile olduğu görülmektedir, oranı 357 kişi ile %33,4'tür. İlk başvuru alan isim dağılımında ikinci büyük çoğunluk olan 316 kişi %29,6 oranında Belediye, Kaymakamlık ya da Muhtarlık gibi resmi kurumlara başvurmayı tercih edeceğini ifade ederken aynı dağılımda üçüncü büyük oranı 140 kişi %13,1 ile akrabalar izlemektedir. İkinci başvuru alan isimde katılımcılar sırası ile %28,1 oranında akrabalarını, %19,6 oranı ile Valilik ve İl Sosyal Hizmetleri, %17,9 oranı ile de Belediye, Kaymakamlık veya Muhtarlık kurumunu tercih edeceğini belirtmiştir. Nihayetinde öncelik sırasında üçüncü olarak tercih edecekleri ilk isimin %23,4 oranı ile dernek, vakıf, hayır kuruluşları gibi yerler olduğunu belirtmişlerdir. Bu oranı ise %20,5 oranı ile arkadaşlar izlerken komşuları ile Valilik ya da İl Sosyal Hizmetler kurumunu tercih edenlerin oranının %12,1 oranı ile aynı olduğu görülmektedir. Genel olarak dağılıma bakıldığında başvuru alan ilk yer katılımcıların

aileleri, ikincisi; akrabaları, üçüncü olarak tercih ettikleri yer ise dernekler, vakıflar ya da hayır kuruluşları olarak sıralanmaktadır.

Sosyal devlet uygulamalarının bir uzantısı olarak yoksullara belirli konularda yardımda bulunan valilik, il sosyal hizmetler, belediyeler, kaymakamlıklar ve muhtarlıklar gibi resmi kurumların, yoksul bireylerin ekonomik sıkıntı yaşadığında başvuracağı ilk üç yerden birisi olarak tercih edilmesi, tablodaki en çarpıcı sonuçlardan birisidir. Bu durum bize, sosyal hayatta bireylerin yakın çevresi olarak daha samimi ilişkiler kurduğu komşu ve arkadaşların ekonomik sıkıntılarla ilgili paylaşımlarda artık ikinci planda olduklarını göstermektedir.

Tablo 3.31. Kredi Kartı Kullanım Dağılımı

	N	%	Gçr %
Evet	262	24,3	24,5
Hayır	809	74,9	75,5
Toplam	1071	99,2	100,0
Cevapsız	9	,8	
Genel Toplam	1080	100,0	

Günlük hayatımızda kullanımı oldukça yaygınlaşan ve mağdurlarının sayısı gün geçtikçe artan kredi kartlarına bilindiği gibi günümüzde çok kolay bir biçimde sahip olunabilmektedir. Çoğu zaman ekonomik sıkıntı yaşayan, gelirini harcamalarına yettirmeyen bireylerin özellikle tercih ettiği kredi kartlarının yoksul bireyler arasındaki kullanım dağılımını öğrenmek amacı ile sorduğumuz bu soruya örneklemin büyük kısmı olan 809 kişi (%75,5) “hayır” cevabını vermiştir. Yardım alan yoksul ailelerden oluşan örneklemin %24,5’i ise kredi kartı kullanmakta olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 3.32. Kullanılan Kredi Kartı Sayısı

	N	%	Gör %
Bir	169	15,6	64,5
İki	61	5,6	23,3
Üç ve üstü	32	3,0	12,2
Toplam	262	24,3	100,0
Cevapsız	818	75,7	
Genel Toplam	1080	100,0	

Görüşülen kişilerden kredi kartı kullananların kaç tane kredi kartına sahip olduğunu öğrenmek için yöneltilmiş olan bu soruya verilen cevaplarda en fazla oranın tek kredi kartı kullananlar olduğu görülmektedir. Oranı ise 169 kişi ile %64,5'tir. İki adet kredi kartı olanlar %23,3 oranında iken üç veya daha fazla kredi kartına sahip olanlar 32 kişi ile %12,2'lik yüzdeyi oluşturmaktadır.

Tablo 3.33. Borçlu Olma Durumu

	N	%	Gör %
Evet	754	69,8	70,2
Hayır	320	29,6	29,8
Toplam	1074	99,4	100,0
Cevapsız	6	,6	
Genel Toplam	1080	100,0	

Örnekleme oluşturan yoksul ailelerin genel olarak borçlu olup olmadıklarını öğrenmek amacı ile sordığımız bu soruya büyük çoğunluk olan 754 kişi (%70,2) evet cevabını vermiştir. Yardım alan yoksul ailelerin oluşturduğu örneklemin çoğunluğunun borçlu olması beklenen bir durumdur. Geri kalan kısmı oluşturan 320 kişinin %29,8 oranı ile borçlu olmadığı görülmektedir.

Tablo 3.34. Borç Dağılımı

	Aile	Akraba	Arkadaş	Komşu	İşveren	Tefeci	Banka	K. kartı	Diğer
Evet	112 (%11,8)	239 (%25,2)	186 (%19,6)	172 (%18,1)	25 (%2,6)	6 (%0,6)	158 16,7	186 (%19,6)	225 (%20)
Hayır	886 (%88,2)	709 (%74,8)	762 (%80,4)	776 (%81,9)	923 (%97,4)	942 (%99,4)	790 83,3	762 (%80,4)	
Toplam	948	948	948	948	948	948	948	948	225
Cevapsız	132	132	132	132	132	132	132	132	855
Genel Toplam	1080	1080	1080	1080	1080	1080	1080	1080	1080

Örneklemin borç dağılımını öğrenmek için sorduğumuz bu soru, birden fazla seçenek tercih edilebilecek biçimde sorulmuştur. Borç dağılımına bakıldığında ise borcu olan yoksul ailelerin en fazla akrabalarına borçlu oldukları görülmektedir. Oranı 239 kişi ile %25,2'dir. %19,6 oranı ile 186 kişi ise arkadaşlarına borçludur. Bu oranı komşu izlemektedir ve 172 kişinin komşusuna borçlu olduğu görülmektedir. Banka ve kredi kartı borcu olanlar da sırası ile 158 ve 186 kişidir. Soruyu cevaplayan 948 kişiden 225'i ise tabloda sayılanlardan başka yerlere borçlu olduklarını dile getirmişlerdir.

Tablo 3.35. İkamet Edilen Ev

	N	%
Kendisinin	257	23,8
Kira	665	61,6
Kendisinin değil ama kira ödemiıyor	148	13,7
Diğer	10	,9
Toplam	1080	100,0

Yoksul ailelerin büyük çoğunluğu olan 665 kişi ile %61,6'sı oturdukları evin kendilerine ait olmadığını ve kirada oturdukları belirtmişlerdir. Bu durumun, zaten yardım alarak geçinmekte olan bu aileleri yaşam şartları açısından daha da zorladığı düşünülebilir. Kendi evinde oturanlar ise %23,8 oranı ile 257 kişidir. 148 kişi %13,7 oranı ile kendi evinde oturmadığı halde herhangi bir kira gideri ödemediğini belirtmiştir.

Tablo 3.36. İkamet Edilen Evle İlgili Sıkıntılar

	Alan dar	Oda Yetersiz	Karanlık	Isınma sistemi yok	Tavan akıyor	Duvarlar çatlak	Nemli	Banyo yok	Diğer
Evet	468 (%43,8)	451 (%42,2)	273 (%25,6)	452 (%42,3)	314 (%29,4)	369 (%34,6)	409 (%38,3)	219 (%20,5)	68 (%6,3)
Hayır	600 (%56,2)	617 (%57,8)	795 (%74,4)	616 (%57,7)	754 (%70,6)	699 (%65,4)	659 (%61,7)	849 (%79,5)	
Toplam	1068	1068	1068	1068	1068	1068	1068	1068	68
Cevapsız	12	12	12	12	12	12	12	12	1012
Genel Toplam	1080	1080	1080	1080	1080	1080	1080	1080	1080

Yoksul insanların maddi yetersizlikleri gereği yaşadıkları mekânlarda belirli yapısal sorunların olması adeta kaçınılmaz bir durumdur. Evler genellikle normal yaşam standartlarının sürdürülebilmesi için uygun olmayan sağlıklı koşullara sahiptir. Yaşam sürdürülen mekânın genel olarak durumunu özel olarak da problemlerini öğrenmek için sorduğumuz soruya örneklemin yarısından fazlası sayılan problemlerin olmadığını ifade etmiştir. Örneklemin en fazla evin alanının yetersiz olduğundan yakındığı görülmektedir. 1068 kişiden 468'i (%43,8) genel olarak alanın dar olduğunu ifade etmiştir. Birden fazla seçeneğin tercih edilebildiği bu soruda 452 kişi ısınma sisteminin olmadığını, 451 kişi odaların yetersiz olduğunu, 409 kişi de nem problemi olduğunu belirtmiştir. 369 kişi duvarları çatlak evlerde ikamet ederken 219 kişinin ise banyosu yoktur. Genel olarak bakıldığında, örneklemin yarısına yakınının yeteri kadar sağlıklı koşullara sahip olmayan, en önemlisi de ciddi yapısal problemlerle can güvenliğini tehdit eden mekânlarda yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Anketörlerin kaba gözlemleri de bu doğrultudadır.

Tablo 3.37. Evde Kullanılan Eşya Dağılımı

	Var			Yok			N
	N	%	Gçr %	N	%	Gçr %	
Müzik seti	106	9,8	9,8	973	90,1	90,2	1079
Radıyo	460	42,6	42,6	619	57,3	57,4	1079
Çamaşır makinesi	903	83,6	83,7	176	16,3	16,3	1079
Bulaşık makinesi	76	7,0	7,0	1003	92,9	93,0	1079
Buzdolabı	968	89,6	89,7	111	10,3	10,3	1079
Elektrikli Fırın	415	38,4	38,5	663	61,4	61,5	1078
Ocak	839	77,7	77,9	238	22,0	22,1	1077
Ütü	798	73,9	74,0	281	26,0	26,0	1079
Elek. Süpürgesi	658	60,9	61,0	421	39,0	39,0	1079
Sabit telefon	391	36,2	36,2	688	63,7	63,8	1079
Televizyon	990	91,7	91,8	88	8,1	8,2	1078
DVD/video	117	10,8	10,9	960	88,9	89,1	1077
Dikiş makinesi	205	19,0	19,0	874	80,9	81,0	1079
İkinci televizyon	58	5,4	5,4	1020	94,4	94,6	1078
Bilgisayar	117	10,8	10,9	961	89,0	89,1	1078
Dizüstü bilg.	11	1,0	1,0	1066	98,7	99,0	1077
Cep telefonu	742	68,7	68,8	337	31,2	31,2	1079
Dij. Foto mak./kamera	38	3,5	3,5	1038	96,1	96,5	1076

Günümüzde teknoloji kullanımı, özellikle de ev içi mekânlarda oldukça yaygındır. İleri sanayi teknolojileri sayesinde belirli rutinleri kolaylaştıran, eğlendiren, bilgi ve haber veren, iletişimi sağlayan birçok ürün çok çeşitli seçenekleri ile günlük hayatımızda yerini almıştır. Maddi kaynaklardan önemli ölçüde yoksun olan insanların ise bu tip ürünleri tercih ederken ihtiyacı öncelikleri kaçınılmaz bir durumdur. Ancak ürünün günlük hayatımızda ne kadar yaygın olduğu da önemlidir. Diğer bir yandan günümüzde teknoloji ürünlerinden ziyade bireylerin statü veya sınıf konumunu göstermede markalar önem kazanarak belirleyici hale gelmiştir. Yoksul hanelerde bulunan eşyaların dağılımı ile ilgili bu soruda ise, genel ihtiyaca hitap eden eşyaların yanı sıra, günlük hayatta kullanımı yaygınlaşan bazı ürünlerin de yoksul hanelerde var olup olmadığı öğrenilmek istenmiştir. Her evin olmazsa olmazlarından sayılan buzdolabı, çamaşır makinesi, yemeğin pişirileceği ocak ve televizyon, örnekleme oluşturan hanelerin hemen hepsinde bulunmaktadır. Sırası ile oranlarına bakarsak; buzdolabı %89,7 (968 kişi), çamaşır makinesi %83,7 (903 kişi), ocak

%77,9 (839 kişi) ve televizyon %91,8 (990 kişi) olarak dağılımda yer almaktadır. En elzem ev eşyalarından birisi olan ocağa sahip olma oranının televizyona sahip olma oranından daha düşük olması ise ilginçtir. Bu oranları izleyen diğer yüksek oranlar, ütü ve elektrik süpürmesine sahip olma oranlarıdır. Yoksul hanelerin %74'ünde ütü, %61'inde ise elektrik süpürgesi mevcuttur. Günlük hayatımızda büyük ölçüde yaygınlaşan ve artık lüks olmaktan çıkan cep telefonlarının maddi kaynaklardan yoksun bireyler arasındaki kullanımı da dağılımda oldukça önemli bir yüzdeye sahiptir. Görüşülen yoksul insanların %68,8'inde (742 kişi) cep telefonu bulunmaktadır ve bu oran sabit telefona sahip olma oranının (%36,2) hemen hemen iki katıdır. Yardım alan yoksullardan oluşan örneklemin %9,8 inde (106 kişi) müzik seti, %10,9'unda (117 kişi) bilgisayar, yine %10,9'unda DVD veya video oynatıcısı, %5,4'ünde (58 kişi) ikinci televizyon, %1'inde ise dizüstü bilgisayar bulunmaktadır. Kullanımı pek de zorunlu olmayan bu ürünlerin yardım alan yoksul hanelerde bulunuyor olması biraz şaşırtıcıdır. Genel olarak örneklemin büyük kısmının günümüz hayat standartlarında olması gereken eşyalara sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 3.38. Yakın Geçmişteki Yaşam Şartları

	N	%	Gçr %
Yaşam şartlarım çok düzeldi	27	2,5	2,5
Yaşam şartlarım düzeldi	99	9,2	9,2
Yaşam şartlarımda herhangi bir değişiklik olmadı	359	33,2	33,4
Yaşam şartlarım kötüye gitti	401	37,1	37,3
Yaşam şartlarım çok kötüleşti	190	17,6	17,7
Toplam	1076	99,6	100,0
Cevapsız	4	,4	
Genel Toplam	1080	100,0	

Geçmiş iki yıldaki yaşam şartları ile ilgili kendi düşüncelerini öğrenmek amacı ile sorulan bu soruya verilen cevaplarda örneklemin büyük çoğunlunun yaşam şartlarının kötüye gittiği görülmektedir. Son iki yılda yaşam şartları kötüye gidenlerin oranı %37,3 (401 kişi) iken yaşam şartları oldukça kötüleşenlerin oranı %17,7'dir. Dağılımdaki diğer büyük oranı ise 359 kişi %33,4 ile son iki yılda yaşam

şartlarında herhangi bir değişim yaşamayanlar oluşturmaktadır. Katılımcıların %2,5'i yaşam şartlarının çok düzeldiğini, %9,2'si de yaşam şartlarının düzeldiğini ifade etmiştir. Genel olarak örneklemin büyük kısmının, son iki yıldaki yaşam şartları için pek de olumlu olmayan düşüncelere sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 3.39. Yakın Gelecekteki Yaşam Şartları İle İlgili Beklentiler

	N	%	Gçr %
Yaşam şartlarım düzelecek	309	28,6	28,8
Yaşam şartlarım daha kötüleşecek	308	28,5	28,7
Herhangi bir değişiklik olmasını beklemiyorum	456	42,2	42,5
Toplam	1073	99,4	100,0
Cevapsız	7	,6	
Genel Toplam	1080	100,0	

Yoksulluk kültürü kuramında bu alt kültüre sahip olan yoksul bireylerin yaşama dair beklentilerinin, umutlarının, yaşam standartları yüksek olan bireylere göre daha az olduğu ifade edilmektedir. Yakın gelecekteki yaşam şartlarına dair düşüncelerini, korkularını ya da umutlarını öğrenebilmek amacı ile örnekleme yöneltilen bu soruya, çoğunluk “herhangi bir değişiklik olmasını beklemiyorum” cevabını vermiştir, oranı ise 456 kişi ile %42,5'tir. Yaşam şartlarının gelecek iki yılda, bugünlerine nazaran düzeleceğini düşünenlerin oranı (%28,8) ile kötüleşeceğini düşünenlerin oranı (%28,7) birbirine oldukça yakındır. Genel olarak bakıldığında, örnekleme oluşturan yoksul bireylerin geleceğe dair beklentilerinin olmaması, analizden elde edilen en önemli sonuçtur.

Tablo 3.40. Sağlık Durumu Dağılımı

	N	%	Gçr %
Herhangi bir ağrı ya da rahatsızlığım yok	416	38,5	38,7
Rahatsızlığım var ama ciddi değil	374	34,6	34,8
Ciddi ve tedavisi zor bir rahatsızlığım var	241	22,3	22,4
Kalıcı sağlık problemlerim var	44	4,1	4,1
Toplam	1075	99,5	100,0
Cevapsız	5	,5	
Genel Toplam	1080	100,0	

Yoksul insanlarla ilgili yaygın görüşlerden birisi de, maddi imkânlarının yetersizliği dolayısıyla içinde yaşadıkları sağlıksız ve güç koşulların, sağlık durumlarına olumsuz olarak yansıdığı yönündedir. Genel sağlık durumlarını öğrenmek amacı ile sorulan bu soruya 416 kişi %37,8 oranı ile “herhangi bir ağrı ya da rahatsızlığım yok” cevabını vermiştir. Geri kalan kısmın sağlık durumlarının ise genel olarak iyi olmadığı söylenebilir. Oranlar ise şu şekildedir: ciddi rahatsızlığı olmayanlar %34,8 (374 kişi), ciddi ve tedavisi zor sağlık problemi yaşayanlar %22,4 (241 kişi) ve son olarak kalıcı sağlık problemleri olduğunu ifade edenler %4,1.

Tablo 3.41. Ruhsal Sağlık Durumu Dağılımı

	N	%	Gçr %
Ruhsal açıdan gayet iyiyim	369	34,2	34,4
Kendimi gergin hissediyorum	386	35,7	36,0
Kendimi bunalımda/depresyonda hissediyorum	239	22,1	22,3
Ciddi ruhsal rahatsızlığım olduğunu düşünüyorum	37	3,4	3,4
Ciddi ruhsal rahatsızlığım var ve tedavi görüyorum	42	3,9	3,9
Toplam	1073	99,4	100,0
Cevapsız	7	,6	
Genel Toplam	1080	100,0	

Yoksul bireylerle ilgili diğer bir yaygın kanı ise yaşadıkları içsel ve dışsal baskılar sebebi ile genellikle ruhsal açıdan belirli sıkıntılar yaşamakta oldukları ile ilgilidir.

Kendi düşüncelerinden genel ruh sağlığı durumlarını öğrenmek amacı ile sorduğumuz bu soruya verilen cevaplarda 369 kişi “ruhsal açıdan gayet iyi” olduğunu ifade etmiştir. Diğer bir taraftan dağılımda çoğunluğu oluşturan 386 kişi (%36) ise kendisini gergin hissettiğini belirtmiştir. Kendisini bunalımda ya da depresyonda hissedenlerin oranı, 239 kişi ile %22,3’tür. Ciddi ruhsal sorunları olanları oranı %3,4 (37 kişi) iken bu sorunları nedeni ile tedavi görenlerin oranı ise %3,9’dur. Yoksul insanlardan oluşan örneklemin genel olarak herhangi bir sebeple kendisini gergin, depresyonda ya da ruhsal olarak ciddi biçimde rahatsız hissetmekte olduğu görülmektedir.

Tablo 3.42. Herhangi Fiziksel/Ruhsal Rahatsızlık Durumunda İzlenen Yol

	N	%	Gçr %
Doktora giderim	824	76,3	76,9
Kendi haline bırakırım	106	9,8	9,9
Kendi bildiğim usullerden faydalanırım	141	13,1	13,2
Toplam	1071	99,2	100,0
Cevapsız	9	,8	
Genel Toplam	1080	100,0	

Yoksul bireylere ve yoksulluk kültürüne dair bakış açılarından birisi, yoksul bireylerin herhangi bir hastalık yaşamaları durumunda geleneksel yollardan faydalandığı şeklindedir (Türkdoğan, 1974: 62). Araştırmamızda yer alan yoksul bireylerin %76,9’u (824 kişi) herhangi bir fiziksel ya da ruhsal rahatsızlık yaşanması durumunda doktora gitmeyi tercih ettiklerini belirtmiştir. Böyle bir durum karşısında kendi haline bırakanlar 106 kişi ile %9,9 oranında iken kendi bildiği geleneksel usulleri uygulayanların oranı 141 kişi ile %13,2’dir. Genel olarak yoksul bireyler arasında da modern tıbbi kullanma, herhangi bir rahatsızlık durumunda doktora başvurma davranışının yaygın olduğu görülmektedir. Günümüzde yoksul bireylere sağlık alanında (yeşil kart uygulaması gibi) belirli kolaylıklar sağlanmasının da bu yönde büyük ölçüde teşvik edici olduğu söylenebilir.

Tablo 3.43. Çevredekilerle Görüşme Sıklığı Dağılımı

	Sık sık	Ara sıra	Çok nadir	Hiç	N
Akraba	266 (%24,7)	479 (%44,5)	251 (%23,3)	80 (%7,4)	1076
Komşu	520 (%48,4)	373 (%34,7)	134 (%12,5)	48 (%4,5)	1075
Arkadaş	325 (%31,0)	388 (%37,1)	212 (%20,2)	122 (%11,7)	1047

Yoksul bireylerden oluşan örneklemin yakın çevreleri ile görüşme sıklığını öğrenmek için sorduğumuz bu soruya verilen cevaplarda, akrabalarla görüşme oranları sırası ile: sık sık görüşenler; 266 kişi ile %24,7, ara sıra görüşenler 479 kişi ile %44,5'tir. Çok nadir görüştüğünü ifade edenler %23,3 oranını oluştururken 80 kişi de (%7,4) hiç görüşmediğini ifade etmiştir. Komşularıyla sık sık görüşenlerin oranı 520 kişi ile %48,4, ara sıra görüşenlerin oranı 373 kişi ile %34,7'dir. Komşuları ile çok nadir görüşenler dağılımda 134 kişi ile %12,5 oranındadır. %4,5 oranı ile 48 kişi komşuları ile hiç görüşmediğini ifade etmiştir. Diğer bir yandan arkadaşlarıyla sık sık görüşenlerin oranı 325 kişi ile %31,0 iken 388 kişi (%37,1) ise ara sıra görüşmeyi tercih ettiğini belirtmiştir. Örneklemin %20,2'si (212 kişi) arkadaşları ile çok nadir görüşmekte, 122 kişi ise %11,7 oranı ile hiç görüşmemektedir. Dağılımı genel olarak değerlendirdiğimizde ise yoksul bireylerin sık sık görüşmeyi tercih ettiği kişilerin, kendilerine mekânsal olarak da uzak olmayan komşuları olduğu görülmektedir. Akrabalar ve arkadaşlar ile görüşme sıklığının ise genellikle ara sıradır. Örneklemin görüşmeyi hiç tercih etmediği kesim ise en büyük oranda arkadaşlarıdır.

Tablo 3.44. Yakın Çevre İle İlişkilerde Sosyal Dışlanma İle İlgili Genel Düşünceler

	Akrabalarım tarafından dışlandığımı hissettim			Arkadaşlarım tarafından dışlandığımı hissettim			Komşularım tarafından dışlandığımı hissettim		
	N	%	Gçr %	N	%	Gçr %	N	%	Gçr %
Evet	424	39,3	39,5	287	26,6	26,8	287	26,6	26,9
Hayır	650	60,2	60,5	783	72,5	73,2	781	72,3	73,1
Toplam	1074	99,4	100,0	1070	99,1	100,0	1068	98,9	100,0
Cevapsız	6	,6		10	,9		12	1,1	
Genel Toplam	1080	100,0		1080	100,0		1080	100,0	

Maddi kaynaklardan yoksun olan bireylerin, bu durumun bir sonucu olarak günlük yaşantılarında genellikle dışlanmaya maruz kaldıkları görüşü oldukça yaygın görüşler arasındadır. Düşük gelir, aile içi anlaşmazlıkların varlığı, bakıma muhtaçlık, okul problemleri, mahkûmiyet, var olduğu toplumda etnik azınlık olmak, kentte ya da kırsalda yoksul mahallelerde yaşamak, ruh sağlığı bozukluğu, bedensel engeller ve yaş gibi faktörler sosyal dışlanmada risk faktörleri olarak sayılabilir. Yoksulluk açısından düşünüldüğünde ise dışlanmaya maruz kalarak toplumdan izole olmak, yoksulluğun derinleşmesi ve yaşam tarzı haline gelerek nesilden nesile aktarılması problemlerini beraberinde getirmektedir. Yoksul insanların kendi düşüncelerinden dışlanma durumlarını öğrenmek amacı ile sorduğumuz bu soruya örneklemin büyük kısmı hayır cevabını vererek komşuları, akraba ya da arkadaşları tarafından dışlandıkları hissine kapılmadıklarını ifade etmişlerdir. Anketörlerin kaba gözlemleri ise hayır cevabını veren yoksul bireylerin bu cevaba çok da inanarak söylemediği yönünde olmuştur. Dışlandığını ifade eden bireyler ise en büyük oranda (424 kişi %39,5 oranı) akrabaları tarafından dışlandığını hissettiğini belirtmiştir. Arkadaşları ve komşuları tarafından dışlandıklarını hissedenlerin oranı ise birbirine oldukça yakındır ve sırası ile %26,8 ile %26,9'dur. Arkadaş ve komşuların dışlama oranlarının düşük olması, benzer sosyoekonomik ve sosyokültürel ortamları paylaşıyor olmaları dolayısıyla beklenen bir sonuçtur.

Tablo 3.45. Oturulan Mahallenin/Semtin Genel Durumu

	N	%	Gçr %
Çok uygun	98	9,1	9,1
Uygun	429	39,7	40,0
İdare eder	345	31,9	32,2
Uygun değil/ kötü	140	13,0	13,0
Hiç uygun değil/ çok kötü	61	5,6	5,7
Toplam	1073	99,4	100,0
Cevapsız	7	,6	
Genel Toplam	1080	100,0	

Oturdukları mahalle ya da semtin yaşamak için ne kadar uygun olduğu sorusuna 424 kişi %40 oranı ile uygun cevabını vermiştir. İdare eder diyenlerin yüzdesi ise 345 kişi ile %32,2 oranında iken yaşadıkları yerin uygun olmadığını düşünenlerin %13,0 oranında olduğu görülmektedir. Yardım alan yoksul bireylerden oluşan örneklemin yaşadığı dış mekânın genel olarak (%49,1) uygun olduğunu düşünmesi söz konusudur. İdare eder cevabı verenlerin oranının da diğer oranlara göre bir hayli yüksek olsa da genel bir memnuniyet halinden söz edilebilir. Katılımcıların bu konuda tamamen kendi görüşlerini alacak şekilde sorulmuş olan bu soru ile ilgili olarak anketörlerin kaba gözlemleri ise görüşülen kişilerin ikamet ettikleri dış mekânların yaşamak için pek de elverişli görüntüler sergilemediği yönündedir. Ortaya çıkan bu çelişki, anketi uygulayanlar ve yoksul insanlar arasındaki yaşam koşullarının, sosyoekonomik ve sosyokültürel öğelerin farklılığı ile açıklanabilir.

Tablo 3.46. Oturulan Mahallenin/Semtın Genel Problemleri

	Gürültülü	Temiz Değil	Hırsızlık Var	Can Güvenliğimiz Yok	Akşam Dışarı Çıkmaya Korkuyoruz	Malıma Zarar Veriliyor	Diğer
Evet	344 (%34,6)	294 (%29,5)	268 (%26,8)	163 (%16,3)	265 (%26,4)	92 (%9,2)	115
Hayır	649 (%65,4)	702 (%70,5)	732 (%73,2)	834 (%83,7)	740 (%73,6)	903 (%90,8)	
Toplam	993	996	1000	997	1005	995	115
Cevapsız	87	84	80	83	75	85	965
Genel Toplam	1080	1080	1080	1080	1080	1080	1080

Yaşadıkları mahalle veya semtteki genel problemleri ile ilgili dağılıma bakıldığında örneklemin genel olarak sayılan problemlerle karşı karşıya kalmadığı söylenebilir. Dağılımda yer alan “evet” cevaplarının oranlarına bakıldığında, örneklemin en fazla gürültü probleminden şikâyetçi olduğu görülmektedir. Oranı, 344 kişi ile %34,6’dır. 294 kişi %29,5 oranı ile ikamet ettikleri çevrenin temiz olmadığını 268 kişi %26,8 oranı ile hırsızlık probleminin var olduğunu belirtmiştir. Can güvenliğinin olmadığını düşünenlerin oranı ise 163 kişi ile %16,3’tür. Örneklemin %26,4’ü de akşam dışarı çıkmaya korktuğunu ifade ederken %9,2’sinin malına zarar verildiği, analizden elde edilen diğer sonuçlar arasındadır.

Tablo 3.47. Şahıslardan Yardım Dağılımı

	Düzenli	Ara sıra	Hiç	N
Gıda	157 (%14,6)	372 (%34,5)	548 (%50,9)	1077
Giysi	39 (%3,6)	234 (%21,7)	804 (%74,78)	1077
Fitre	63 (%5,9)	331 (%30,8)	682 (%63,4)	1076
Zekât	67 (%6,2)	318 (%29,5)	692 (%64,3)	1077
Nakit para	31 (%2,9)	213 (%19,8)	833 (%77,3)	1077

Resmi kurumlardan ve derneklerden aldığımız adreslere alan araştırmasını uygulamamız dolayısıyla yardım aldığını bildiğimiz örneklemin ek gelir sorusunda az bir bölümünün yardım aldığını kabul etmesi söz konusuydu. Kurumlardan ziyade

şahıslardan alınan yardımları sorduğumuz bu soruda ise oranların ek gelir dağılımındaki oranlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Şahıslardan alınan yardım dağılımında en fazla kabul edilen ve yardım türü gıdadır. Gıda yardımını düzenli olarak alanlar, 157 kişi ile %14,6, ara sıra alanlar 372 kişi ile %34,5 oranındadır. %50,9'u ise hiç gıda yardımı almadığını ifade etmiştir. Giysi yardımını ara sıra veya düzenli alanların oranı 273 kişi ile %25,3'tür. Dini yardım türlerinden birisi olan fitre yardımını ise örneklemin %36,7'si (394 kişi) düzenli veya ara sıra almaktadır. Zekât yardımı kabul edenlerin 385 kişi (%36,3) olduğu görülmektedir. Şahıslardan nakit para yardımı kabul eden örneklemin oranı ise 234 kişi ile %22,7'dir. Genel olarak örneklemin düzenli olarak en fazla oranda gıda yardımı aldığı tablodan çıkan sonuçlar arasındadır. En az yardım kabul etme veya görme oranları ise nakit para ve giysi yardımı şeklinde olmuştur.

Tablo 3.48. Dindarlık Düzeyi

	N	%	Gçr %
Herhangi bir inancım yok ve dine karşıyım	2	0,2	0,2
İnancım yok ama inanana saygı duyarım	1	0,1	0,1
İnanıyorum ama ibadetleri uygulamıyorum	55	5,1	5,2
İnanıyorum ve düzenli olmasa da ibadetleri yapıyorum	397	36,8	37,2
Düzenli olarak bazı ibadetleri yapıyorum	162	15,0	15,2
Bütün ibadetleri düzenli olarak yapıyorum	450	41,7	42,2
Toplam	1067	98,8	100,0
Cevapsız	13	1,2	
Genel Toplam	1080	100,0	

Tablo 3.49. Dindarlık Düzeyi Ortalaması

	N	Ortalama	St. Sapma
Dini tutumlar	1067	4,9363	1,01751

Yoksulluk ile ilgili yapılmış olan birçok çalışmada, yoksulların kadercilikleri ve tevekkül etmeleri gibi özellikleri genellikle örnek verilerek dinsel tutumlarla yoksulluk arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu savunulmaktadır. Özellikle de yoksulluk kültürünü kuramının en önemli özelliği “dinsel inançların bireyin

yaşantısında ağır basması” şeklinde tanımlanmaktadır (Türkdoğan, 1974: 45). Örneklemenin dinsel tutumlarını öğrenmek için sorduğumuz altı kategoride ele alınan bu soruya 450 kişi %42,2 oranı ile bütün ibadetleri düzenli olarak yaptığı cevabını vermiştir. İnanıyorum ve düzenli olmasa da ibadetleri uyguluyorum cevabını verenler ise 397 kişi ve %37,2 oranı ile diğer büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Düzenli olarak bazı ibadetleri yaptıklarını belirtenler 162 kişi ile %15,2 oranındadır. Dini inancı olan ama ibadetleri uygulamayanlar %5,2 oranı ile 55 kişidir. Diğer bir taraftan soruyu cevaplayan 1067 kişiden sadece biri, inancı olmadığını ancak inanana saygı duyduğunu ifade ederken iki kişinin de herhangi bir inancı olmadığı ve dine karşı olduğu görülmektedir. Genel olarak bakıldığında ise dine inanan ve ara sıra ibadetlerini yerine getirenler ile düzenli bir şekilde ibadet edenlerin toplam oranı %94,6’dır. Dindarlık düzeyini en üst seviyesinde yer alan “bütün ibadetleri düzenli olarak yapıyorum” ifadesini seçme oranının (%42,2) yoksullar arasında çok yüksek olduğu, analizden elde edilen sonuçlar arasındadır.

Dindarlık düzeyini ölçmeyi amaçlayan bu soru, “herhangi bir inancım yok ve dine karşıyım” ifadesi ile en düşük seviyede ve “bütün ibadetleri düzenli olarak yapıyorum” ifadesi ile en yüksek seviyede 1–6 puan arasındaki ifadelerden oluşturulduğundan ortalaması alınabilecek bir sorudur. Yoksulların dindarlık düzeyinin ortalaması 6 üzerinden 4,93’tür. Standart sapmasının ise 1,017 olduğu görülmektedir. Ortalamanın bize verdiği sonuca göre örnekleme oluşturan yoksulların dindarlık seviyesinin oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 3.50. Siyasi Tercihler

	N	%	Gör %
Muhafazakâr	404	37,4	38,0
Milliyetçi	74	6,9	7,0
Demokrat	29	2,7	2,7
Sosyal demokrat	8	,7	,8
Sosyalist	7	,6	,7
Liberal	5	,5	,5
Atatürkçü	84	7,8	7,9
İslamcı	396	36,7	37,2
Diğer	57	5,3	5,4
Toplam	1064	98,5	100,0
Cevapsız	16	1,5	
Genel Toplam	1080	100,0	

Alan araştırması kapsamındaki yoksul insanların genel olarak siyasi yönelimlerini öğrenmek amacı ile sorduğumuz bu soru, Türkiye'deki siyasi partilerin savunuculuğunu yaptığı genel düşünceler ve ideolojiler baz alınarak oluşturulmuştur. Buradaki amaç, çıkan sonuçlara göre herhangi bir partiye yakınlığını tespit etmekten ziyade örnekleme göre, bu soruyu daha anlaşılır kılmaktır. 1064 kişinin yanıtladığı soruda örneklemin çoğunluğu, 404 kişi ve %38,0 oranı ile kendisini muhafazakâr olarak tanımlamıştır. Siyasi düşünce olarak İslamcılığı tercih edenlerin oranı ise dağılımdaki diğer büyük yüzdeyi oluşturmaktadır. Muhafazakârların oranına oldukça yakın olan İslamcıların oranı, 396 kişi ile %37,2'dir. Örneklemin %7,9'u (84 kişi) kendisini Atatürkçü, %7'si (74 kişi) milliyetçi düşüncelere daha yakın bulunduğunu ifade etmiştir. Liberaller ile sosyal demokrat ya da sosyalist düşünceye yakın olduğunu iddia edenler ise dağılımda oldukça düşük oranlara sahiptir. Bu oranlar sırası ile %0,5, %0,8 ve %0,7'dir. Kendisini daha farklı siyasi düşüncelere ya da kimliklere ait hissedenlerin oranı da %5,4'tür. Genel olarak bakıldığında örneklemin büyük çoğunluğunun %75,2 oranı ile özellikle Türkiye'de dini vurgusu baskın bir nitelime olan muhafazakârlık veya İslamcılığa yakın bir siyasi duruşa sahip olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Genellikle tevekkül etme ve kaderciliğin etkisi ile dine

bağlanma duygularının güçlü olduğu düşünülen yoksulların siyasal kimliklerinin dini tutumlarına büyük oranda yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 3.51. Gündelik Hayat Tercihleri

		%	Gçr %
Müzik dinlerim	60	5,6	5,6
Kahveye giderim	49	4,5	4,6
Kitap/gazete okurum	61	5,6	5,7
Derneğe/Lokale giderim	11	1,0	1,0
Komşuya giderim	309	28,6	29,0
Akrabaları ziyaret ederim	72	6,7	6,8
Gezerim	91	8,4	8,5
Evde otururum	148	13,7	13,9
El işi yaparım	142	13,1	13,3
Çocuklarla ilgilenirim	43	4,0	4,0
Televizyon izlerim	13	1,2	1,2
Diğer	67	6,2	6,3
Toplam	1066	98,7	100,0
Cevapsız	14	1,3	
Genel Toplam	1080	100,0	

Örneklemin gündelik hayatındaki boş zamanlarında ne yapmayı tercih ettiği ile ilgili cevapların dağılımının homojen bir yapıda olmadığı görülmektedir. “Evde oturma, el işi yapma, çocuklarla ilgilenme, televizyon izleme” seçenekleri örneklemin “diğer” seçeneğinde belirttikleri ifadelerle göre sonradan oluşturulmuştur. Dağılıma bakıldığında, en yüksek orandaki boş zaman uğraşısının 309 kişi %29,0 oranı ile “komşuya gitme” olarak belirtildiği görülmektedir. 148 kişi %13,9 oranı ile boş zamanlarında evde oturduğunu ifade ederken örneklemin 13,3’ü (142 kişi) el işi yaptığını belirtmiştir. Boş zamanlarında gezenler 91 kişi ile %8,5, akrabalarını ziyaret etmeyi tercih edenler 72 kişi ile %6,8, müzik dinleyenler 60 kişi ile %5,6, kitap, gazete okuyanlar 61 kişi ile %5,7, kahveye gidenler de 49 kişi ile %4,6 oranlarını oluşturmaktadır. Örneklemin %4’ünün ise çocukları ile ilgilendiği görülmektedir. Diğer bir taraftan, derneğe lokale gidenler ile televizyon izleyenlerin

oranı oldukça düşüktür. Derneğe veya lokale gidenlerin oranı %1 iken televizyon izleyenlerin oranı %1,5'i bile bulmamaktadır. Boş zamanlarda genellikle “boş” bir uğraşı olarak değerlendirilen televizyon izleme eyleminin yine genellikle sosyo-kültürel seviyeleri düşük olan yoksul insanlarda tercih edilmediği görülmektedir. Buna ek olarak kendileri, haneleri, yaşantıları ile ilgili bilgiler almak adına görüştüğümüz yoksul bireylerin büyük çoğunluğunun kadın olduğunu da hatırlatmak gerekir. Dolayısıyla da, sayılan boş zaman uğraşlarından daha “kadınsı” olarak adlandırabileceğimiz el işi yapma, komşuya gitme, çocuklarla ilgilenme gibi eylemler dağılımda diğer oranlardan yüksektir.

Tablo 3.52. Dünya Görüşü ve Memnuniyet

	N	%	Gçr %
Bu dünyaya geldiğime memnunum	341	31,6	31,8
Zengin olsam daha memnun olurdum	185	17,1	17,3
Elimde olsaydı eğer hiç doğmak istemezdim	221	20,5	20,6
İster fakir ister zengin yinede yaşamaya değer	325	30,1	30,3
Toplam	1072	99,3	100,0
Cevapsız	8	,7	
Genel Toplam	1080	100,0	

Örneklemin yaşama dair tutumlarını ve memnuniyet dağılımlarını öğrenmek için sorduğumuz bu soruyu cevaplandıran 1072 kişinin %31,8'i bu dünyaya geldiğine memnun olduğunu ifade etmiştir. Yoksulluk kültürü ile ilgili çalışmalar yapan Türkdoğan'a göre (1974); memnun olma oranının yüksek oluşu çelişkili gibi görünse de aslında bu durum yoksulluk kültürünün bir sonucudur ve insanlar maddi açıdan yetersiz olsalar bile kadere boyun eğmek gerektiğini bilirler. Ancak kanaatimize göre “bu dünyaya geldiğime memnunum” ifadesi, kadere tevekkül etmekten ziyade açık biçimde bir memnuniyet halini bünyesinde barındırır. Türkdoğan'ın ifade ettiği kadere boyun eğme durumu ise daha çok “yine de yaşamaya değer” ifadesi ile anlam kazanmaktadır. Oranlara baktığımızda ise örneklemini oluşturan yoksulların diğer büyük kısmı olan %30,3'ü, ister fakir ister zengin olsun yine de yaşamaya değerini düşünmektedir. Bu konuda çok karamsar olup ellerinde olsa doğmayı hiç

istemeyecek olanların oranı 221 kişi ile %21,6'dır. 185 kişi ise %17,3 oranı ile “zengin olsam daha mutlu olurum” cevabını vermiştir. Bütün olarak değerlendirdiğimizde yoksul insanların büyük çoğunluğunun yaşamından memnun olduğunu ve şartlar her ne olursa olsun yinede yaşamaya değdiğini düşündüğünü söylemek mümkündür.

Tablo 3.53. Hayal Edilen Meslek

	N	%	Gçr %
Öğretmen	436	40,4	41,0
Doktor	271	25,1	25,5
Subay	29	2,7	2,7
Hâkim	43	4,0	4,0
Mühendis	36	3,3	3,4
İmam	26	2,4	2,4
Devlet memuru	147	13,6	13,8
Diğer	75	6,9	7,1
Toplam	1063	98,4	100,0
Cevapsız	17	1,6	
Genel Toplam	1080	100,0	

Örneklemin olmayı hayal ettiği mesleklerin dağılımına bakıldığında en yüksek sırayı 436 kişi ve %41,0 oranı ile öğretmenlik mesleğinin aldığı görülmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi özellikle yoksulluk kültürü ile ilgili tezlerde kültürel şifre rolü oynayan tevekkül ve kadercilik ile birlikte bireyin manevi dünyasının maddi dünyasına nazaran daha önde geldiği düşüncesi hakimdir. Dolayısıyla da yoksulluk kültürü ile ilgili araştırmalarda, yoksullardan oluşan örneklemin imam-hoca gibi dini özelliği ağır basan mesleklere sahip olmayı hayal etmesi, söz konusu düşünceler doğrultusunda yorumlanmıştır. Bu araştırma kapsamındaki örneklemin ise daha çok öğretmen (%41), doktor (%25,5) ve devlet memuru olmayı istedikleri görülmektedir. Dindarlık düzeylerinin oldukça yüksek olduğunu tespit ettiğimiz örneklem içerisinde imamlık mesleğine sahip olmayı isteyenlerin oranı ise 26 kişi ile %2,4'tür. Öğretmenlik mesleğinin bu denli yüksek isteniyor olması hem devlet güvencesi

sağlamasına hem de özellikle çalışma zamanının uygunluğu ve tatillerinin olmasından dolayı özellikle kadınlar tarafından cazip meslek olarak görülmesine bağlanabilir. Görüşülen yoksul bireylerinin çoğunlukla kadın olduğu düşünüldüğünde günümüzde kadınsı mesleklerden birisi haline gelen öğretmenliğin büyük oranda tercih edilmesi pek şaşırtıcı bir sonuç olmamaktadır.

Tablo 3.54. Çocuklar İçin İstenilen Meslek

	N	%	Gçr %
Öğretmen	342	31,7	34,9
Doktor	337	31,2	34,4
Subay	43	4,0	4,4
Hâkim	32	3,0	3,3
Mühendis	43	4,0	4,4
İmam	26	2,4	2,7
Devlet memuru	106	9,8	10,8
Diğer	51	4,7	5,2
Toplam	980	90,7	100,0
Cevapsız	100	9,3	
Genel Toplam	1080	100,0	

Tablo 48’de dağılımı gösterilen hayal edilen meslekle ilgili soruyu aynı meslek grupları ile bu sefer çocukları için sorulduğunda örneklemin çocukları için de öğretmenlik mesleğini en yüksek oranda hayal ettikleri görülmektedir. Dağılımdaki yeri, 342 kişi ile %34,9’dur. Örnekleimde 337 kişi %34,4 oranı ile çocukları için doktorluk mesleğini hayal ettiğini belirtmiştir. 106 kişi ise çocuklarının devlet memuru olmasını istemektedir. Çocuklarının subay veya mühendis olmasını isteyenlerin oranları %4,4 ile dağılımda eşit yere sahiptir. 32 kişi (%3,3) çocuğu için hâkimliği, 26 kişi imamlık mesleğini hayal etmektedir. Örneklemin %5,2’sinin de yukarıdaki meslek gruplarından daha farklı meslekleri çocukları için hayal ettikleri ya da istedikleri söylenebilir. Dağılımı bütünü ile değerlendirdiğimizde ise yoksul bireylerin kendileri için hayal etmiş oldukları mesleklerle çocuklarının yapmasını istedikleri meslekler arasında paralellik olduğu görülmektedir. Genellikle hem devlet

garantisi taşıyan hem de toplum nezdinde belirli bir prestije sahip olan meslekler, yoksul bireylerden oluşan örneklemin kendileri ve çocukları için hayal ettiği mesleklerdir.

Tablo 3.55. Çocukların Geleceğine Dair Umutlar

Çocuklarınızın sizden daha rahat bir yaşam süreceğine inanıyor musunuz?			
	N	%	Gçr %
Evet	507	46,9	47,1
Hayır	207	19,2	19,2
Fikrim yok	362	33,5	33,6
Toplam	1076	99,6	100,0
Cevapsız	4	,4	
Genel Toplam	1080	100,0	

Örneklemin çocuklarının kendilerinden daha rahat bir yaşam sürüp sürmeyeceğine dair düşüncelerini ve gelecekle ilgili beklentilerini öğrenmek amacı ile sorulan bu soruda 507 kişi %47,1 oranı ile çocuklarının gelecekte iyi bir yaşam süreceğine inandığını belirtmiştir. Böyle bir inancı olmayanların oranı 207 kişi ile %19,2'dir. Bu soruyu cevaplayan 1076 kişiden 362'sinin çocuklarının gelecekte kendilerinden daha rahat bir yaşam sürüp sürmeyeceği konusunda fikri yoktur. Genel olarak bakıldığında yoksulların büyük oranı çocuklarının geleceği ile ilgili olarak umutlu görünse de toplamda fikri olmayanlarla umudu olmayanlar daha yüksek orana sahiptir.

Tablo 3.56. Toplumda Kimler Daha Dürüst, Doğru ve Ahlaklı?

Sizce toplumda kimler daha doğru, dürüst ve ahlaklıdır?			
	N	%	Gçr %
Zenginler	31	2,9	2,9
Fakirler	193	17,9	17,9
İyi eğitim almış insanlar	375	34,7	34,8
Dindar olan insanlar	394	36,5	36,6
Diğer	84	7,8	7,8
Toplam	1077	99,7	100,0
Cevapsız	3	,3	
Genel Toplam	1080	100,0	

Toplumda kimlerin daha dürüst, doğru ve ahlaklı olduğu sorusuna örneklem büyük oranda “dindar olan insanlar” cevabını vermiştir, oranı 394 kişi ile %36,6’dır. İyi eğitim almış olanların dürüst, doğru ve ahlaklı olduğunu düşünenlerin oranı 375 kişi %34,8 ile dağılımdaki diğer büyük oranı oluşturmaktadır. Yardım alan yoksullardan oluşan örneklem %17,9’u ise fakir insanların daha dürüst ve ahlaklı olduğunu ifade etmiştir. Dağılımdaki en az oran olan %2,9 ile 31 kişinin bu soruya cevabı “zenginler” olmuştur. Bütün olarak değerlendirdiğimizde yoksul bireylerin toplum vicdanında en önemli toplumsal değerleri ifade eden dürüstlük, doğruluk ve ahlak gibi olguları dinle ve dindarlıkla ilişkili olarak düşünme eğilimi içinde oldukları ortaya çıkmaktadır. Diğer büyük kesim ise bu değerlere sahip olma ile eğitilmiş olma arasında paralellik kurmuştur. Örnekleme göre zenginlik ve fakirlik gibi aslında kendilerini doğrudan ilgilendiren olgular ise doğruluk, dürüstlük ya da ahlak gibi değerlerle çok fazla ilgili değildir.

Tablo 3.57. Yoksulluk İle İlgili Genel Yargılar

Aşağıdaki ifadelerle ilgili görüşleriniz nelerdir? (1. Tamamen Katılıyorum, 2. Katılıyorum, 3. Fikrim Yok, 4. Katılmıyorum, 5. Kesinlikle Katılmıyorum)	N	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Yoksulluk kaderdir	1080	295 (%27,3)	400 (%37)	106 (%9,8)	233 (%21,6)	46 (%4,3)
İnsanlar yoksul oldukları için diğer insanlar tarafından dışlanırlar	1080	238 (%22)	472 (%43,7)	80 (%7,4)	246 (%22,8)	44 (%4,1)
Yoksulların çocukları da yoksul bir yaşam sürmeye mahkûmdur.	1080	148 (%13,7)	247 (%22,9)	137 (%12,7)	411 (%38,1)	137 (%12,7)
Yoksul insanlara herkesten önce devletin yardım etmesi gerekir	1080	628 (%58,1)	360 (%33,3)	41 (%3,8)	46 (%4,3)	5 (%0,5)
İnsanlar eğer isterlerse ve çok çalışırlarsa yoksulluktan kurtulabilirler	1080	342 (%31,7)	434 (%40,2)	121 (%11,2)	153 (%14,2)	30 (%2,8)
Yoksul olmamak için eğitilmiş olmak gerekir	1080	243 (%22,5)	380 (%35,2)	136 (%12,6)	266 (%24,6)	55 (%5,1)
Yoksulluk insanların tembelliğinden kaynaklanır	1080	204 (%18,9)	366 (%33,9)	152 (%14,1)	268 (%24,8)	90 (%8,3)
İnsanlar şanslıysa eğer yoksulluktan kurtulabilirler	1080	194 (%18,0)	405 (%37,5)	272 (%25,2)	166 (%15,4)	43 (%4,0)

Bu soru yoksul insanların toplumda yoksullar ve yoksullukla ilgili genel yargılar hakkındaki görüşlerini öğrenmeyi amaçladığımız bir sorudur. Cevaplandırmada ise beşli likert ölçeği kullanılmıştır. Konumuz ile bağlantılı olarak seçtiğimiz sekiz genel yargıdan “yoksulluk kaderdir” yargısına örneklemin %27,3’ü (295 kişi) tamamen katıldığını, 400 kişi ile %37’si ise katıldığını belirtmiştir. 106 kişinin (%9,8) bu konuda herhangi bir fikri yoktur. Bu yargıya katılmayanlar toplamda, örneklemin %25,9’unu oluşturmaktadır. Yoksulların büyük oranda (%64,3) yoksulluğun kader olduğunu düşünmesi söz konusudur. İnsanların yoksul oldukları için diğer insanlar tarafından dışlandığı fikrine tamamen katılanların oranı 238 kişi ile %22, katılanların oranı ise 472 kişi ile %43,7’dir. Fikri olmayanların oranı 80 kişi ile %7,4’tür. Bu yargıya katılmayanların oranı genel olarak %26,9’dur. Yine örneklemin bu yargıya da çoğunlukla katıldığı görülmektedir. Yoksulların çocuklarının da yoksul bir yaşam

sürmeye mahkûm olduğunu düşünenler toplamda %36, 6 oranında iken bu konuda fikri olmayanlar, örneklemin 137 kişi ile %12,7'sini oluşturmaktadır. Bu yargıya katılmayanların oranı genel olarak yüksektir (%50,8). Buradan çıkan sonuç, örneklemin büyük çoğunluğunun yoksul insanların çocuklarının da yoksul bir yaşam süreceğine katılmadığıdır.

Toplumdaki diğer genel yargılardan birisi olarak sosyal devletin sorumlulukları ile de örtüşen “yoksullara herkesten önce devletin yardım etmesi gerekir” yargısına ise örneklemin %91,4'ünün katıldığını görmekteyiz. İnsanların yoksul olma durumlarını biraz da kendilerine bağlayan yargılardan birisi olan “insanlar isterlerse ve çok çalışırlarsa yoksulluktan kurtulabilirler” ifadesine örneklemin büyük çoğunluğu olan 776'sı %71,9 oranı ile katıldığını belirtmiştir. Yoksul olmamak için eğitilmiş olunması gerektiğini düşünenler genel olarak örneklemin 623 kişi ile %57,7'sini oluştururken %12,6'sı fikri olmadığını, 321 kişi de %29,7 oranı ile bu görüşe katılmadığını belirtmiştir. Yoksul olmamak için eğitilmiş olmak gerektiği yargısına yine çoğunluğun olumlu cevap verdiği görülmektedir. İnsanların yoksul olmalarını kendi tembellikleri ile ilişkilendiren diğer yargıya ise örneklemin yarısından fazlası %52,8 oranı ile katıldığını belirtmiştir. Fikri olmayanlar, %14,1, söz konusu düşünceye katılmayanlar %33,1 oranındadır. Yoksulluktan kurtuluşu şans faktörüne bağlayan son yargıya da örneklemin büyük oranda katıldığı görülmektedir. Genel olarak 1080 kişiden oluşan örneklemin %55,5'inin katıldığı bu yargıya %25,2'si fikrim yok cevabını vermiştir. %19,4'ü de insanların şansları varsa yoksulluktan kurtulabileceği yargısına katılmadığını belirtmiştir.

Dağılımı bütün olarak değerlendirdiğimizde alan araştırmasının örneklemini oluşturan yoksul insanların büyük ölçüde yoksulluğun kader olduğuna ve yoksulların toplumdaki diğer insanlar tarafından dışlandığına inandığı görülmektedir. Örneklemin büyük çoğunluğu yoksul insanların çocuklarının da aynı kadere mahkûm olacağı yargısına katılmamaktadır. Yoksul insanlara öncelikle devletin yardım etmesi gerektiği yargısı ise yoksulların büyük oranının tamamen katıldığı bir yargıdır. Yine yoksulların büyük oranı, yoksulluğun insanların çok çalışma ve emek sarf etme ile giderilebilecek bir durum olduğunu düşündükleri ve bu bağlamda eğitime de önem verdikleri görülmektedir. Ayrıca yoksul insanların çoğunluğu yoksulluğu tembelliğe

bağlamakta ve yoksulluktan kurtulmada şans faktörüne önem vermektedir. Dolayısıyla en genel ifade ile yoksullar, toplumdaki yoksulların çevreleri tarafından dışlandıklarını düşünmekle birlikte çok çalışma, eğitim alma gibi bireysel çabalar ile yoksulluktan kurtulabilineceği ifadelerini desteklemektedirler. Ancak yoksulluğun kader olduğuna dair inanç da büyüktür. Yoksulların algısında devlet ise yoksullara yardım etme sorumluluğunu öncelikli olarak üzerine alması beklenen bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

GÖRÜŞÜLEN KİŞİ DEĞİŞKENİ İLE ÇAPRAZ TABLO ANALİZLERİ

Tablo 3.58.1. Görüşülen Kişi Değişkeni İle Geçmiş İki Yıldaki Yaşam Şartlarının Dağılımı Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

		Geçmiş iki yıldaki yaşam şartları					
Kişi		Yaşam şartlarım çok düzeldi	Yaşam şartlarım düzeldi	Herhangi bir değişiklik olmadı	Yaşam şartlarım kötüye gitti	Yaşam şartlarım çok kötüleşti	Toplam
Hane reisi	N	10	31	99	96	61	297
	%	3,4	10,4	33,3	32,3	20,5	100,0
Eşi	N	8	54	218	268	116	664
	%	1,2	8,1	32,8	40,4	17,5	100,0
Diğer	N	9	14	42	37	13	115
	%	7,8	12,2	36,5	32,2	11,3	100,0
Toplam	N	27	99	359	401	190	1076
	%	2,5	9,2	33,4	37,3	17,7	100,0
x ² : 29,644 sd:8 p=0,000							

Genel olarak evdeki maddi sorumluluğun kimde olduğunu gösteren “görüşülen kişi değişkeni” ile yoksul bireylerin yakın geçmişinde yoksullaşma oranı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yönelik olarak uygulanan çapraz tablo analizinin ki kare (ki kare değer: 29,644, serbestlik derecesi: 8, $p < 0,05$) değerine göre bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Görüşülen kişilerin cinsiyetinden ziyade yoksul hanedeki sorumluluğunun ön plana çıktığı “görüşülen kişi” değişkeni ile yakın geçmişi ile ilgili görüşleri karşılaştırdığımızda kendisini hane reisi olarak tanımlayan 267 kişiden %13,8’i geçmiş iki yılda yaşam şartlarının genel olarak iyi olduğunu ifade ederken %52,8’i, yaşam şartlarının kötüleştiğini belirtmiştir. %33,3’ü ne göre yaşamlarında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Eşlerin %9,3’ü yaşam şartlarının düzeldiğini, %32,8’i herhangi bir değişiklik olmadığını, %57,9’u ise yaşam şartlarının kötüye gittiğini belirtmiştir. “Diğer” olarak ifade edilen ve genellikle hanede yaşayan çocuklardan oluşan 115 kişinin çoğunluğunun %43,3 oranı ile geçmiş iki yılda yaşam şartlarının genel olarak kötüye gittiğini belirttiği görülmektedir. Görüşülen kişilerden eşlerin kendi düşünceleri doğrultusunda geçmiş iki yıldaki yaşam şartlarının daha kötüye gittiği görülmektedir. Genel olarak son iki yılda daha fazla yoksullaştığını söyleyebileceğimiz örneklemden yine son iki yılda

herhangi bir değişiklik olmadığını en fazla ifade eden kesim ise evin geçim derdi ile anne ve baba kadar ilgili olmayan çocuklar olmuştur.

Tablo 3.58.2. Görüşülen Kişi Değişkeni İle Yakın Gelecekteki Umutlar Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

Kişi		Gelecek iki yıl için beklentiler			Toplam
		Yaşam şartlarım düzelecek	Yaşam şartlarım daha kötüleşecek	Herhangi bir değişiklik olmasını beklemiyorum	
Hane reisi	N	74	85	138	297
	%	24,9	28,6	46,5	100,0
Eşi	N	193	195	273	661
	%	29,2	29,5	41,3	100,0
Diğer	N	42	28	45	115
	%	36,5	24,3	39,1	100,0
Toplam	N	309	308	456	1073
	%	28,8	28,7	42,5	100,0
x ² : 6,510 sd:4 p=0,164					

Görüşülen kişi ve görüşülen kişilerin gelecek iki yıl için görüşlerinin ne olduğu arasındaki çapraz tablo analizinin ki kare değerine (ki kare: 6,510, serbestlik derecesi: 4 p: 0,164) göre bu iki değişken arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur. Ancak bu iki değişken arasındaki ilişkiye göre yaşam şartlarının düzeleceğini en fazla düşünen kesimin %36,5 oranı ile hane reisleri ya da eşlerden ziyade hanede yaşayan diğer kişiler olduğu görülmektedir. Yaşam şartlarının gelecek iki yılda daha kötüleşeceğini, daha karamsar olarak en fazla eşlerin düşündüğü tablodaki bir diğer sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşam şartlarında yakın gelecekte herhangi bir değişiklik olmasını beklemeyenler ise çoğunlukla hane reisleri olmuştur.

Tablo 3.58.3. Görüşülen Kişi Değişkeni İle Görüşülen Kişilerin Ruh Sağlığı Durumu Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

Kişi		Ruh Sağlığı Durumu					Toplam
		Ruhsal açıdan gayet iyiyim	Kendimi gergin hissediyorum	Bunalımda/ depresyonda hissediyorum	Ciddi ruhsal rahatsızlığım olduğunu düşünüyorum	Ruhsal rahatsızlığım var ve tedavi görüyorum	
Hane reisi	N	113	97	60	13	12	295
	%	38,3	32,9	20,3	4,4	4,1	100,0
Eşi	N	196	258	163	23	23	663
	%	29,6	38,9	24,6	3,5	3,5	100,0
Diğer	N	60	31	16	1	7	115
	%	52,2	27,0	13,9	,9	6,1	100,0
Toplam	N	369	386	239	37	42	1073
	%	34,4	36,0	22,3	3,4	3,9	100,0
x ² : 31,801 sd:8 p=0,000							

Yoksul insanların yaşadıkları maddi yetersizlikler dolayısıyla ruhsal durumlarının olumsuz yönde etkilenebileceği düşüncesinden hareketle sorduğumuz bu soru ile görüşülen kişi değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında ki kare testine göre (ki kare: 31,801, serbestlik derecesi: 8 p<05) anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir. Kadınların depresyona girmeye daha çok eğilimli olduğu düşüncesine paralel olarak kendisini gergin hisseden ve bunalımda ya da depresyonda olduğunu ifade edenlerin yüksek oranlarda eşler olduğu görülmektedir. Hane reislerinden daha ciddi ruhsal rahatsızlığı olanlar ve tedavi görenlerin oranı eşlerden daha yüksektir. Hanede yaşayan diğer kişiler ise büyük oranda bu tür bir problemleri olmadığını ve ruhsal açıdan gayet iyi hissettiklerini belirtmiştir.

Tablo 3.58.4. Görüşülen Kişi Değişkeni İle Görüşülen Kişilerin Dini Tutumları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

Kişi		Dini Tutumlar						Toplam
		İnancım yok ve dine karşıyım	İnancım yok inanana saygı duyarım	İnanıyorum ama hiçbir ibadet yapmıyorum	İnanıyorum düzenli olmasa da ibadetleri yapıyorum	Düzenli olarak bazı ibadetleri yapıyorum	Bütün ibadetleri düzenli olarak yapıyorum	
Hane reisi	N	1		13	85	49	145	293
	%	,3		4,4	29,0	16,7	49,5	100,0
Eşi	N	1	1	27	268	93	272	662
	%	,2	,2	4,1	40,5	14,0	41,1	100,0
Diğer	N			15	44	20	33	112
	%			13,4	39,3	17,9	29,5	100,0
Toplam	N	2	1	55	397	162	450	1067
	%	,2	,1	5,2	37,2	15,2	42,2	100,0

Yoksulların özellikle de yoksulluk kültürü içinde yaşayan yoksulların dindar oldukları genel yargısını ölçmek için sorduğumuz dini tutumlar sorusu ile görüşülen kişiler arasındaki ilişkiyi görmek amacı ile yapılmış olan bu analizde hane reislerinin neredeyse yarısı (%49,5), inandığını ve düzenli olarak ibadetlerini yerine getirdiğini ifade etmiştir. Eşlerde ibadetlerini düzenli olarak yerine getirmeyenlerle düzenli uygulayanların oranlarının birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Evin diğer üyelerinin büyük çoğunluğu ise inandığını ancak düzenli ibadet etmediğini belirtmiştir. Genel olarak dindarlık tutumlarının oldukça yüksek olduğunu söyleyebileceğimiz örneklemde hane reislerinin yine dindarlık oranı en yüksek kesim olduğu görülmektedir.

Tablo 3.58.5. Görüşülen Kişi Değişkeni İle Görüşülen Kişilerin Memnuniyet Tutumları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

Kişi		Dünyaya Geldiğinize Memnun Musunuz?				Toplam
		Memnunum	Zengin olsam daha memnun olurum	Elimde olsa hiç doğmak istemezdim	İster zengin ister fakir yinede yaşamaya değer	
Hane reisi	N	91	56	61	86	294
	%	31,0	19,0	20,7	29,3	100,0
Eşi	N	208	113	132	210	663
	%	31,4	17,0	19,9	31,7	100,0
Diğer	N	42	16	28	29	115
	%	36,5	13,9	24,3	25,2	100,0
Toplam	N	341	185	221	325	1072
	%	31,8	17,3	20,6	30,3	100,0
x ² : 4,659 sd:6 p=0,588						

Yaşam standartları bağlamında düşünüldüğünde birçok anlamda maddi ve diğer kaynaklardan yoksun olan yoksul bireylerin yaşadıkları hayattan zevk alma ve memnun olma derecelerinin diğer insanlara göre genellikle düşük olduğu yaygın bir kanıdır. Evdeki sorumlulukları bağlamında kategorileştirdiğimiz görüşülen kişi değişkeni ile memnun olma ve yaşadıkları hayatı yine de yaşamaya değer olarak görme oranlarının büyük çoğunluğu oluşturduğu memnuniyet tutumu dağılımını karşılaştırdığımızda yaşadıkları hayattan en fazla memnun olan kesimin hanenin anne ve baba dışındaki diğer üyeleri olduğu görülmektedir. Evin ekonomik sorumluluğunu yüklenmek durumunda kalan hane reisleri ise daha çok “zengin olsam daha memnun olurum” cevabını vermişlerdir. Elllerinde olsa hiç doğmak istemeyenler en fazla evin diğer üyeleri olurken, yine hane reislerinin eşlerine nazaran daha fazla bu kanıda oldukları tablodan çıkan bir diğer sonuçtur. Hayatın ister fakir ister zengin olsun yinede yaşamaya değer olduğunu en fazla düşünenlerin eşler olduğunu söyleyebiliriz. Bütüne baktığımızda ise, hane reisleri çoğunlukla yaşamlarından memnuniyetsiz, mutsuz ve karamsar iken, eşlerin daha tevekkül sahibi ve kadere boyun eğen bir tablo çizdikleri görülmektedir. Ki kare değerine göre (ki kare: 4,659, serbestlik derecesi: 6, p: 0,588) bu iki değişken arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.

Tablo 3.58.6. Görüşülen Kişi Değişkeni ve “Yoksulluk Kaderdir” Yargısı İle İlgili Görüşler Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

Kişi		Yoksulluk kaderdir					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Hane reisi	N	95	108	26	59	9	297
	%	32,0	36,4	8,8	19,9	3,0	100,0
Eşi	N	180	245	67	141	35	668
	%	26,9	36,7	10,0	21,1	5,2	100,0
Diğer	N	19	47	13	33	2	114
	%	16,7	40,9	11,3	28,7	1,7	100,0
Toplam	N	295	400	106	233	46	1079
	%	27,2	37,1	9,8	21,6	4,3	100,0
x ² : 15,992 sd:8 p=0,042							

Toplumda yoksulluk ile ilgili yargılarda genellikle yoksulluğun yoksulların kendi bireysel özelliklerinden kaynaklandığı ya da var olan ekonomik, siyasal sistemin etkisi ile oluştuğu düşünceleri ön plana çıkmakla birlikte yoksulluğu kadere atfeden görüşlere de sıkça rastlanmaktadır. Görüşülen kişi değişkeni ile alan araştırmamızın kilit sorularından birisi olan yoksulluk kaderdir yargısına verilen cevapları karşılaştırdığımızda ise hane reislerinin genel anlamda bu yargıya katılma oranının (%68,4) eşlerin oranından (%63,6) daha yüksek olduğu görülmektedir. Ki kare değerine göre (ki kare: 15,992, serbestlik derecesi: 8, p: 0,042) bu iki değişken arasında anlamlı bir farklılaşma saptanmıştır.

Tablo 3.58.7. Görüşülen Kişi Değişkeni İle Yoksul İnsanların Dışlandığı Yargısı Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

Kişi		İnsanlar yoksul oldukları için diğer insanlar tarafından dışlanırlar					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Hane reisi	N	74	124	21	66	12	297
	%	24,9	41,8	7,1	22,2	4,0	100,0
Eşi	N	149	304	50	140	25	668
	%	22,3	45,5	7,5	21,0	3,7	100,0
Diğer	N	15	44	9	40	7	115
	%	13,0	38,3	7,8	34,8	6,1	100,0
Toplam	N	238	472	80	246	44	1080
	%	22,0	43,7	7,4	22,8	4,1	100,0
x ² : 16,587 sd:8 p=0,035							

Yoksullukla ilgili olarak son yıllarda öne çıkan kavramlardan bir tanesi olan sosyal dışlanma, yoksul bireylerin çevreleri ile ilişkilerinde kendisini gösteren ve yoksulluğun daha şiddetli yaşanmasına sebep olabilen bir süreci tanımlar. Görüşülen kişi değişkeni ile alan araştırmasının diğer kilit sorularından birisi olan “insanların yoksul olduğu için diğer insanlar tarafından dışlandıkları” yargısına verilen cevapları karşılaştırdığımızda ki kare değerine göre (ki kare: 16,587, serbestlik derecesi: 8, p<05) anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir. Hane reislerinin %46,7’si, eşlerin %47,8’i yoksulların toplumdaki diğer insanlar tarafından dışlandığı kanısına katıldığını ifade etmiştir. Dolayısıyla da bu iki değişken arasındaki ilişkiye bakıldığında hane reisleri ve eşlerin, insanların yoksul oldukları için diğer insanlar tarafından dışlandıkları yargısı ile ilgili düşüncelerinin paralellik gösterdiğini söylemek mümkündür. Bu görüşe katılmayanlar ise büyük oranda evin diğer üyeleri olmuştur. Örneklemin çevreleri tarafından dışlanma durumlarına ilişkin ifadelerinin aksine (tablo 44), genel olarak sorulmuş olan bu yargıya katılma oranlarının daha yüksek olduğu karşılaştırmadan çıkan diğer bir sonuçtur.

HANEDE YAŞAYAN KİŞİ SAYISI DEĞİŞKENİ İLE ÇAPRAZ TABLO ANALİZLERİ

Tablo 3.59.1. Hanedeki Kişi Sayısı Değişkeni İle Hanenin Toplam Geliri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

Hanedeki Kişi Sayısı		Hanenin aylık toplam geliri					
		<250 TL	250–499 TL	500–749 TL	750–999 TL	1000 TL ve üstü	Toplam
Tek kişi	N	10	10	7	4		31
	%	32,3	32,3	22,6	12,9		100
İki kişi	N	23	30	36	8	1	98
	%	23,5	30,6	36,7	8,2	1,0	100
Üç kişi	N	30	59	51	14	2	156
	%	19,2	37,8	32,7	9,0	1,3	100
Dört kişi	N	36	90	109	21	22	278
	%	12,9	32,4	39,2	7,6	67,9	100
Beş kişi	N	33	77	101	15	25	251
	%	13,1	30,7	40,2	6,0	10,0	100
Altı kişi ve üstü	N	35	76	104	16	18	249
	%	14,1	30,5	41,8	6,4	7,2	100
Toplam	N	167	342	408	78	68	1063
	%	15,7	32,2	38,4	7,3	6,4	100

Hanedeki kişi sayısı değişkeni ile hanenin toplam geliri arasındaki ilişkiye baktığımızda hanede tek kişi olarak yaşayanların çoğunluğunun gelirinin 250 TL'den az olduğu ya da 250-499 TL arasında olduğu görülmektedir. Hanede iki kişi yaşayanların büyük oranının aylık toplam geliri (%36,7) 500 ile 749 TL arasındadır. Görüşülen kişilerden aynı evde üç kişi yaşadığını ifade edenlerden %37,8'i ise aylık toplam gelirlerinin 250 ile 499 TL arasında olduğunu belirtmiştir. Daha kalabalık aileler olarak, dört kişi, beş kişi, altı kişi ve üstü kişi sayısı ile aynı haneyi paylaşanların çoğunluğunun toplam aylık gelirlerinin 500 ile 749 TL arasında olduğu görülmektedir. TÜİK'nun 2007 yılı yoksulluk çalışması verilerinden hareketle dört kişilik bir hanenin aylık yoksulluk sınırının 619 TL olduğunu tekrar hatırlayacak olursak, örneklemden aynı hanede 4 kişi yaşayanların çoğunluğa yakın kısmının %45,3 oranı ile 500 TL'den az aylık hane gelirine sahip olması dolayısıyla yoksulluk sınırının altında bir yaşam sürdüğünü söylemek mümkündür. Bu bağlamda düşünüldüğünde alan araştırmasının uygulandığı örneklemden beş kişi ile altı kişi ve

üstünde kişi sayısının yaşadığı hanelerin üyesi olanların çoğunluğunun ekonomik olarak yoksulluğu daha şiddetli yaşadıkları bu çalışmada ortaya çıkan önemli sonuçlardan birisi olmaktadır.

Tablo 3.59.2. Hanedeki Kişi Sayısı Değişkeni İle Görüşülen kişilerin Geçmiş İki Yıldaki Yaşam Şartları ile İlgili Düşünceleri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

Hanedeki Kişi Sayısı		Geçmiş iki yıldaki yaşam şartları					Toplam
		Yaşam şartlarım çok düzeldi	Yaşam şartlarım düzeldi	Herhangi bir değişiklik olmadı	Yaşam şartlarım kötüye gitti	Yaşam şartlarım çok kötüleşti	
Tek kişi	N	1	4	19	4	4	32
	%	3,1	12,5	59,4	12,5	12,5	100,0
İki kişi	N	1	9	38	33	18	99
	%	1,0	9,1	38,4	33,3	18,2	100,0
Üç kişi	N	6	10	56	61	24	157
	%	3,8	6,4	35,7	38,9	15,3	100,0
Dört kişi	N	7	31	98	90	55	281
	%	2,5	11,0	34,9	32,0	19,6	100,0
Beş kişi	N	8	24	67	108	47	254
	%	3,1	9,4	26,4	42,5	18,5	100,0
Altı kişi ve üstü	N	4	21	81	105	42	253
	%	1,6	8,3	32,0	41,5	16,6	100,0
Toplam	N	27	99	359	401	190	1076
	%	2,5	9,2	33,4	37,3	17,7	100,0

Yoksulluğu ekonomik bağlamda ele alıp hane geliri ile ilişkilendirdiğimizde, hane üyelerinin sayıca fazla oluşu, zaten düşük gelirlere sahip olan yoksulların yaşam standartlarını olumsuz yönde etkileyen en önemli faktörlerden birisi olmaktadır. Yaklaşık %75'inin dört ve üstü kişi sayısı ile aynı evi paylaştığı örneklemin hanede yaşayan kişi sayısı ile geçmiş iki yıldaki yaşam şartları ile ilgili görüşlerinin karşılaştırıldığı bu tabloda, yaşam şartlarının çok düzeldiğini ifade edenlerin çoğunlukla aynı haneyi üç kişi paylaşanlar olduğu görülmektedir. Hem “yaşam şartlarım düzeldi” diyenlerin hem de yaşam şartlarında herhangi bir değişiklik olmadığını belirtenlerin çoğunluğu ise tek kişi yaşadığını ifade eden katılımcılardır. Görüşülen kişilerden yaşam şartları kötüye gidenler ise en fazla 105 kişi %42,5 oranı ile aynı haneyi beş kişi paylaşanlar olmuştur. Ayrıca hanede yaşayan kişi sayısı

değişkeni ile yaşam şartlarını kötüye gitti diyenlerin karşılaştırmasına bakıldığında genel olarak hanede yaşayan kişi sayısının artmasına paralel olarak son iki yılda yaşam şartlarının kötüye gitme oranının da arttığı tablodan çıkan bir diğer sonuçtur. Son olarak hanede 4 kişi yaşayanların %19,6 ile büyük çoğunluğunun son iki yılda yaşam şartlarının çok kötüleştiği söylenebilir.

Tablo 3.59.3. Hanedeki Kişi Sayısı Değişkeni İle Gelecek İki Yıldaki Yaşam Şartları İle İlgili Beklentileri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

Kişi		Gelecek iki yıl için beklentiler			Toplam
		Yaşam şartlarını düzelecek	Yaşam şartlarını daha kötüleşecek	Herhangi bir değişiklik olmasını beklemiyorum	
Tek kişi	N	6	7	18	31
	%	19,4	22,6	58,1	100,0
İki kişi	N	26	24	48	98
	%	26,5	24,5	49,0	100,0
Üç kişi	N	45	48	64	157
	%	28,7	30,6	40,8	100,0
Dört kişi	N	82	77	122	281
	%	29,2	27,4	43,4	100,0
Beş kişi	N	69	77	108	254
	%	27,2	30,3	42,5	100,0
Altı kişi ve üstü	N	81	75	96	252
	%	32,1	29,8	38,1	100,0
Toplam	N	309	308	456	1073
	%	28,8	28,7	42,5	100,0

$\chi^2: 8,113$ sd:10 p=0,618

Hanede yaşayan kişi sayısı değişkeni ile görüşülen kişilerin yakın gelecekteki beklentileri karşılaştırıldığında ki kare değerine göre (ki kare: 8,113, serbestlik derecesi: 10, p: 0,618) anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı görülmektedir. İki değişken arasındaki ilişkiye bakıldığında; yakın gelecekte yaşam standartlarının düzeleceğine dair umudu en fazla olan kesimin 309 kişi ve %32,1 oranı ile örneklemde aynı haneyi altı ve üstü kişi ile paylaşan kişiler olduğu görülmektedir. Bu konuda daha karamsar olduklarını söyleyebileceğimiz yaşam şartlarının daha kötüleşeceğini düşünenler, büyük oranda üç kişiden oluşan haneler olmuştur. İki kişi aynı haneyi paylaşanların çoğunluğu ise %49 oran ile yakın gelecekte herhangi bir değişiklik olmasını beklemediğini ifade etmiştir.

Genellikle az geliri olan çok nüfuslu hanelerin yaşam şartları ekonomik olarak daha zordur. Bu bağlamda düşünüldüğünde çok nüfuslu hanelerin yoksulluğu daha şiddetli yaşaması dolayısıyla gelecek için daha umutsuz ve karamsar olmaları beklenirken bu araştırmada yer alan örneklem için böyle bir durumun söz konusu olmadığı yapılan karşılaştırmada açıkça görülmektedir.

Tablo 3.59.4. Hanedeki Kişi Sayısı Değişkeni İle Memnuniyet Tutumları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

Kişi		Dünyaya Geldiğinize Memnun musunuz?				Toplam
		Memnunum	Zengin olsam daha memnun olurum	Elimde olsa hiç doğmak istemezdim	İster zengin ister fakir yinede yaşamaya değer	
Tek kişi	N	15	5	4	7	31
	%	48,4	16,1	12,9	22,6	100,0
İki kişi	N	34	13	21	30	98
	%	34,7	13,3	21,4	30,6	100,0
Üç kişi	N	55	24	42	36	157
	%	35,0	15,3	26,8	22,9	100,0
Dört kişi	N	99	37	60	84	280
	%	35,4	13,2	21,4	30,0	100,0
Beş kişi	N	68	52	49	85	254
	%	26,8	20,5	19,3	33,5	100,0
Altı kişi ve üstü	N	70	54	45	83	252
	%	27,8	21,4	17,9	32,9	100,0
Toplam	N	341	185	221	325	1072
	%	31,8	17,3	20,6	30,3	100,0

$\chi^2: 25,744$ sd:15 p=0,041

Hanede yaşayan kişi sayısı değişkeni ile görüşülen kişilerin memnuniyet tutumları karşılaştırdığımızda bu iki değişken arasında ki kare değerine göre (ki kare: 25,744, serbestlik derecesi: 15, $p<05$) anlamlı bir farklılaşma vardır. Karşılaştırma, yaşamdan memnuniyetini en çok ifade eden kesimin %48,4 oranı ile hanede tek kişi yaşayanlar olduğunu göstermektedir. Zengin olsam daha memnun olurum ifadesini tercih eden katılımcılar ise büyük oranda aynı haneyi altı ve üstü kişi sayısı ile paylaşanlar olmuştur. Diğer bir taraftan görüşülen kişilerden yaşadıkları hayattan memnun olmayıp elinde olsa hiç doğmak istemeyenlerin çoğunluğu üç kişilik hanelerde

yaşamakta iken ister zengin ister fakir yine de yaşamaya değdiğini düşünenlerin büyük oranda aynı haneyi beş kişi paylaşan katımcılar olduğu söylenebilir.

Tablo 3.59.5. Hanedeki Kişi Sayısı Değişkeni İle Görüşülen Kişilerin Çocuklarının Geleceğine Dair Beklentileri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

		Çocuğunuzun sizden daha rahat bir yaşam süreceğine inanıyor musunuz?			
Kişi		Evet	Hayır	Fikrim yok	Toplam
Tek kişi	N	8	4	20	32
	%	25,0	12,5	62,5	100,0
İki kişi	N	38	11	49	98
	%	38,8	11,2	50,0	100,0
Üç kişi	N	76	37	43	156
	%	48,7	23,7	27,6	100,0
Dört kişi	N	149	45	87	281
	%	53,0	16,0	31,0	100,0
Beş kişi	N	119	50	85	254
	%	46,9	19,7	33,5	100,0
Altı kişi ve üstü	N	117	60	78	255
	%	45,9	23,5	30,6	100,0
Toplam	N	507	207	362	1076
	%	47,1	19,2	33,6	100,0
x ² : 35,399 sd:10 p=0,000					

Hanedeki kişi sayısı değişkeni ile görüşülen kişilerin çocuklarının geleceğine dair umutlarını karşılaştırdığımızda aynı hanede dört kişi yaşayanların büyük kısmı %53 oranı ile çocuklarının gelecekte daha iyi bir yaşam süreceğine inandığını belirtmiştir. Bu konuda çok umutlu olmadıklarını düşünebileceğimiz “hayır” cevabını verenler ise büyük oranda aynı haneyi üç kişi paylaşanlar olmuştur. Çocuğunun kendisinden daha iyi bir yaşam sürüp sürmeyeceği konusunda herhangi bir fikri olmayanların çoğunlukla tek kişi yaşayan bireyler olduğu görülmektedir. Ebeveyn olmayan bireylerin böyle bir konuda büyük oranda fikir beyan etmemesi normal bir durumdur. Tek kişi yaşayanların bu soruya cevap verme oranının bu denli yüksek olması, sorunun geleceğe dair umutları kapsamı dolayısıyla, çocukları olmayanların da cevaplamayı tercih etmesi sebebiyledir. Genel olarak değerlendirdiğimizde çoğunlukla kalabalık hanelerde yaşayan yoksul bireylerin çocuklarının geleceği konusunda umutlu oldukları ortaya çıkmaktadır. Bu iki değişken arasında ki kare

değerine göre (ki kare: 35,399, serbestlik derecesi: 10, $p<05$) anlamlı bir farklılaşma saptanmıştır.

HANEDE ÇALIŞAN KİŞİ SAYISI DEĞİŞKENİ İLE ÇAPRAZ TABLO ANALİZLERİ

Tablo 3.60.1. Hanede Çalışan Kişi Sayısı Değişkeni İle Görüşülen Kişilerin Borç Dağılımı Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

Çalışan sayısı		Borcunuz var mı?		Toplam
		Evet	Hayır	
Bir kişi	N	495	182	677
	%	73,1	26,9	100,0
İki kişi	N	93	32	125
	%	74,4	25,6	100,0
Üç ve üstü	N	10	5	15
	%	66,7	33,3	100,0
Çalışan yok	N	156	101	257
	%	60,7	39,3	100,0
Toplam	N	754	320	1074
	%	70,2	29,8	100,0
x ² : 14,984 sd:3 p=0,002				

Hanede yaşayan kişi sayısı değişkeni ile görüşülen kişilerin borçlu olma durumları karşılaştırıldığında ki kare değerine göre (ki kare: 14,984, serbestlik derecesi: 3, $p<05$) anlamlı bir farklılaşma olduğu söylenebilir. Genel olarak hanede çalışan sayısı arttıkça borçlu olma durumunun azalması söz konusudur. Çoğunlukla çalışan sayısı bir kişi ve iki kişi olduğunu ifade edenler borçlu iken, borcu olmayanların yüksek oranda aynı hanede üç ve üstü kişinin çalıştığını belirten katılımcılar olduğu görülmektedir. Bu karşılaştırmadaki en çarpıcı sonuç ise çalışan kimsenin olmadığı hanelerin borçlu olma oranının daha düşük olmasıdır. Hanede üç ve üstü çalışanın olduğunu ifade eden katılımcıların borçlu olma oranı %66,7 iken “çalışan yok” cevabını veren katılımcıların %60,7’si borcunun olmadığını ifade etmiştir.

Tablo 3.60.2. Hanede Çalışan Kişi Sayısı Değişkeni İle Görüşülen Kişilerin Aylık Toplam Geliri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

Çalışan sayısı		Hanenin aylık toplam geliri					Toplam
		<250 TL	250–499 TL	500–749 TL	750–999 TL	1000 TL ve üstü	
Bir kişi	N	73	215	323	43	22	676
	%	10,8	31,8	47,8	6,4	3,3	100,0
İki kişi	N	4	17	39	29	37	126
	%	3,2	13,5	31,0	23,0	29,4	100
Üç ve üstü	N	1	1	3	1	9	15
	%	6,7	6,7	20,0	6,7	60	100,0
Çalışan yok	N	89	109	43	5		246
	%	36,2	44,3	17,5	2,0		100
Toplam	N	167	342	408	78	68	1063
	%	15,7	32,2	38,4	7,3	6,4	100

Hanedeki çalışan sayısına göre hanenin toplam aylık gelir oranını karşılaştırdığımız bu tabloda, hanede bir kişi çalışanların çoğunluğu olan %47,8'inin 500 ile 750 TL arası aylık gelirinin olduğu görülmektedir. İki kişinin çalıştığı hanelerin de çoğunluğu %31 oranı ile 500 ile 750 TL arasında aylık toplam hane gelirine sahiptir. Aylık hane geliri en yüksek olanlar ise üç ve daha fazla kişinin çalıştığı haneler olmuştur. Çalışanın olmadığı hanelerin tablodaki en düşük gelir grubuna dâhil oldukları görülmektedir.

Tablo 3.60.3. Hanede Çalışan Kişi Sayısı Değişkeni İle Asgari İhtiyaç Duyulan Para Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

Çalışan sayısı		Hanenin geçim için ihtiyaç duyduğu aylık asgari para						Toplam
		>500	500-999	1000-1499	1500-1999	2000-2499	2500 ve üstü	
Bir kişi	N	24	239	279	77	34	21	674
	%	3,6	35,5	41,4	11,4	5,0	3,1	100,0
İki kişi	N	3	24	36	27	24	9	123
	%	2,4	19,5	29,3	22,0	19,5	7,3	100,0
Üç ve üstü	N		2	3	3	6	1	15
	%		13,3	20,0	20,0	40,0	6,7	100,0
Çalışan yok	N	35	137	71	9	4	1	257
	%	13,6	53,3	27,6	3,5	1,6	,4	100,0
Toplam	N	62	402	389	116	68	32	1069
	%	5,8	37,6	36,4	10,9	6,4	3,0	100,0

Hanede çalışan kişi sayısı değişkeni ile görüşülen kişilere, aylık gelire ek olarak asgari ne kadar paranın istedikleri yaşam standartlarını sağlayacağını öğrenmek için sorduğumuz “asgari para sorusu”nu karşılaştırdığımızda örneklemden hanesinde tek kişi çalıştığını ifade edenlerin büyük oranı olan %41,4’ünün para ihtiyacının 1000 ile 1500 TL arasında olduğu görülmektedir. Çalışan sayısının iki kişi olduğu hane üyelerinin de büyük çoğunluğu istenilen yaşamı sürebilmek için kendi gelirlerine ek olarak aylık 1000 ile 1500 TL arasında bir gelire ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Üç ve üstü çalışan sayısına sahip olanların büyük oranı olan %40’ı daha talepkâr davranarak ayda asgari 2000 ile 2500 TL arası gelirin istedikleri gibi bir yaşam sürmeye yeteceğini belirtmişlerdir. En mütevazı olanlar ise ilginç bir biçimde evde çalışanın olmadığını ifade eden katılımcılardır. Buna göre görüşülen kişilerden hanesinde çalışanın olmadığını ifade edenlerin %53,3’ü 500 TL ile 1000 TL arası asgari paraya ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir.

HANENİN AYLIK TOPLAM GELİR DEĞİŞKENİ İLE ÇAPRAZ TABLO ANALİZLERİ

Tablo 3.61.1. Toplam Gelir Değişkeni İle Kredi Kartı Kullanımı Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

		Kredi kartı kullanıyor musunuz?		
Toplam Gelir		Evet	Hayır	Toplam
<250 TL	N	16	149	165
	%	9,7	90,3	100,0
250–499 TL	N	50	290	340
	%	14,7	85,3	100,0
500–749 TL	N	128	277	405
	%	31,6	68,4	100,0
750–999 TL	N	30	47	77
	%	39,0	61,0	100,0
1000 TL ve üstü	N	36	31	67
	%	53,7	46,3	100,0
Toplam	N	260	794	1054
	%	24,7	75,3	100,0
x ² : 87,466 sd:4 p=0,000				

Aylık toplam gelir değişkeni ile görüştüğümüz kişilerin kredi kartı kullanma dağılımı arasında ki kare değerine göre (ki kare: 87,466, serbestlik derecesi: 4, p<05) anlamlı

bir ilişki vardır. Aylık toplam geliri 1000 TL ve üstü olan katılımcıların kredi kartı kullanım oranının %53,7 ile en yüksek kullanım oranı olduğu görülmektedir. 250 TL’den az aylık toplam hane geliri olan katılımcılar ise kredi kartına en az oranda sahip olanlardır. Tablodan genel olarak kredi kartı kullanım oranlarının gelirin artması ile paralel seyrettiği sonucu çıkmaktadır.

Tablo 3.61.2. Toplam Gelir Değişkeni İle Görüşülen Kişilerin Borç Dağılımı Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

		Borcunuz var mı?		
Toplam Gelir		Evet	Hayır	Toplam
<250 TL	N	99	66	165
	%	60,0	40,0	100,0
250–499 TL	N	238	103	341
	%	69,8	30,2	100,0
500–749 TL	N	306	101	407
	%	75,2	24,8	100,0
750–999 TL	N	50	28	78
	%	64,1	35,9	100,0
1000 TL ve üstü	N	50	17	67
	%	74,6	25,4	100,0
Toplam	N	743	315	1058
	%	70,2	29,8	100,0
x ² : 15,087 sd:4 p=0,005				

Görüşülen kişilerin toplam hane geliri dağılımı ile borçlu olma durumlarını karşılaştırdığımızda 250 TL’den az aylık geliri olanların %60’ının borçlu olduğu görülmektedir. Aylık geliri 500 ile 750 TL arasında olanlar %75,2 oranı ile örneklem içerisinde en fazla borcu olan kesimdir. Gelir kategorisinin en yüksek seviyesinde olan aylık 1000 TL ve üstü gelir alanların ise %74,6’sı borçlu olduğunu ifade etmiştir. Karşılaştırmayı genel olarak ele aldığımızda ise gelir azaldıkça borçlu olma durumunun artmadığı ortaya çıkmıştır. Normal şartlarda ise genellikle yoksul insanların borçlu olma oranlarının gelirlerinin azlığına bağlı olduğu düşünülür. Oysa örneklemin borçlu olma oranları ilginç biçimde, gelirin artması ile doğru orantılı seyretmiştir. Bu iki değişken arasında ki kare değerine göre (ki kare: 15,087, serbestlik derecesi: 4, p<05) anlamlı bir farklılaşma söz konusudur.

Tablo 3.61.3. Toplam Gelir Değişkeni İle Görüşülen Kişilerin Gelecek İki Yıldaki Yaşam Şartları İle İlgili Beklentileri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

Toplam Gelir		Gelecek iki yıldaki yaşam şartları ile ilgili beklentiler			Toplam
		Yaşam şartlarım düzelecek	Yaşam şartlarım daha kötüleşecek	Herhangi bir değişiklik olmasını beklemiyorum	
<250 TL	N	35	55	77	167
	%	21,0	32,9	46,1	100,0
250–499 TL	N	86	105	149	340
	%	25,3	30,9	43,8	100,0
500–749 TL	N	121	110	173	404
	%	30,0	27,2	42,8	100,0
750–999 TL	N	32	18	28	78
	%	41,0	23,1	35,9	100,0
1000 TL ve üstü	N	32	13	22	67
	%	47,8	19,4	32,8	100,0
Toplam	N	306	301	449	1056
	%	29,0	28,5	42,5	100,0
x ² : 25,236 sd:8 p=0,001					

Toplam gelir değişkeni ile örneklemin yakın gelecekteki yaşam şartları hakkındaki beklentileri karşılaştırıldığında bu iki değişkenin ki kare değerine göre (ki kare: 25,236, serbestlik derecesi: 8, p<05) anlamlı bir biçimde farklılaşması söz konusudur. Toplam geliri 250 TL'nin altında olanların % 21'i, 1000 TL ve üstü aylık gelire sahip olanların ise %47'si yaşam şartlarının düzeleceğini ifade ettiği gözlemlenen karşılaştırmada genel anlamda yakın gelecekte yaşam şartlarının düzeleceğine dair umutlu olanların oranının hanenin toplam gelirinin artması ile paralellik gösterdiği söylenebilir. Yakın gelecekteki yaşam şartlarının iyileşeceğine dair pek fazla umudu olmayıp yaşam şartlarının daha kötüleşeceğini düşünenlerin büyük oranı ise %32,9 oranı ile aylık 250 TL'nin altında toplam hane gelirine sahip kesimdir. Yaşam şartlarının kötüleşeceğini en az oranda düşünenler, %19,4 oranı ile 1000 TL ve üstü hane geliri elde edenlerdir. Herhangi bir değişiklik beklemeyenler yine çoğunlukla örneklemden toplam gelir kategorileştirmesinin en alt seviyesinde yer alanlar olmuştur. Sonuç olarak; yapılan karşılaştırmada genel anlamda gelir artışı, yakın geleceğe dair umutlu olma oranlarının artması ile doğru orantılı

seyretmiş, gelir azaldıkça yakın geleceğe dair umudun da azalması söz konusu olmuştur.

Tablo 3.61.4. Toplam Gelir Değişkeni İle Görüşülen Kişilerin Maddi Durumlarından Dolayı Akrabaları Tarafından Dışlanma Dağılımı Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

		Akrabalarınız tarafından dışlandığınızı hissettiniz mi?		
Toplam Gelir		Evet	Hayır	Toplam
<250 TL	N	79	88	167
	%	47,3	52,7	100,0
250–499 TL	N	153	188	341
	%	44,9	55,1	100,0
500–749 TL	N	148	258	406
	%	36,5	63,5	100,0
750–999 TL	N	20	57	77
	%	26,0	74,0	100,0
1000 TL ve üstü	N	17	49	66
	%	25,8	74,2	100,0
Toplam	N	417	640	1057
	%	39,5	60,5	100,0
x ² : 21,065 sd:4 p=0,000				

Görüştüğümüz kişilerin toplam aylık hane gelirleri ile dışlanma ile ilgili kilit sorulardan birisi olan akrabaları tarafından dışlanma sorusuna verdikleri cevapları karşılaştırdığımızda akrabaları tarafından dışlandığını hissedenlerin %47,3 oranı ile büyük oranda 250 TL'den az aylık gelir elde edenler olduğu görülmektedir. Dışlanmayı en az ölçüde yaşayanlar ise %25,8 oranı ile 1000 TL ve üstü aylık gelir alanlardır. Genel olarak bakıldığında örneklemin geliri arttıkça dışlanma oranının azaldığı görülmektedir. Dolayısıyla yaptığımız araştırmada yoksul insanların maddi kaynaklardan yoksun olma durumlarının artışı ile dışlanma oranlarının da arttığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu iki değişken arasında ki kare değerine göre (ki kare: 21,065, serbestlik derecesi: 4, p<05) anlamlı bir farklılaşma saptanmıştır.

Tablo 3.61.5. Toplam Gelir Değişkeni İle Görüşülen Kişilerin Gıda Yardımı Dağılımı Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

Toplam Gelir		Gıda yardımı alıyor musunuz?			Toplam
		Düzenli	Ara sıra	Hiç	
<250 TL	N	44	61	62	167
	%	26,3	36,5	37,1	100,0
250–499 TL	N	67	129	145	341
	%	19,6	37,8	42,5	100,0
500–749 TL	N	38	138	230	406
	%	9,4	34,0	56,7	100,0
750–999 TL	N	2	25	51	78
	%	2,6	32,1	65,4	100,0
1000 TL ve üstü	N	2	13	53	68
	%	2,9	19,1	77,9	100,0
Toplam	N	153	366	541	1060
	%	14,4	34,5	51,0	100,0
x ² : 76,516 sd:8 p=0,000					

Hemen hemen yarısının gıda yardımı aldığı görülen örneklemin, aylık toplam gelir değişkeni ile gıda yardımı alma dağılımı karşılaştırıldığında bu iki değişken arasında ki kare değerine göre (ki kare: 76,516, serbestlik derecesi: 8, p<05) anlamlı bir farklılaşma saptanmıştır. Bu karşılaştırmaya göre düzenli gıda yardımı alanların çoğunlukla aylık 250 TL’den az hane geliri elde edenler olmuştur. Gıda yardımını ara sıra alanlar ise büyük oranda 500 TL’den az aylık hane gelirine sahip olanlardır. Tablodaki karşılaştırmayı değerlendirdiğimizde genel anlamda aylık toplam hane geliri artışına bağlı olarak gıda yardımının azaldığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3.61.6. Toplam Gelir Değişkeni İle Görüşülen Kişilerin Memnuniyet Tutumları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

Toplam Gelir		Dünyaya geldiğinize memnun musunuz?				Toplam
		Memnunum	Zengin olsam daha memnun olurum	Elimde olsa hiç doğmak istemezdim	İster fakir ister zengin olsun yinede yaşamaya değer	
<250 TL	N	60	21	48	38	167
	%	35,9	12,6	28,7	22,8	100,0
250–499 TL	N	102	60	76	101	339
	%	30,1	17,7	22,4	29,8	100,0
500–749 TL	N	124	69	72	140	405
	%	30,6	17,0	17,8	34,6	100,0
750–999 TL	N	27	15	13	23	78
	%	34,6	19,2	16,7	29,5	100,0
1000 TL ve üstü	N	23	17	5	21	66
	%	34,8	25,8	7,6	31,8	100,0
Toplam	N	336	182	214	323	1055
	%	31,8	17,3	20,3	30,6	100,0
x ² :26,122 sd:12 p=0,010						

Örneklemin memnuniyet tutumları ile aylık toplam gelir değişkeni arasındaki ilişkiye göre, yaşadığı hayat ile ilgili olarak ilginç bir biçimde en fazla “memnunum” cevabını veren kişiler ile elinde olsa hiç doğmak istemeyenlerin, büyük oranda 250 TL’den az aylık gelir elde edenler olduğu görülmektedir. “Zengin olsam daha memnun olurum” cevabını verenlerin çoğunluğu ise yine ilginç bir biçimde %34,8 oranı ile gelir kategorisinde en üst seviye olan 1000 TL ve üstünde gelire sahip kişilerdir. İster zengin ister fakir olsun yine de yaşamaya değer olduğunu düşünenlerin çoğunluğu olan %34,6’sı 500–750 TL aylık toplam hane gelirine sahip olduğunu belirtmiştir. Bu iki değişken arasındaki ilişkiye bakıldığında ise ki kare değerine göre (ki kare: 26,122, serbestlik derecesi: 12, p<05) anlamlı bir farklılaşma olduğu söylenebilir. Bu karşılaştırma bize genel olarak alan araştırmasında yer alan yoksul insanların gelirleri az da olsa yaşadıkları hayattan memnun olduklarını söylemektedir. Ancak örneklemin bir kısmının, maddi imkânsızlıklarına paralel olarak yaşadıkları hayattan zevk almadıkları da ortaya çıkmıştır. İlginç olan ise en üst

seviyede aylık gelir elde edenlerin maddi açıdan diğer gelir gruplarındaki kişilere nazaran daha talepkâr olmalarıdır.

Tablo 3.61.7. Toplam Gelir Değişkeni İle “Yoksulluk Kaderdir” Yargısı Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çapraz Tablo

Kişi		Yoksulluk kaderdir					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
<250 TL	N	51	72	14	25	5	167
	%	30,5	43,1	8,4	15,0	3,0	100,0
250–499 TL	N	98	134	41	59	10	342
	%	28,7	39,2	12,0	17,3	2,9	100,0
500–749 TL	N	100	152	31	104	21	408
	%	24,5	37,3	7,6	25,5	5,1	100,0
750–999 TL	N	24	22	6	23	3	78
	%	30,8	28,2	7,7	29,5	3,8	100,0
1000 TL ve üstü	N	15	17	9	20	7	68
	%	22,1	25,0	13,2	29,4	10,3	100,0
Toplam	N	288	397	101	231	46	1063
	%	27,1	37,3	9,5	21,7	4,3	100,0

Toplam aylık gelir değişkeni ile görüşülen kişilerin “yoksulluk kaderdir” yargısıyla ilgili tutumlarını karşılaştırdığımızda bu yargıya katılanların çoğunluğunun örneklemde 250 TL’den az aylık toplam gelir elde edenler olduğu görülmektedir. “Yoksulluk kaderdir” ifadesine katılmayanlar ise büyük oranda 1000 TL ve üstü aylık geliri olanlardır. Bu konuda fikri olmadığını ifade edenlerin çoğunluğu yine 1000 TL ve üstü aylık toplam hane gelirine sahip kişilerdir. Alan araştırması sonucunda “yoksulluk kaderdir” yargısına katılma oranlarının genel olarak görüştüğümüz kişilerin beyan ettiği aylık toplam hane gelirine paralel biçimde arttığı görülmektedir. Dolayısıyla araştırma kapsamında görüşülen kişilerden maddi anlamda daha yoksun olanların yoksulluğu kadere bağlamaya daha eğilimli olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Yoksulluk en genel ifade ile bireylerin hayatlarını normal şartlarda idame ettirebilmesi için ihtiyaçları olan kaynaklara yeterli ölçüde sahip olamaması anlamına gelir. Bu kaynaklar genellikle maddidir ve yoksul bireyler aslında maddi kaynaklardan yoksun oldukları için yoksuldurlar. Maddi kaynaklara sahip olamamak ise farklı yoksunlukları beraberinde getirir. Dolayısıyla maddi imkânlarla sahip olamayan bireyler toplumda eğitim sağlık gibi türlü hizmetlerden de yeterince faydalanamazlar. Aynı zamanda toplumdaki diğer insanlarla aralarındaki farklar dolayısıyla “farklı” görülüp dışlanabilirler. Bu durum ise söz konusu yoksunlukların daha şiddetli yaşanmasına sebep olabilecek problemlere kapı aralayarak yoksulların var oldukları toplumda aidiyet problemleri yaşamasına neden olabilmektedir. Diğer yandan yoksulluğun neden olduğu olumsuzluklar yoksul bireylerde kanıksanarak değişmez davranış kalıplarına dönüşebilir. Ayrıca yoksullar toplumsal emek sürecinden de kendilerini dışlayabilir, yardım programlarına bağımlı hale gelebilir ve bu doğrultuda ortak maddi çıkarlar olumsuz yönde etkilenebilir.

Bu sayılanlar, günümüzde yoksulluğun ele alınışı ile ilgili hemen hemen en genel manzarayı yansıtır. Bu tanımlama, genellikle ekonomik öğelerle ele alınan ve yoksulluğu salt maddi kaynaklara indirgeyen yorumların aksine daha insani öğeler içermektedir. Diğer taraftan tarihsel süreçte toplumda yoksullarla ilgili genel olarak iki bakış açısının hakim olduğu görülmektedir. Yoksulluk ya yoksulun kendisi ile ilgilidir, kendi bireysel beceriksizliği yüzünden bu haldedir ve bu durumu toplumdaki diğer kişileri çoğunlukla ilgilendirmez. Ya da sistem, özellikle de kapitalist sistem ve liberal politikalar yüzünden yoksuldurlar, bizler de yoksullar gibi, yaşadığımız toplumun birer üyesi olduğumuz için onların yoksulluğundan önemli ölçüde sorumluyuzdur. Günümüzde ise bu anlayışlarda da nispeten değişimler yaşanmış yoksulluk daha bütüncül bağlamlarda ele alınmaya başlanmıştır. Bu durum ise yukarıda söz konusu edilen görüşlerin sadece birine indirgenemeyecek kadar çok boyutlu olan yoksulluk sorunu ile ilgili umut verici bir durumdur.

Toplumda somut göstergelere sahip olan yoksulluğun genel bir betimlemesi niteliğinde olan bu çalışmanın alan araştırması sonuçlarının yorumu, kanaatimizce yoksulluğa ilişkin tespitler açısından daha anlamlı olacaktır. Bu düşünceden hareketle aşağıda alan araştırmasının sonuçlarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Genel olarak yoksulluğun toplumsal görünümlerinden bir kesit sunmayı amaçladığımız bu çalışma, gelir azlığının belirleyici olmasının yanında daha farklı tartışmalara neden olabileceğini düşündüğümüz bir kategori olan yardım alan yoksulları kapsamaktadır. Bu kapsamda adreslere gidilerek görüşülen kişilerin resmi kurumlardan ve sivil toplum kuruluşlarından yardım aldıkları, yine bu kuruluşlardan alınan bilgiler dolayısıyla tarafımızca bilinmektedir. Ancak özel hayatın gizliliği ilkesi gereğince görüşülen kişilere, yardım aldıklarının bilindiği konusunda herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Görüşülen 1080 katılımcıdan kendi aylık gelirleri olanların büyük oranı 500-750 TL arasında aylık gelire sahiptir. Bu yoksul bireylerin çok büyük bir kısmı, dört ve dörtten fazla kişi ile aynı haneyi paylaşmakta ve söz konusu yoksul hanelerde genellikle bir kişi çalışmaktadır. Ayrıca bu ailelerin ekonomik yoksulluğu daha şiddetli yaşaması söz konusudur. Hanelerin toplam aylık geliri ise aylık olarak yine 500-750 TL arasındadır. TUIK verilerine göre (2007) değerlendirdiğimizde, yoksul hanelerin çok büyük oranının yoksulluk sınırının altında yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Aylık harcamalarının ortalaması, aylık gelir ortalamaları ile oldukça yakın olan örneklemin istediği gibi bir yaşam sürebilmesi için talep ettiği asgari para ise yine ortalama olarak 1030 TL civarındadır. Görüşülen kişiler arasında aylık toplam hane geliri daha fazla olanların istediği gibi yaşam sürebilmek için daha fazla para talep ettikleri, analizler sonucu elde edilen bilgiler arasındadır.

Yoksul hanelerde yaşayan hane reisleri ve eşler, teorik kısımda değindiğimiz Türkiye’de yoksul profili ortalamalarına paralel olarak genellikle ilkökul mezunudur. Çocuklarda ise ilkökula devam edenlerin sayısı oldukça fazladır. Bununla birlikte yoksul hanelerde yaşayan çocukların okullaşma oranının çok yüksek seviyede olması araştırmamızda ortaya çıkan en önemli sonuçlardan birisidir. Bu durum bize örneklemini oluşturan yoksul ailelerin büyük çoğunluğunun, çocuklarının eğitimi konusunda kayıtsız olmadığını gösterir.

Genellikle yoksul hanelerdeki hane reisleri iş buldukça çalışmaktadır. Eşlerin çoğunluğu ise ev hanımıdır. Görüşülen kişilerin sosyal güvence olarak, yoksullara yönelik bir uygulama olan ve dilekçe ile başvurulup gerekli denetimler yapıldıktan sonra uygun görülmesi halinde yoksul vatandaşlara verilen yeşil karta sahip oldukları görülmektedir. Ancak sosyal güvencesi olmayanların oranları da oldukça yüksektir.

Alan araştırması sonucu ulaşılan en ilginç oranlardan birisi de hanenin ek gelir dağılımında ortaya çıkmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi alan araştırmasında, resmi kurum ve derneklerden yardım alanların isimlerinin gizli tutulması düşüncesine bağlı kalınarak adresler alınmış ve bu adreslerde ikamet eden bireylerle görüşülmüştü. Yapılan analizler sonucunda yardım aldığını bildiğimiz kişilerden büyük kısmının dernek ve resmi kurumlardan yardım aldığını kabul etmediği görülmüştür. Diğer bir taraftan görüşülen kişilerin büyük kısmı kendilerine yardım edileceği düşüncesine kapılmış ve bu düşüncelerini anketörlere belirtmişlerdir. Anketörlerin kaba gözlemleri ise, görüşülen kişilerin başka yerden yardım alamayacaklarını düşünerek almakta oldukları yardımları gizlemiş olabilecekleri doğrultusundadır.

Gelirleri oldukça az olan yoksul insanların aylık olarak ödemekle yükümlü oldukları giderleri de büyük oranda ara sıra ödemeleri söz konusudur. Yoksullara ihtiyaç duyduklarında ilk nereye başvuracakları sorulduğunda ise, öncelikle ailelerine sonra akrabalarına üçüncü olarak da dernek vakıf gibi kuruluşlara başvuracaklarını belirtmişlerdir. Sosyal devlet uygulamalarının bir uzantısı olarak yoksullara belirli konularda yardımda bulunan valilik, il sosyal hizmetler, belediyeler, kaymakamlıklar ve muhtarlıklar gibi resmi kurumların, yoksul bireylerin ekonomik sıkıntı yaşadığında başvuracağı ilk üç yerden birisi olarak tercih edilmesi, araştırmada ortaya çıkan en önemli sonuçlardandır. Bu durum bize, sosyal hayatta bireylerin yakın çevresi olarak daha samimi ilişkiler kurduğu komşu ve arkadaşların ekonomik sıkıntılarla ilgili paylaşımlarda artık ikinci planda olduklarını göstermektedir.

Görüşülen yoksul aile üyelerinin çoğunluğu, kirada yaşayan ve borç içinde olan kişilerdir. Ayrıca örneklemin yarısına yakını yeterli sağlık koşullarına sahip olmayan, en önemlisi de ciddi yapısal problemlerle can güvenliğini tehdit eden mekânlarda yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Anketörlerin kaba gözlemleri de bu doğrultuda olmuştur.

Genel olarak örneklemin büyük kısmının, son iki yıldaki yaşam şartları için pek de olumlu düşüncelere sahip olmadıkları ortaya çıkmıştır. Örneklemini oluşturan yoksul bireylerin çoğunlukla geleceğe dair herhangi bir beklentilerinin olmaması, analizden elde edilen önemli sonuçlardan bir tanesidir.

Dışlanma hissiyatı ise en çok akrabalar dolayısıyla olurken yoksul insanlarda gelire dayalı yoksulluk arttıkça dışlanma oranının da arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, şahıslardan yardım kabul ettiğini belirten yoksulların en fazla gıda yardımı aldığı belirlenmiştir. Dindarlık düzeylerine baktığımızda ise görüşülen yoksul bireylerin dindarlık seviyesi oldukça yüksektir. Ayrıca örneklemin Türkiye’de dini vurgusu baskın bir niteleme olan muhafazakârlık veya İslamcılığa yakın bir siyasi duruşa sahip olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Genellikle tevekkül etme ve kaderciliğin etkisi ile dine bağlanma duygularının güçlü olduğu düşünülen yoksulların siyasal kimliklerinin dini tutumlarına büyük oranda yakın olduğu görülmektedir.

Yoksul insanların memnuniyet tutumlarını bütün olarak değerlendirdiğimizde ise büyük çoğunluğunun yaşamından memnun olduğunu ve şartlar her ne olursa olsun yine de yaşamaya değdiğini düşündüğünü söylemek mümkündür. Mesleklerle ilgili düşüncelerde ise yoksul bireylerin kendileri için hayal etmiş oldukları mesleklerle çocuklarının yapmasını istedikleri meslekler arasında paralellik olduğu görülmektedir. Genellikle hem devlet garantisi taşıyan hem de toplum nezdinde belirli bir prestije sahip olan meslekler, yoksul bireylerden oluşan örneklemin kendisi ve çocukları için hayal ettiği mesleklerdir. Diğer taraftan çocuklarının geleceği konusunda yoksulların büyük oranı umutlu görünse de toplamda, bu konuda fikri olmayanlarla umudu olmayanların daha yüksek orana sahip olduğu söylenebilir.

Yoksul bireyler, toplum vicdanında en önemli toplumsal değerleri ifade eden dürüstlük, doğruluk ve ahlak gibi olguları dinle ve dindarlıkla ilişkili olarak düşünme eğilimi taşıdıkları, ortaya çıkan sonuçlardan birisidir. Diğer büyük kesim ise bu değerlere sahip olma ile eğitilmiş olma arasında paralellik kurmuştur. Örneklemini oluşturan yoksul insanlara göre zenginlik ve fakirlik gibi aslında kendilerini doğrudan ilgilendiren olgular ise doğruluk, dürüstlük ya da ahlak gibi değerlerle çok fazla ilgili değildir.

Yoksullukla ilgili genel yargılar konusunda ise örneklemini oluşturan yoksul insanların büyük ölçüde yoksulluğun kader olduğuna ve yoksul insanların toplumdaki diğer insanlar tarafından dışlandığına inandığı görülmektedir. Ayrıca, maddi anlamda daha yoksun olan insanların yoksulluğu kadere bağlamaya daha eğilimli olduğu ortaya çıkmıştır.

Örneklemin büyük çoğunluğu yoksul insanların çocuklarının da aynı kadere mahkûm olacağı yargısına katılmamaktadır. Yoksul insanlara öncelikle devletin yardım etmesi gerektiği yargısı ise yoksulların büyük oranının tamamen katıldığı bir yargıdır. Yine yoksulların büyük oranının, yoksulluğun insanların çok çalışma ve emek sarf etme ile giderilebilecek bir durum olduğunu düşündükleri ve bu bağlamda eğitime de önem verdikleri görülmektedir. Ayrıca yoksul insanların çoğunluğu yoksulluğu tembelliğe bağlamakta ve yoksulluktan kurtulmada şans faktörüne önem vermektedir. Dolayısıyla en genel ifade ile yoksullar, toplumdaki yoksulların çevreleri tarafından dışlandıklarını düşünmekle birlikte çok çalışma, eğitim alma gibi bireysel çabalar ile yoksulluktan kurtulabileceği ifadelerini desteklemektedirler. Yinede genel olarak yoksulların eğer şanslılarsa söz konusu durumlarından kurtulabileceklerini düşünen örneklemin, yoksulluğun kader olduğuna dair inancı da büyüktür. Yoksulların algısında devlet ise yoksullara yardım etme sorumluluğunu öncelikli olarak üzerine alması beklenen bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

EK: ANKET

1) Görüşülen kişinin hane reisine yakınlık derecesi	1) hane reisi () 2) Eşi () 3) Diğer(belirtiniz)
2) Görüşülen kişinin mesleği(açıkça yazılacak)	
3) Görüşülen kişinin aylık geliri	
4) Hanede yaşayan kişi sayısı (askerlik, eğitim vb.için şehir dışında olanlar dahil)	
5) Hanede çalışan kişi sayısı(emekliler dahil)	
6) Hanenin toplam aylık geliri	

Hanede Yaşayanların Demografik Özellikleri, Eğitim, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Durumları

7) Hane Reisine Yakınlık	8) Yaş	9) Cinsiyeti	10) Medeni Durumu	11) Doğum yeri	12) Eğitim Durumu	13) Çalışma Durumu	14) Sosyal Güvence
1-h. reisi 2-eşi 3-çocuğu 4-annesi 5-babası		1-kadın 2-erkek	1-bekar 2-evli 3-eşi vefat etti 4-boşandı	(il yazılacak)	1-okuryazar değil 2-okuryazar 3-okul çağında değil 4-ilköğretime devam ediyor 5- liseye devam ediyor 6- üniversiteye/yük. okula devam 7- ilkokul mezunu 8- ortaokul mezunu 9-lise mezunu 10-üniversite/yük okul mezunu	1-sürekli bir işte çalışıyor 2-iş buldukça çalışıyor 3-mevsimlik çalışıyor 4-işsiz, iş arıyor 5- işsiz, iş aramıyor 6- ev hanımı 7-öğrenci 8- öğrenci/çalışıyor 9-okul çağında okula gitmiyor çalışıyor 10-çalışamaz halde 11-emekli/çalışıyor 12emekli/çalışmıyor	1- Güvencesi yok 2-Yeşil kartı var 3-Bağ-Kur 4- SSK 5-Emekli sandığına tabi
1 H.reisi							
2 Eşi							
3 1.çocuk							
4 2.çocuk							
5 3.çocuk							
6 4.çocuk							
7 5.çocuk							

15) Şu an çalışmıyorsanız çalışmama nedeniniz nedir?

1- Düzenli bir işte çalışmıyorum/ iş buldukça çalışıyorum	
2- İşten çıkarıldım/ atıldım	
3- Göç nedeniyle bıraktım	
4- Sağlık sorunları nedeniyle bıraktım	
5- İş yerim kapandı/iflas ettim	
6- Daha iyi bir iş bulmak için bıraktım	
7- Diğer(lütfen belirtiniz).....	

16) Hanenin yapılan işler dışında herhangi bir ek geliri var mı?

1- Evet		2- Hayır	
---------	--	----------	--

17) Cevap evet ise gelir nereden elde ediliyor?

	Düzenli	Ara sıra	Nadiren
1- Kira			
2- Emekli maaşı			
3- Yaşlılık maaşı			
4- Kendi ailesinin yardımı			
5- Akraba yardımı			
6- Tarım			
7- Hayvancılık			
7- Araç(ticari)			
8- Vadeli hesap			
9- Resmi kurumlardan yardım			
10- Dernek ve vakıflardan yardım			
11- Diğer(belirtiniz).....			

18) Aylık ortalama harcamanız ne kadardır?

(lütfen belirtiniz).....

19) Aşağıdakilerden hangilerini aylık gider olarak ödemekle yükümlüsünüz?
(birden fazla seçenek işaretlenebilir)

1- kira	
2- gaz/ tüp	
3- elektrik	
4- su	
5- kredi kartı	
6- telefon	
7- cep telefonu	
8- banka borcu(nakit kredi borcu gibi)	
9- kişiye borç(akraba, arkadaş gibi)	
10- diğer(belirtiniz).....	

20) Aşağıdakilerden herhangi birini maddi gücünüz yetmediği için ödeyemediğiniz oldu mu? (birden fazla seçenek işaretlenebilir)

	Düzenli Ödüyor	Ara sıra Ödeyemiyor	Hiç Ödeyemiyor
1- kira			
2- elektrik			
3- su			
4-yakıt			
5- telefon faturası			
6- cep telefonu faturası			
7- kredi kartı			
8- banka borcu(banka kredi aidatı vs)			
9- diğer(belirtiniz).....			

21) Temel ihtiyaçları karşıladıktan sonra istediğiniz biçimde yaşam sürebilmeniz için asgari ne kadar paraya ihtiyacınız var?

(lütfen belirtiniz).....

22) Ekonomik sıkıntı yaşadığınızda nerelere başvurursunuz?
(öncelik sırasına göre 1-9 arası derecelendiriniz)

1- Aile	
2- Akraba	
3- Arkadaş	
4- Komşu	
5- İşveren/ patron	
6- Belediye/ kaymakam/muhtar	
7- Valilik/ il sosyal hizmetler	
8- Dernekler/ vakıf/ hayır kuruluşları	
9- Tefeci	
10- Banka(kredi/ nakit borçlanma)	
11-Diğer (belirtiniz).....	

23) Kredi kartı kullanıyor musunuz?

1- Evet		2- Hayır	
---------	--	----------	--

24) Cevap evetse kaç tane kredi kartınız var?

(lütfen belirtiniz).....

25) Şu an borcunuz var mı?

1- Evet		2- Hayır	
---------	--	----------	--

26) Cevabınız evetse nereye borçlusunuz? (birden fazla seçenek işaretlenebilir)

1- Aile	
2- Akraba	
3- Arkadaş	
4- Komşu	
5- İşveren/ patron	
6- Tefeci	
7- Banka(kredi/ nakit borçlanma)	
8- Kredi kartı	
9- diğer(belirtiniz).....	

27) Şu an oturduğunuz evle ilgili bilgiler:

1- ev kendisinin	
2- kiracı	
3- ev kendisinin değil ama kira ödemiıyor	
4- diğer(lütfen belirtiniz).....	

28) Oturduğunuz evin ne tür problemleri var?

1- alan dar/odalar dar	
2- yeterli oda yok	
3- çok karanlık/yeteri kadar aydınlık değil	
4- yeterli ısıtma sistemi yok	
5- çatı sızıyor/tavan akıyor	
6- duvarlarda çatlaklar var	
7- duvarlar, yerler nemli/ rutubetli	
8- banyosu yok	
9- diğer(lütfen belirtiniz).....	

29) Evinizde aşağıdaki eşyalardan hangileri mevcut?

	Var	Yok	Yok çünkü tercih etmiyor
1- müzik seti			
2- radyo			
3- çamaşır makinesi			
4-bulaşık makinesi			
5- buzdolabı			
6- elektrikli fırın			
7- ocak			
8- ütü			
9- elektrik süpürgesi			
10- sabit telefon			
11- televizyon			
12- dvd/video			
13- dikiş makinesi			
14- ikinci televizyon			
15- bilgisayar			
16- diz üstü bilgisayar			
18- cep telefonu			
19- dijital fotoğraf makinesi/kamera			

30) Geçmiş iki yılda yaşam şartlarındaki değişim nasıl oldu?

1- yaşam şartlarım çok düzeldi	
2- yaşam şartlarım düzeldi	
3- yaşam şartlarımda herhangi bir değişiklik olmadı	
4- yaşam şartlarım kötüye gitti	
5- yaşam şartlarım çok kötüleşti	

31) Gelecek iki yıldaki sizce sizi neler bekliyor?

1- yaşam şartlarım düzelecek	
2- yaşam şartlarım daha da kötüleşecek	
3- herhangi bir değişiklik olmasını beklemiyorum	

32) Aşağıdaki seçeneklerden hangisi sizin bugünkü sağlık durumunuzu açıklar?

1- herhangi bir ağrı ya da rahatsızlığım yok	
2- biraz rahatsızım ancak ciddi değil	
3- ciddi ve tedavisi zor bir hastalığım var	

33) Aşağıdaki seçeneklerden hangisi bugünkü ruhsal durumunuzu açıklar?

1- ruhsal açıdan gayet iyiyim	
2- kendimi gergin hissediyorum	
3- kendimi bunalımda/depresyonda hissediyorum	
4- ciddi ruhsal rahatsızlığım olduğunu düşünüyorum	
5- ciddi ruhsal rahatsızlığım var tedavi görüyorum	

34) Siz veya ailenizden birisi herhangi bir rahatsızlık yaşadığında hangi yolu izlersiniz?

1- doktora giderim	
2- kendi haline bırakırım	
3- kendi bildiğim usullerden faydalanırım	

35) Çevrenizdeki insanlarla görüşme sıklığınız nasıldır?

	Sık sık	Ara sıra	Çok nadir	Hiç
1- akraba				
2- komşu				
3- arkadaş				

36) Maddi durumunuzdan dolayı dışlandığınızı hissettiniz mi?(birden fazla işaretlenebilir)

	Evet	Hayır
1- akrabalarımın dışladığını hissettim		
2- arkadaşlarımın dışladığını hissettim		
3- komşularımın dışladığını hissettim		

37) Oturduğunuz mahalle/ semt sizce yaşamak için ne kadar uygun?

1- çok uygun ()	2- uygun ()	3- idare eder()	4- uygun değil()	5- hiç uygun değil()
------------------	--------------	------------------	-------------------	-----------------------

38) Sizce mahallenizin/semtinizin ne tür problemleri var?(birden fazla seçenek işaretlenebilir)

1- gürültülü	
2- temiz değil	
3- hırsızlık var	
4- can güvenliğimiz yok	
5- akşamları dışarı çıkmaya korkuyoruz	
6- malıma zarar veriyorlar	
7- diğer (belirtiniz)	

39) Şahıslardan yardım alıyor musunuz? (birden fazla seçenek işaretlenebilir)

	Düzenli	Ara sıra	Hiç
1- gıda			
2- giysi			
3- fitre			
4- zekat			
5- nakit para			
6- diğer (belirtiniz).....			

40) Dini inancınızla ilgili düşünceleriniz nelerdir?

1- herhangi bir inancım yok ve dine karşıyım	
2- inancım yok ama inanana saygı duyarım	
3- inanıyorum ama hiçbir ibadet yapmıyorum	
4- inanıyorum ve düzenli olmasa da ibadetleri yapıyorum	
5- düzenli olarak bazı ibadetleri yapıyorum(ör: oruç, Cuma namazı)	
6- bütün ibadetleri düzenli olarak yapıyorum(ör: 5 vakit namaz)	

41) Aşağıdaki siyasi tercihlerden hangisi size en uygundur?

1-Muhafazakâr	2- Milliyetçi	3- Demokrat	4- Sosyal demokrat	5-Sosyalist
6- Liberal	7- Atatürkçü	8- İslamcı	9- Diğer(belirtiniz)	

42) Boş zamanlarınızda ne yapmayı tercih edersiniz?

1- müzik dinlerim	
2- kahveye giderim	
3- kitap/gazete okurum	
4- derneğe/ lokale giderim	
5- komşuma giderim	
6- akrabalarımaya giderim	
7- gezerim	
8- diğer(belirtiniz).....	

43) Bu dünyaya geldiğinize memnun musunuz?

1- memnunum	
2- zengin olsam daha memnun olurdum	
3- elimde olsaydı hiç doğmak istemezdim	
4- ister fakir ister zengin olsun yinede yaşamaya değer	

44) Aşağıdaki mesleklerden birini seçseydiniz hangisini tercih ederdiniz?

1- öğretmen	
2- doktor	
3- subay	
4- hakim	
5- mühendis	
6- imam	
7- devlet memuru	
8- diğer(belirtiniz)	

45) (varsa) Çocuğunuzun hangi mesleğe sahip olmasını tercih edersiniz?

1- öğretmen	
2- doktor	
3- subay	
4- hakim	
5- mühendis	
6- imam	
7- devlet memuru	
8- diğer(belirtiniz)	

46) (varsa) Çocuklarınızın sizden daha rahat bir yaşam sürecine inanıyor musunuz?

1- evet	
2- hayır	
3- fikrim yok	

47) Sizce hayatta kimler daha dürüst, doğru ve ahlaklıdır?

1- zenginler	
2- fakirler	
3- iyi eğitim almış insanlar	
4- dindar olan insanlar	
5-diğer(belirtiniz)	

48) Aşağıdaki ifadelerle ilgili görüşleriniz nelerdir?

	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1- Yoksulluk kaderdir					
2- İnsanlar yoksul oldukları için diğer insanlar tarafından dışlanırlar					
3- Yoksulların çocukları da yoksul bir yaşam sürmeye mahkumdur					
4- Yoksullara herkesten önce devletin yardım etmesi gerekir					
5- İnsanlar eğer isterlerse ve çok çalışırlarsa yoksulluktan kurtulabilirler					
6- Yoksul olmamak için eğitilmiş olmak gerekir					
7- Yoksulluk insanların tembelliğinden kaynaklanır					
8- İnsanlar şanslıysa eğer yoksulluktan kurtulabilir					

KAYNAKÇA

- ADAMAN, F., KEYDER, Ç., (2006) Türkiye’de Büyük Kentlerde Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma, Avrupa Komisyonu’nun Çalışma, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi İçin Hazırladığı Rapor (http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf, 11.02.2009).
- AKGÜL, Aziz, Türkiye’de Mikro-Kredi Uygulamaları (<http://www.israf.org/pdf/mikrokredi.pdf>, 25.02.09.).
- AKTAN, C.Can(Ed.), (2002), “Dünyada ve Türkiye’de İnsani Yoksulluk”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara Hak-İş Konfederasyonu Yayını, (<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ikinci-bol/dunya-insani-yoksulluk.pdf>, 11.02.09).
- ALPTEKİN, Duygu, (2006), Üçüncü Dünya Ülkelerinde Kadın Hakları Bağlamında Feminizm, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- ALTAY, Asuman, (2007), “Küreselleşen Yoksulluk Olgusunun Önlenmesinde Mikro-Finansman Yaklaşımı”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Cilt:44, sayı:510, s. 57-68. b.
- ALTAY, Asuman, (2007), “Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi”, *Ege Akademik Bakış* 7(1), s. 337-362 a.
- ARON, Raymond, (2000), *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Çev: Korkmaz Alemdar, Bilgi Yay., Ankara.
- AVCI, Nazmi, (2003), “Yükselen Bir Değer Olarak Yoksulluk ve Türkiye”, *Yoksulluk Sempozyumu*, Cilt:1, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 122-34.
- AVCUOĞLU, Özgür, (2009) “Belediyeler ve Sosyal Yardımlar Üzerine” *Birikim*, sayı:241, s. 32-40.
- BAUMAN, Zygmunt, (1999), *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*, (Çev: Ümit Öktem), Sarmal Yay., İstanbul.

- BAUMAN, Zygmunt, (2006), *Küreselleşme*, (Çev: Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BERNER, Erhard, (2005), “Metropol İkilemi: Küresel Toplum, Yerellikler ve Manila’da Kent Arazisi İçin Yürütülen Mücadele”, *Mekan, Kültür, İktidar*, (Der: Ayşe Öncü/Petra Weyland), (Çev: L. Şimşek/N. Uygun), İletişim Yay., s. 137-163.
- BORA, Tanıl, (2009), “Sadaka, Sosyal Yardım, Dayanışma, Örgütlenme” Birikim, sayı: 241, s. 19-24.
- BRAID, Christina, (2006), “Working Poor”, *Encyclopedia of World Poverty*, (Ed: Mehmet Odekon), Sage Publications, USA, s. 1179-1182.
- BUĞRA, A./KEYDER, Ç, (2003), Yeni Yoksulluk ve Türkiye’nin Değişen Refah Rejimi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İçin Hazırlanan Proje Raporu, Ankara.
- BUĞRA, Ayşe, (2007), “Yoksulluk ve Sosyal Haklar”, TES-İŞ Dergisi, Haziran, s. 75-90.
- BUĞRA, Ayşe, (2008), *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*, İletişim Yay., İstanbul.
- ÇİĞDEM, Ahmet, (2007), “Yoksulluk ve Dinsellik”, *Yoksulluk Halleri*, (Ed: Necmi Erdoğan), İletişim Yayınları, İstanbul, s. 203-249.
- ÇOLAKOĞLU, Elif, (2003), “Kentsel Yoksulluk”, *Yerel ve Kentsel Politikalar*, (Ed: M. Akif Çukurçayır, Ayşe Tekel), Çizgi Kitapevi, Konya, s. 463-490.
- ÇUKURÇAYIR, M. Akif, (2003), “Kentler ve Tutunamayanlar: Konya Örneğinde Kentsel Yoksulluk”, *Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama*, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokyumu, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Ankara, s. 405-415.
- ÇULHA ZABCI, Filiz, (2003), “Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksulluğu Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı?”, A.Ü. SBF Dergisi, sayı: 58/1, s. 215-240.
- DAĞDEMİR, Özcan, (1999), “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi: 1987-1994”, Hacettepe İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 1,

- (<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/dagdemir.pdf>, 11.02.09).
- DANSUK, Ercan, (1997), Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla Ölçülmesi, DPT Uzmanlık Tezleri, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Ücretler ve Gelirler Dairesi Başkanlığı, Ankara,
(<http://ekutup.dpt.gov.tr/gelirdag/dansuke/yoksullu.pdf>, 11.02.2009)
- DEMİR, Ömer/ACAR, Mustafa, (2002), *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara.
- DOĞAN, Seyhun/ÖZEKİCİOĞLU, Halil, (2005), “Güney Kore ve Türkiye’de Uygulanan IMF Politikaları”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:6, sayı:1, s. 147-177.
- DPT, (2007), Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, Yerleşme-Şehirleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara,
(<http://ekutup.dpt.gov.tr/yerlesim/oik661.pdf>, 11.02.09).
- DPT, (2001), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara,
(<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gelirdag/oik610.pdf>, 11.02.09).
- DUMANLI, Recep, (1996), Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No:2449.
- DURAKBAŞA, Ayşe, (2002), “Sosyolojide Temel Kuramlar”, *Sosyolojiye Giriş*, (Ed: İhsan Sezal), Martı Yay. Ankara, , s. 13-54.
- EDGELL, Stephen, (1998), *Sınıf*, (Çev: Didem Özyiğit), Dost Kitapevi Yay., Ankara.
- EKİM, Başak, (2007), “Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Hak Temelli Yaklaşım: Avrupa Yoksulluk ile Mücadele Ağı”, TES-İŞ Dergisi, Haziran, s. 81-83.
- ERDEM, Tevfik, (2006), “Yoksulluk”, *Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavramlar ve Süreçler*, (Ed: Tevfik Erdem), Lotus Yayınevi, Ankara, s. 321-365.

- ERDOĞAN, Necmi, (2007), “Garibanların Dünyası Türkiye’de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine İlk Notlar”, *Yoksulluk Halleri*, (Ed: Necmi Erdoğan), İletişim Yayınları, İstanbul, s. 29-47.
- ERGUN, Cem, (2005), *Yoksulluk ve Enformel Sektör: Çöp Toplayıcıları Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- FRIEDMANN, John, (2001), “Yoksulluğu Yeniden Düşünmek: Yetkilendirme ve Yurttaş Hakları”, (Çev: Nurgün Oktik/Fethi Nas), *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, yıl:4, sayı:17, s. 141-158.
- GANS, Herbert, J., (1971), “The Uses of Poverty: The Poor Pay All”, *Social Policy*, July/August, s. 20-24.
- GIDDENS, Anthony, (2005), *Sosyoloji*, (Haz.: Cemal Güzel), Ayraç Yayınları, Ankara.
- GORDON, David/ LEVİTAS, Ruth ,vd, (2006), *Poverty and Social Exclusion Survey in Britain*, (ed: Christina Pantazis), The Policy Press, Britain.
- GÖKBAYRAK, Şenay, (2005), “Avrupa Birliği’nin Sosyal Korunma Sorunsalı Olarak Sosyal İçerme Politikaları”,*Çalışma Ortamı Dergisi*, sayı: 80, (<http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/?p=61#more-61>).(23.02.2009).
- GÖLBAŞI, Serkan, (2008), *Kentleşme ve Suç: İstanbul’un Kentleşme Süreci İle Suçluluk Arasındaki İlişkinin Kuramsal Değerlendirmesi*, On İki Levha Yayınları, İstanbul.
- GÖNEN, Zeynep, (2008), “Varoşların Zaptiyesi ya da Kent Yoksullarının Neoliberal Denetimi”, *Toplumbilim*, Sayı: 23, s. 93-103.
- GÜRSES, Didem, (2007), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları”, *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:17, Sayı:1, s. 59-74.
- HARALAMBOS, Michael, (1985), *Sociology Themes and Perspectives*, University Tutorial Press, U.K.
- HULME, D./SHEPHERD, A., (2003), “Conceptualizing Chronic Poverty”, *World Development* Vol. 31, No. 3, pp, 403-423.
- HÜNLER, Arın, (2005), *Yoksullukla Mücadele- Yoksulluk Yönetimi Ayrımında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu*, Yayınlanmamış Seminer Çalışması, A.Ü. S.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü.

- IŞIK, Oğuz/PINARCIOĞLU, Melih, (2003), “Yoksulluğun Değişen Yüzü, Nöbetleşe Yoksulluktan Kuralsız Yoksulluğa”, TÜSİAD Görüş Dergisi, Sayı:55, s. 50-53.
- IŞIK, Oğuz/PINARCIOĞLU, Melih, (2001), *Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- İÇLİ, Gönül, (2002), “Türk Modernleşme Sürecinin Günümüzdeki Yönelimi”, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:26, No:2, s. 245-254.
- JUBY, Cynthia L., (2006), “Cyclical Poverty”, *Encyclopedia of World Poverty*, (Ed: Mehmet Odekon), Sage Publications, USA, s. 224-226b.
- JUBY, Cynthia L., (2006), “Secondary Poverty”, *Encyclopedia of World Poverty*, (Ed: Mehmet Odekon), Sage Publications, USA, s. 960-961a.
- KALAYCIOĞLU, Sibel, (2002), “ Toplumsal Tabakalaşma”, *Sosyolojiye Giriş*, (Ed: İhsan Sezal), Martı Yay. Ankara, s. 299-303.
- KARABULUT, Tahsin, (2007), *Yoksullukla Mücadelede Mikrokredi Uygulaması*, Nobel Yay. Ankara.
- KAYGALAK, Sevilay, (2001), “Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği”, *Praksis*(2), s. 124-172.
- KOVANCI, Onur, (2002), *İngiliz Yoksul Yasaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- KURŞUNCU, Hatice, (2006), *Kentsel Yoksulluk: Diyarbakır Aziziye Mahallesi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- KUYURTAR, Erol, (2003), “ Mutlak Yoksulluğa İlişkin İki Etik Yaklaşım”, *Deniz Feneri Yoksulluk Sempozyumu*, Cilt:1, s. 110-122.
- LEWİS, Oscar, (1965), *İşte Hayat*, (Çev: Vahit Çelikbaş), E Yayınları, İstanbul.
- LEWİS, Oscar, (1971), *Sanchez'in Çocukları*, (Çev: Leyla Ragıp), E Yayınları, İstanbul.
- MAKDISSI, Paul/WODON, Quentin, (2006), “Defining And Measuring Extreme Poverty”, *Dynamics of Inequality and Poverty*, (Ed : John Creedy/ Guyonne Kalb), Research On Economic Inequality Volume 13, JAI Pres Publications, Nedherlands, s. 325-340.

- MARSHALL, Gordon, (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev: Osman Akinhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- MARX, Karl, (1971), “Historical Tendency of Capitalist Accumulation”, *Modern Sociology: Introductory Readings*, (Ed: Peter Worsley), Penguin Books, London, s. 360-362.
- MARX, Karl/ENGELS, Friedrich, (1997), *Komünist Manifesto*, 8. Baskı, (Çev: Gaybiköylü), Bilim ve Sosyalizm Yay., Ankara.
- MASİKA, Rachel/HAAN, Arjan/BADEN, Sally, (1999), *Urbanisation and Urban Poverty: A Gender Analysis*, Bridge Institute of Development Studies, Report No:54, UK.
- MICHALSKI, Joseph H., (2006), “Income Poverty”, *Encyclopedia of World Poverty*, (Ed: Mehmet Odekon), Sage Publications, USA, s. 532-534.
- O'BRIAN, R, (2006), “Culture Of Poverty”, *Encyclopedia of World Poverty*, (Ed: Mehmet Odekon), Sage Publications, USA, s. 222-224.
- O'CONNOR, Alice, (2001), *Poverty Knowledge: Social Science, Social Policy, and the Poor in Twentieth-Century U.S. History*, Princeton University Press, U.K.
- OKTİK, Nurgün, (2008), “Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar”, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (Ed: Ayça Duru Sayıcı), Yakın Kitapevi Yay., İzmir, s. 21-57.
- ÖNDER, H./ŞENSES, F., (2006), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi”, *İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar*, Prof. Dr. Kemal Saybaşı’ya Armağan, (Haz: B. Ülman/İ., Akça), Bağlam Yay., s. 199-221., İstanbul.
- ÖZKAPLAN, N./YÜCESAN-ÖZDEMİR, G./ÖZDEMİR, M, (2005), “Sosyal Dışlanma ‘Ne’yi Dışlar: Avrupa Üzerine Notlar”, *Mülkiye*, XXIX, Güz, s. 77-95.
- ÖZTÜRK, İlhan, (2006), “Dünya Bankası Politikaları”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), s. 36-56.
- ÖZTÜRK, Şinasi, (2008), “Kırsal Yoksulluk”, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (Ed: Ayça Duru Sayıcı), Yakın Kitapevi Yay., İzmir, s. 265-301.
- ÖZUĞURLU, Aynur, (2008), “Yoksulluk Araştırmalarına Eleştirel Bir Bakış”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt: XXX, Sayı: 250, s. 53-66.

- ÖZUĞURLU, Aynur, (2002), “Yoksulluk Kavramına Çöplükten Bakmak”, *Yoksulluk ,Şiddet ve İnsan Hakları*, (Ed: Yasemin Özdek), TODAİE Yay., s. 175-192.
- POLAMA, Margaret M., (1993), *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (Çev: Hayriye Erbaş), Gündoğan Yay., Ankara.
- QUANE, Jim, (2006), “Underclass”, *Encyclopedia of World Poverty*, (Ed: Mehmet Odekon), Sage Publications, USA, s. 1087-1088.
- SABUNCU, Yavuz, (2005), *Anayasaya Giriş, Ek:1982 Anayasası*, 11. Bası, İmaj Yay., Ankara.
- SALLAN-GÜL, S./GÜL, H., (2008), “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları”, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (Ed: Ayça Duru Sayıcı), Yakın Kitapevi Yay., İzmir, s. 57-97.
- SALLAN-GÜL, Songül, (2002), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlak Yoksulluğa”, *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (Ed: Yasemin Özdek), TODAİE Yay, Ankara, s. 107-118.
- SANER, Fulya, (2007), “Ortak İçerme Belgesi”, *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Bülteni*, Sayı:21, s. 8-14.
- SAPANCALI, Faruk, (2005), “AB’nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri”, *Çalışma ve Toplum*, 2005/3.s. 51-70.
- SEAMAN, Peter, (2006), “Relative Deprivation”, *Encyclopedia of World Poverty*, (Ed: Mehmet Odekon), Sage Publications, USA, s. 906-907b.
- SEAMAN, Peter, (2006), “Social Exclusion”, *Encyclopedia of World Poverty*, (Ed: Mehmet Odekon), Sage Publications, USA, s. 986-987a.
- SKOUSEN, Mark, (2003), *Modern İktisadın İnşası*, (Çev: Metin Toprak/Mustafa Acar/Ekrem Erdem), Liberte Yayınları, Ankara.
- SMİTH, B. Abel/ TOWNSEND, P., (1965), *The Poor and The Poorest*, G. Bell and Sons, London.
- STRAUS, Robert, (1969), “ The Problem of Conceptualizing Poverty”, *Poverty New Interdisciplinary Perspectives*, (Ed: Thomas Weaver/ Alvin Magid), Chandler Publishing Company, USA, s.7-19.

- SWINGEWOOD, Alan, (1998), *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, (Çev.: Osman Akınhay), Bilim ve Sanat Yay., Ankara.
- ŞENGÜL, H.Tarık., ERSOY, M. (Der.), (2004), Şanlıurfa Kentinde Yoksulluk, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı 2002 Yılı Stüdyo Çalışması, Ankara.
- TACÇIYILDIZ, Özen, (2006), Türkiye’de Yoksulluk ve Basına Yansıması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- TANÖR, Bülent/YÜZBAŞIOĞLU, Nemci, (2004), *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, Beta Yay., İstanbul.
- TOPAL, Aylin, (2002), “Küreselleşme Sürecindeki Türkiye’yi Anlamaya Yarayan Bir Anahtar: Yeni Sağ”, *Praksis*(7), s. 63-84.
- TURNER, Bryan, (1997), *Eşitlik*, (Çev: Bahadır Sina Şener), Dost Kitapevi Yay., Ankara.
- TURNER, Byran, (2000), *Statü*, (Çev: Kemal İnal), Doruk Yay.,Ankara.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, (2007), *Kültür-Değişme ve Toplumsal Çözülme*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, (1974), *Yoksulluk Kültürü*, Atatürk Üniversitesi, Yayınları, No:336, Erzurum.
- TÜYLÜOĞLU, Şevket/KARALI, Burak, (2006), “İnsani Kalkınma Endeksi ve Türkiye İçin Değerlendirilmesi”, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt:6/12, s. 59-89.
- UNDP (2007), World Development Report 2007/2008, Fighting Climate Change: Human Solidarity in a Divided World, USA.
- UZUN, Ayşe Meral, (2003), “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, s. 155-173.
- ÜSTÜN, Nejat, (2007), Sivas’ta Yoksulluk, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üni. S.B.E., Sivas.
- WALSH, John, (2006), “Primary Poverty”, *Encyclopedia of World Poverty*, (Ed: Mehmet Odekon), Sage Publications, USA, s. 868-869.
- WALSH, John, (2006), “Subjective Measures of Poverty” *Encyclopedia of World Poverty*, (Ed: Mehmet Odekon), Sage Publications, USA, s. 1035-1036.

- WASKEY, Andrew J., (2006), “Permanent (Collective) Poverty”, *Encyclopedia of World Poverty*, (Ed: Mehmet Odekon), Sage Publications, USA, 2006, s. 821-823.
- WEBER, Max, (1993), *Sosyoloji Yazıları*, (Çev: Taha Parla), 3. Baskı, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul.
- WILLIAMS, Raymond, (2007), *Anahtar Sözcükler*, (Çev: Savaş Kılıç), İletişim Yayınları, İstanbul.
- WORLD BANK, (2005), Poverty Manual, All, JH Revision of August 8.
- YUNUS, Muhammed, (1999), *Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru*, (Çev: Gülden Şen), Doğan Kitap, İstanbul.
- ZUKAS, Alexander, (2006), “History of Poverty”, *Encyclopedia of World Poverty*, (Ed: Mehmet Odekon), Sage Publications, USA, s. 482-490.